



T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLER VE TÜRKİYE
EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: 1980-2017

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Erdem ERDOĞAN

Niğde
Mayıs, 2018

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLER VE TÜRKİYE
EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: 1980-2017

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Erdem ERDOĞAN

Danışman : Doç. Dr. Okyay UÇAN
Üye : Dr. Öğretim Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK
Üye : Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK

Niğde
Mayıs, 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Ortadoğu Ülkeleri İle İktisadi İlişkiler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: 1980-2017**” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

01.10.2018 (Tarih)

Erdem ERDOĞAN



JÜRİ ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Okyay UÇAN danışmanlığında Erdem ERDOĞAN tarafından hazırlanan “Ortadoğu Ülkeleri İle İktisadi İlişkiler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: 1980-2017” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 14/05/2018

JÜRİ:

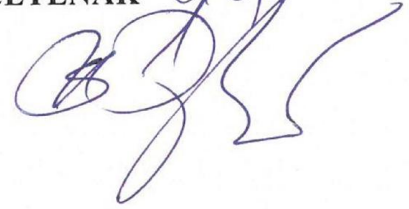
Danışman : Doç. Dr. Okyay UÇAN



Üye : .Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK



Üye : .Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK



ONAY : Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun
Tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

Tarih: .../.../...

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans tezimde kaynak olarak kullandığım her türlü çalışmada emeği geçen tüm profesyonellere, çalışmamda konu seçiminde, yürütülmesinde, sonuçlandırılmasında ve sonuçlarının değerlendirilmesinde yardımcı olan tüm Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı bölümü öğretim elemanlarına ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Okyay UÇAN' a, yapılan çalışmalarda her türlü yardımı yapan ve tecrübesini paylaşan arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tez hazırlama zaman zarfında tarafıma sağladıkları destekler, göstermiş olduğu sabır ve anlayıştan ötürü kıymetli aileme teşekkür ederim.

Erdem ERDOĞAN

Niğde, 2018

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLER VE TÜRKİYE
EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: 1980-2017

ERDOĞAN, Erdem

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Okyay UÇAN

Mayıs 2018, 89 Sayfa

Türkiye, 1980’li yılların başında yurt dışı pazarlara açılmayı öngören dış satıma dayalı kalkınma politikaları benimseyerek dünya çapındaki pazarlardaki nisibini fazlalaştırma gayreti içinde olmuştur. Bu çabalar içerisinde özellikle 1980 yılından itibaren komşu ülkeler başta olmak üzere özellikle Ortadoğu bölgesi ülkelerinin kayda değer bir önemi vardır.

Bu araştırmanın amacı ‘Ortadoğu Ülkelerinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkilerini araştırmaktır’

Araştırmada 1980 yılından günümüze değin Ortadoğu bölgesi ülkeleri ithalat ve ihracat değerleri T.C Ekonomi Bakanlığı verileri başta olmak üzere literatürdeki diğer akademik çalışmalardan da faydalanarak incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, Orta Doğu'daki birçok ülkede ekonomik açıdan yapısal problemlerin bulunduğu, ayrıca siyasi meseleler nedeniyle bu ülkelerin ekonomiye yeterince ağırlık veremedikleri, yatırımlarının yetersiz kaldığı, buna bağlı olarak ödeme güçlüklerinin bulunduğu ve ithalatlarının kısıtlı kaldığı gözlenmektedir.

Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin homojen olmadığını göstermektedir. Yani Ortadoğu Türkiye açısından tek bir pazar olmaktan ziyade, farklı ülke/ülke gruplarından oluşan bir bölge olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, İhracat, İthalat, Ortadoğu

ABSTRACT
MASTER THESIS

**ECONOMIC RELATIONS AND EFFECTS ON TURKISH ECONOMY THE
MIDDLE EAST COUNTRIES, 1980-2017**

ERDOĞAN, Erdem

Department of Economics

Supervisor: Doç. Dr. Okyay UÇAN

May 2018, 89 pages

In the early 1980s, Turkey adopted development policies based on foreign sales, which envisioned opening to foreign markets, and made efforts to increase its share in markets around the world. In these efforts, especially in the neighboring countries since 1980, especially in the Middle East region countries have a significant importance.

The aim of this research was to investigate the effects of Middle Eastern countries on Turkish economy.

In this study, imports and exports of countries in the Middle East since 1980 T.C the data of the Ministry of economy has been examined by taking advantage of other academic studies in the literature. As a result of the survey, it is observed that there are structural problems in many countries in the Middle East, as well as that due to political issues, these countries are not able to give enough emphasis to the economy, their investments are inadequate, and consequently they have difficulties in paying and their imports are limited.

It shows that the countries in the Middle East are not homogenous. In other words, the Middle East should be seen as a region consisting of different country/country groups rather than a single market for Turkey.

Keywords: Foreign Trade, Exports, Imports, Middle East

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
I. PROBLEMİN GENEL DURUMU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	2
V. TANIMLAR.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET

1.1. ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI	4
1.1.1. Uluslararası Ticaret Türleri.....	4
1.1.1.1. İhracat	5
1.1.1.2. İthalat	5
1.1.1.3. Transit Ticaret.....	5
1.2. ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİM SÜRECİ.....	6
1.3. ULUSLARARASI TİCARETİN EKONOMİ TEORİSİ.....	7
1.3.1. Merkantilizm.....	8
1.3.2. Liberal İktisat	9

1.3.3. Klasik Liberalizm ve Uluslararası Ticaret	10
1.4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI İKTİSADİ POLİTİKALAR	11

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİN GENEL YAPISI

2.1. ORTADOĞU BÖLGESİ	13
2.1.1. Ortadoğu Bölgesinin Demografik Özellikleri.....	13
2.1.2. Ortadoğu Bölgesinin Coğrafi Özellikleri.....	14
2.1.3. Ortadoğu Bölgesinin Stratejik ve Jeopolitik Önemi	15
2.2. ORTADOĞU BÖLGESİNDEKİ EKONOMİLERİN TEMEL YAPISAL ÖZELLİKLERİ.....	16
2.3. ORTADOĞU BÖLGESİ ÜLKELERİ.....	17
2.3.1. Irak	17
2.3.2. İran	18
2.3.3. Suriye	20
2.3.4. İsrail	21
2.3.5. Suudi Arabistan.....	22
2.3.6. Mısır.....	23
2.3.7. Yemen.....	24
2.3.8. Katar.....	25
2.3.9. Lübnan	27
2.3.10. Birleşik Arap Emirlikleri	28
2.4. TÜRKİYE-ORTADOĞU BÖLGESİ EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN YAKIN TARİHİ.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYENİN ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİ (1980-2017)

3.1. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI.....	32
3.2. TÜRKİYEORTADOĞU BÖLGESİ TİCARİ İLİŞKİLERİ.....	35
3.3. TÜRKİYENİN ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİ.....	38
3.3.1. Türkiye'nin Irak İle Dış Ticareti.....	39
3.3.1.1. Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaret.....	39
3.3.1.2. Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı.....	43
3.3.1.3. Türkiye Irak Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler.....	43
3.3.2. Türkiye'nin İran İle Dış Ticareti.....	45
3.3.2.1. Türkiye'nin İran İle Yaptığı Dış Ticaret.....	45
3.3.2.2. Türkiye'nin İran İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı.....	48
3.3.2.3. Türkiye İran Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler.....	49
3.3.3. Türkiye'nin Suriye İle Dış Ticareti.....	50
3.3.3.1. Türkiye'nin Suriye İle Yaptığı Dış Ticaret.....	50
3.3.3.2. Türkiye'nin Suriye İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı.....	52
3.3.3.3. Türkiye Suriye Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler.....	53
3.3.4. Türkiye'nin İsrail İle Dış Ticareti.....	54
3.3.4.1. Türkiye'nin İsrail İle Yaptığı Dış Ticaret.....	54
3.3.4.2. Türkiye'nin İsrail İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı.....	57
3.3.4.3. Türkiye İsrail Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler.....	57
3.3.5. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Dış Ticareti.....	59

3.3.5.1. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Yaptığı Dış Ticaret	59
3.3.5.2. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	62
3.3.5.3. Türkiye Suudi Arabistan Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler	62
3.3.6. Türkiye'nin Mısır İle Dış Ticareti.....	63
3.3.6.1. Türkiye'nin Mısır İle Yaptığı Dış Ticaret.....	63
3.3.6.2. Türkiye'nin Mısır İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	65
3.3.6.3. Türkiye Mısır Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler	66
3.3.7. Türkiye'nin Yemen İle Dış Ticareti.....	66
3.3.7.1. Türkiye'nin Yemen İle Yaptığı Dış Ticaret.....	67
3.3.7.2. Türkiye'nin Yemen İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	69
3.3.7.3. Türkiye Yemen Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler	69
3.3.8. Türkiye'nin Katar İle Dış Ticareti	70
3.3.8.1. Türkiye'nin Katar İle Yaptığı Dış Ticaret	70
3.3.8.2. Türkiye'nin Katar İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	73
3.3.8.3. Türkiye Katar Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler	74
3.3.9. Türkiye'nin Lübnan İle Dış Ticareti	75
3.3.9.1. Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaret	75
3.3.9.2. Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	77
3.3.9.3. Türkiye Lübnan Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler.....	77
3.3.10. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Dış Ticareti	78
3.3.10.1. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Yaptığı Dış Ticaret	79

3.3.10.2. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı	81
3.3.10.3. Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler	82
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Türkiye-İrak Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	40
Tablo 3.2. Türkiye'nin Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri 2017	43
Tablo 3.3. Türkiye'den Irak'a İhraç edilen belli başlı ürünler	44
Tablo 3.4. Türkiye-İran Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	46
Tablo 3.5. Türkiye ile İran Arasında Yürürlükteki Anlaşma ve Protokoller	48
Tablo 3.6. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri .	48
Tablo 3.7. Türkiye-Suriye Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	51
Tablo 3.8. Türkiye'nin 2017 yılı yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri...	53
Tablo 3.9. Türkiye'nin Suriye'ye İhracatında Başlıca Ürünler.....	53
Tablo 3.10. Türkiye'nin Suriye'den İthalatında Başlıca Ürünler.....	54
Tablo 3.11. Türkiye-İsrail Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	55
Tablo 3.12. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	57
Tablo 3.13. Türkiye'nin İsrail'e İhracatında Başlıca Ürünler	58
Tablo 3.14. Türkiye'nin İsrail'den İthalatında Başlıca Ürünler	59
Tablo 3.15. Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	60
Tablo 3.16. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	62
Tablo 3.17. Türkiye-Mısır Dış Ticaret verileri (1996-2017).	63
Tablo 3.18. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller.....	65
Tablo 3.19. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri .	65
Tablo 3.20. Türkiye'nin Mısır'a İhracatında Başlıca Ürünler.....	66
Tablo 3.21. Türkiye'nin Mısır'dan İthalatında Başlıca Ürünler.....	66
Tablo 3.22. Türkiye-Yemen Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	67
Tablo 3.23. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	69
Tablo 24. Türkiye-Yemen İhraç ve İthal Edilen Ürünler Dış Ticaret verileri (1996-2017).	70

Tablo 3.25. Türkiye-Katar Dış Ticaret verileri (1996-2017).	71
Tablo 3.26. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	73
Tablo 3.27. Katar'a İhracatımızda Önemli Ürünler	74
Tablo 3.28. Türkiye'nin Katar'dan İthal Ettiği Önemli Ürünler	75
Tablo 3.29. Türkiye-Lübnan Dış Ticaret verileri (1996-2017).	76
Tablo 3.30. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	77
Tablo 3.31. Türkiye'nin Lübnan'a Başlıca İhraç Ettiği Ürünler	78
Tablo 3.32. Türkiye'nin Lübnan'dan İthal Ettiği Başlıca Ettiği Ürünler	78
Tablo 3.33. Türkiye – BAE Dış Ticaret Verileri	80
Tablo 3.34. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri	81
Tablo 3.35. Türkiye'nin BAE'ne İhraç Ettiği Başlıca Ürünler	82
Tablo 3.36. Türkiye'nin BAE'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Liberal Ekonomik Düzen	10
Şekil 2.1. Bölgesel Özellikte Ortadoğu Bölgesi	14
Şekil 2.2. Orta Doğu Bölgesi.....	14
Şekil 2.3. Ortadoğu Bölgesi.....	15
Şekil 2.4. Irak.....	17
Şekil 2.5. İran.....	19
Şekil 2.6. Suriye.....	20
Şekil 2.7. İsrail.....	21
Şekil 2.8. Suudi Arabistan	22
Şekil 2.9. Mısır	23
Şekil 2.10. Yemen.....	24
Şekil 2.11. Katar	26
Şekil 2.12. Lübnan.....	27
Şekil 2.13. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE).....	28

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1. Ortadoğu Ülkeleri İhracat Verileri 1996-2017	37
Grafik 3.2. Ortadoğu Ülkeleri İthalat Verileri 1996-2017	38
Grafik 3.3. Türkiye-İrak Dış Ticaret verileri (1996-2017)	41
Grafik 3.4. Türkiye'nin Irak'a İhraç ettiği belli başlı ürünler.....	44
Grafik 3.5. Türkiye'nin Irak'a İthal ettiği belli başlı ürünler.....	45
Grafik 3.6. Türkiye-İran Dış Ticaret verileri (1996-2017)	47
Grafik 3.7. Türkiye'nin İran'a İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler.....	49
Grafik 3.8. Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği Belli Başlı Ürünler.....	50
Grafik 3.9. Türkiye-Suriye Dış Ticaret verileri (1996-2017)	52
Grafik 3.10. Türkiye-İsrail Dış Ticaret verileri (1996-2017)	56
Grafik 3.11. Türkiye- Suudi Arabistan Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	61
Grafik 3.12. Türkiye-Mısır Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	64
Grafik 3.13. Türkiye-Yemen Dış Ticaret verileri (1996-2017)	68
Grafik 3.14. Türkiye-Katar Dış Ticaret verileri (1996-2017).....	72
Grafik 3.15. Türkiye-Lübnan Dış Ticaret verileri (1996-2017)	76
Grafik 3.16. Türkiye – BAE Dış Ticaret Verileri	81

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
MB	: Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TL	: Türk Lirası
VB.	: Ve Benzeri

GİRİŞ

Türkiye, 1980'li yılların başında yurt dışı pazarlara açılmayı öngören dış satıma dayalı kalkınma politikaları benimseyerek dünya çapındaki pazarlardaki nisibini fazlalaştırma gayreti içinde olmuştur. Amaçlanan ve uygulanan stratejiler neticesinde kayda değer oranda farklılaşma gösteren dış ticaretin, istikrarlı bir biçimde yükselmesi ve devam ettirilebilir bir yapıya erişilebilmesinde önem arz eden unsurlardan bir tanesi de kendisine sınır ülkelerle dış ticaret imkânlarının ve miktarının iyi incelenipartırılmasıdır.1990'lı yılların akabinde Türkiye'nin özellikle sınırdaş olduğu Ortadoğu devletleri ile politik münasebetlerinde karşılaştığı problemler, bu devletlerle gerçekleştirilen dış ticarete genellikle negatif doğrultuda tesir etmiştir. Komşu devletler ile alışverişini fazlalaştırmayı amaçlayan Türkiye'nin, bu devletler ile politik ve iktisadi münasebetlerini ilerletmesinin, dış ticaretin devam ettirilebilir olması ve devletin iktisadi ilerlemesine destek sunması yönünden çok önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

I. PROBLEMİN GENEL DURUMU

Günümüzde devletler, uluslararası ticarete daimi bir ilerleme elde edebilmek maksadıyla bölgesel entegrasyonlar içinde yer almakta ve komşu devletlerle dış ticaretin ilerletilmesine dair siyaset oluşturmaktadırlar. Bölgesel/komşu devletlerle alış verişin bilhassa kalkınmış devletlerin ticaretinde kayda değer bir yere sahip bulunması bunun en önemli belirtisidir.

Dünyada kaydedilen gelişmeler ve ilerlemelere rağmen Türkiye kendisine sınır devletler ile ticari münasebetleri politik münasebetlerindeki negatif yönlü olaylar nedeniyle istenilen seviyeye varamamıştır. Komşu ülkelerle ticari ilişkilerde Türkiye'nin coğrafi yakınlık nedeniyle taşımacılık maliyetlerinin düşük olması, kültürel farklılıkların daha az olması nedeniyle anlaşmazlık riskinin azalması ve tüketim alışkanlıklarındaki benzerlik gibi faktörlerden dolayı pazarlama faaliyetlerinin daha kolay gerçekleştirilmesi, ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı yapıda bulunması gibi çok önemli avantajları vardır.

Türkiye 1995 yılında Avrupa Birliği ile imzaladığı gümrük birliği anlaşması ile yakaladığı ihracat ve ithalat oranlarındaki sirkülasyonun sağladığı hareketliliği 2 yıl sonra kaybetmiş 1997-2000 yılları arasında Rusya krizi, Marmara Depremi ve

Güneydoğu Asya Krizleri gibi olaylar nedeniyle ekonomik anlamda daralma içerisine girmiştir. 2002 yılında yapılan seçimler ile ülkede iktidar değişmiş ve yıllar boyunca ekonomik ve politik yönden problemlerin bitmediği Ortadoğu bölgesi ile ilişkilerin ve ticaretin geliştirilmesine dair politika izlenmeye başlanmıştır.

2007 yılında Amerika Birleşik Devletlerinden başlayarak küresel çapta yayılan iktisadi kriz sebebiyle Avrupa pazarında yaşanan kötü durum, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki pazarlar ile telafi edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin komşusu olan Ortadoğu ülkeleri ile ticari ilişkilerinin 1980 yılından günümüze gelişimini ve bu ülkelerle dış ticaret ilişkileri üzerinde etkili olan ekonomik ve siyasal faktörleri ortaya koymayı amaçlamaktadır

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı '1980 Yılından Günümüze Ortadoğu Bölgesinde Bulunan Devletler İle Gerçekleştirilen İktisadi Münasebetlerin Türkiye'ye Olan Etkilerini incelemektir.'

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, Ortadoğu bölgesinde bulunan devletler ile gerçekleştirilen iktisadi münasebetlerin Türkiye'ye olan etkileri hususunda çıkacak sonuçlar neticesiyle önem arz etmektedir. Türkiye ile Ortadoğu bölgesi arasındaki iktisadi sirkülasyonun ilerletilmesi ve izlenecek ülke menfaatlerine dair politikaların belirlenmesinde ve ticari hacmin artırılmasında ve de bu durumun sürdürülebilirliğini nasıl sağlayacakları yönünde yol gösterici olacaktır.

Genel olarak, bu araştırma ile elde edilen sonuçlarının konu ile ilgili akademik araştırma yapmak isteyen araştırmacılara ışık tutması bakımından önemlidir.

IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma yapılan çalışmaların literatür taraması ile elde edilecek veriler ve Türkiye ile aktif mal ve hizmet alım satımı faaliyetinde bulunan Ortadoğu ülkelerinin veri tabloları durum değerlendirmeleri ve istatistiki veri setlerinin incelenmesi ile sınırlıdır. Araştırma evreninin çok geniş bir alana yayılması, zaman ve bütçe

bakımından sıkıntılar çıkarabileceği için, araştırma alanı bir takım sınırlılıklara sahip olmaktadır

V. TANIMLAR

Bu bölümde, araştırma sınırları içerisinde kullanılmış olan mühim terimlerin tanıtımı yapılmıştır. Bu terimler, Ticaret, İthalat, İhracat, Ortadoğu, Katım Bankacılığı, ve Oran Analizidir. Mevzubahis olan bu terimlere, bu araştırmada kullanılmış olduğu manalarıyla tanımlama yapılmıştır.

Ticaret: Kazanç amacıyla yapılan alım-satım faaliyeti. İktisadi malların elden ele geçerek sahip değiştirmesidir. Geniş anlamda ticaret, parayla temsil edilen bütün malların kendi veya başkası hesabına nakden veya hesaben sürekli olarak alınıp satılma faaliyetidir.

İthalat: yurtdışında üretilmiş malların, ülkedeki alıcılar tarafından satın alınmasıdır. İhracatın karşıtıdır ve onunla birlikte bir ülkenin dış ticaret dengesini oluşturur.

İhracat: bir malın yabancı ülkelere döviz karşılığı yapılan satışlarıdır.

Ortadoğu: Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanılmıştır (Çelik, 2005: 17). Yüzyılın başlarında Basra Körfezi'nin stratejik önemi ve bu bölgede Alman İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya'nın nüfuz mücadelelerini anlatmaya çalışan Mahan, bu kavram ile Süveyş'ten Singapur'a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü kapsayan ve kesin şekilde sınırlarını belirtmediği bir bölgeyi anlatmaktadır (Dursun,1995: 1).

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARET

1.1. ULUSLARARASI TİCARET KAVRAMI

Ticaret en basit manada gelir maksadı ile ifa edilen her türlü alım satım faaliyetidir. Ticari münasebetler çok eski zamanlara kadar varmaktadır. En başlarda trampa yöntemiyle sağlanan ticaret gittikçe, başka biçimlere ifa edilmeye başlanmıştır.

Zaman içinde trampa yönteminde malî ekonomiye geçilmiş ve tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişte uluslararası iktisadi ilişkiler artmış ve 1980’li yıllardan bu güne uzanan vakitte globalleşme durumu ile birlikte dünyaya “küresel köy” uyarlaması yapılmış ve dış ticaret büyük önem kazanmıştır.

Uluslararası ticaret tanımı mal ve emeğin millete özgü hudutlar dışında yapılan değişimidir. Uluslararası ticaret diğer taraftan ekonomi iliminin bir disiplini olmakla, uluslararası maliye ile birlikte uluslararası iktisat isimli daha kapsamlı bir disiplini meydana getirmektedir. Dış ticaret kapsamlı manasıyla, devletlerarası meta ve emek alışverişidir. Ekseriyetle dış ticaret deyimi, mal dış satımı ve dış alımı yerine kullanılmaktadır. Mallarla birlikte emeğinde de dış ticareti mevzu bahis olmaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere kavramsal açıdan dış ticaret ve uluslararası ticaret kavramları bir nevi aynı şeyi ifade etmektedir.

Uluslararası ticaret kavramını ifade ettikten sonra uluslararası ticaret türlerine de değinmenin bu çalışmada dış ticaret biçimlerinin kullanılma sıklığı açısından faydalı olacaktır

1.1.1. Uluslararası Ticaret Türleri

Uluslararası ticaret türleri ihracat, ithalat ve transit ticarettir. Sırasıyla uluslararası ticaret türlerine değinmek gerekirse;

1.1.1.1. İhracat

Bir devlette o ülkeden oturan şahıs ve teşekküllerin öbürkü devletlere mal satması ihracat (dışsatım) denilmektedir (TUİK, 2008).

Türkiye’de ise ihracatın tanımı için İhracat Yönetmeliği’ne bakmak gerekir. Yönetmeliğe istinaden ihracat, bir mal veya hizmetin, tedavüldeki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun biçimde Türkiye gümrük sınırları dışına veya serbest bölgelere çıkarılması biçiminde ifade edilmektedir. İhracat faaliyetinde bulunmak reel ve legal kişiler vergi numarası alıp Vergi mükellefi olduktan sonra İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğine üye olmaktadır (Laleli, 2013:9).

1.1.1.2. İthalat

Bir devlette o ülkeden oturan şahıs ve teşekküllerin öbürkü devletlerden mal satın alması ithalat (dışalım) olarak nitelendirilmektedir (TUİK, 2008). İthalat kısaca dış alım demektir. İthalat, ihracatın tam zıttı bir işlemdir. Döviz transferi yapıp yapılmamasına göre ithalat bedelli ve bedelsiz olmak üzere iki çeşittir.

Bedelli ithalat (İthalat Rejimi kapsamında olup); Dışarıdan satın alınan malların karşılığının ithalattaki ödeme usullerinden biriyle ülke dışına yabancı para transferi yapılarak gerçekleştirilmesidir (MEB, 2011: 10).

Bedelsiz ithalat (Gümrük Mevzuatı kapsamında olup) ise; Dışarıdan satın alınan malların karşılığının ülke dışında elde edilen yabancı paralarla karşılanarak ülke dışına herhangi bir döviz ödemesi yapılmadan gerçekleştirilmesidir (MEB, 2011: 10).

1.1.1.3. Transit Ticaret

Mevzuattaki manasıyla yabancı bir ülkede yâda serbest bölgede yerleşik bir teşekkülden veya depodan satın alınan ticarete konu malların, Türkiye üstünden transit olarak veya doğrudan doğruya yurtdışında veya serbest bölgede yerleşik bir firmaya ya da antrepoya satılmasına transit ticaret denir. Transit Ticaret Reexport ticareti biçiminde de isimlendirilmektedir. Transit ticaret faaliyetinde alış maliyeti ile ve satış maliyeti geçidinde lehte fark olması esastır. Transit ticarete konu olan mallarla alakalı olarak, ithalat ve ihracata dair vergi, resim, harç ve fon tahsilatı

yapılmaz. Gümrük birimlerince düzenlenecek vize uyarınca, malların gümrük sınırlarımız içine gelerek işçilik görmek üzere geçici depolama yeri veya antrepolara alınması ithalat olarak değer kazanmaz. Bu tanım dışında kalan transit ticaret talepleri Dış Ticaret Müsteşarlığı'na sunulur ve olur alınır işlem yapılır. Dış alım ve dış satım yapılması menedilmiş devletlerle transit ticaret yapılamamaktadır. Enternasyonal protokoller ticareti yasaklanmış olan mallar ile Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın madde politikası itibariyle transit ticaretinin yapılmasını uygun görmediği mallar transit ticaret mevzusu olamamaktadır (DTM, 2006, 6).

1.2. ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİM SÜRECİ

Ticaret, medeniyetlerin var oluşu ile başlayan, bu günlere değin gelmiş ve âdemoğlu mevcudiyetini sürdürdükçe varlığını devam ettirecek olan bir olgu olması sebebiyle insanlık tarihi kadar eskidir (Bıyıklı, 2008: 75). Arkeolojik araştırmalar ilk medeniyetlerin Fırat, Nil ve Dicle ırmaklarının alt bölgesinde kalan (Mezopotamya) alanda görüldüğünü söylemektedir. Uluslararası ticarete bakacak olursak, ticaret kavramı bu zamanda çoğunlukla Yeniçağın bir ürünü olarak sayılmaktadır. Hâlbuki bütün dönemlerde o devirin koşullarına göre uluslararası ticaret yapılmıştır. Sadece tabir olarak değişik bir ad verilmiştir. Örneğin, Antikçağ'ın mal hareketleri “Uzakla Ticaret” ifadesi ile belirtilmiş ve dünyanın Asya-Avrupa-Afrika kıtaları kombinasyonunu içine alan çalışma alanında gerçekleştirilen ticareti içermektedir 9.

Zamanla meydana gelen farklılaşma, değişik kültürlere sahip insan topluluklarındaki ticaret yapma normlarında da değişikliğe neden olmuştur. Bugünkü modern milletlerin kullandığı Madeni Parayken; evvelki zaman diliminde, kâğıt, deniz kabuğu, deri, kıymetli metaller gibi eşyalar bir çeşit satın alma aracı olarak kullanılmaktaydı. Antikçağ'daki ticaretin ilerlemesinin mihenk taşı, Baltık Denizi'nden 6 Avrupa'ya uzanan eski ipek yoludur¹⁰.

İlk Mısır hanedanı kurulmadan önce gelişmeye başlayan ticaret taşımacılığının ilerleyen zamanlarda daha da gelişerek deniz ulaşımı yoluyla Doğu Afrika'ya kadar yöneldiği bilinmektedir. İleri bir piyasa ekonomisinin ilk emareleri Yeni Mısır İmparatorluğu zamanında rastlanmaktadır.

Uluslararası ticarete önemli olan etkenlerden biri malların transfer edilmesidir. Eskiden gerçekleştirilen taşımacılık muamelelerinde yararlanılan

usullerin günümüzdeki gibi ileri yöntemlere göre epeyce geri olduğu bilinen bir gerçektir. O dönemin koşullarına uygun çıkar yollar bulunmaya çalışılarak uluslararası ticaretin önünün açılması ve beraberinde malların başka ülkelerde pazarlanması meşakkatli bir biçimde yapılmaktadır.. Antikçağ'dan Ortaçağ'a kadar çeşitli yöntemlerle yapılan ve farklı deneyimler kazanan ticaret, ancak önemli bir düzeye 10. ve 11. asırlarda müşterek girişimler neticesinde Avrupa'da yükselişe geçmiştir. Akdeniz'in Batı ile ticareti bu müddette başlamıştır (Goddy, 2012,: 104).

Bu dönemde uluslararası ticarete epeyce dikkat çekici gelişmeler meydana gelmiştir. Bilhassa Ortaçağ Avrupa'sında ihtiyaç duyulan malların alışverişi ile imparatorların yabancı esnaflardan vergi alması bu dikkat çekici olaylardan bazıları olmuştur. Avrupa'da (özellikle İngiltere) bu dönemde tekstil sanayii, Avrupa ekonomisinin büyümesinde merkezi öneme sahip olmuştur. İlk olarak, yerel yün sanayii kurulmuş, bunu ipek ve pamuk ürünleri takip etmiştir (Goody, 2012: 104-105). Bilhassa Akdeniz'de yapılan uzun uzak ticaret, Ortaçağ ekonomisi ve ticaretinin uyanışında önemli rol oynamasının sebebi, bu ticaretin üretim çalışmalarını harekete geçirmiş olmasıdır (Goody, 2012: 108).

Modern uluslararası ticaret hukuku metinlerinin düzenlenmesi ve belirgin hale gelmesi, uluslararası kuruluşların çalışmaları neticesinde olmuştur. Uluslararası ikili ticari protokoller yapılmış ve bu ikili protokollerin çok taraflı ticaret anlaşmaları haline gelmeleri devletlerarası müzakereler sonucunda meydana gelmiştir (Telli, a.g.e. s. 27).

Uluslararası ticaretin gelişim süreç anlayabilmek için ini daha iyi uluslararası ticaretin ekonomi teorilerine bakmakta fayda bulunmaktadır.

1.3. ULUSLARARASI TİCARETİN EKONOMİ TEORİSİ

Mal ve hizmet ticareti toplumları ve devletleri iktisadi açıdan birbirine entegre eden araçlardan bir tanesidir. Bütün dünya devletlerindeki idarecilerin üzerinde çalıştıkları ana problemlerden bir kısmı, hangi devlet ile hangi malın ve ne kadar ithalat-ihracat muamelesinin uygulanacağı sualleridir. Bu suallere verilen yanıtlarla beraber amaçlanan neticeye varmak için şart olan stratejiler yürürlüğe girer. Hükümetlerin uyguladıkları ekonomik siyaset iş camiası üstünde çok büyük tesiri bulunmaktadır. Şundan dolayıdır ki bu kararlar, hangi devletlerin tespit edilen ürünleri

daha etkin üretebileceğini ortaya koyar. Diğer taraftan devletin milli üretimle yarışacak hizmet ve mal ithalatına onay verip vermeyeceği de bu kademedede belirlenir. Özetle, bir devletin yürüttüğü ekonomik siyaseti, seçilen devletlere hangi ürünlerin satılacağını, şirketlerin seçilen devletlere satmak için ne imal edeceğini ve nerede imal edeceğini saptar (Uluslararası Ticaretin Ekonomi Teorisi, Erişim Tarihi:05.05.2018).

Klasik İktisat Doktrini ile Modern teoride başlatılır. Klasik kuramın temelleri Adam Smith’le oluşturulmuştur. Adam Smith’in 1776’da yayımlanan “Ulusların Zenginliği” isimli meşhur kitabı hem genel ekonomi iliminin hem de uluslararası ticaret teorisinin özü olarak nitelendirilmektedir (Talas, 1989).

Uluslararası ticaret; tanımlayıcı ve zorlayıcı teoriler olmak üzere iki genel ticaret teorisine ayrılır. Tanımlayıcı teoriler, çoğunlukla ticaretin doğal yapısıyla meşgul olurlar. Bu tür teoriler, sınırlandırmaların bulunmadığı anlarda ne imal edileceği, ne miktarda imal edileceği ve hangi devletlerle ticaret yapılacağı sorularını cevap verirler. İkinci tür teoriler ise, ticaretin boyutu, yapısı ve doğrultusunu tespit etmek için hükümet müdahalesine lüzum olup olmadığına yanıt arar. Devletin ticareti denetlemesinin gerekliliğine kanaat eden veya da denetlememesini savunan teorilerde ise daha sonra hangi devletlerle, ne miktarda ve neyin alım satımının yapılacağı suallerini yanıtlama çalışır. Hem tanımlayıcı, hem de zorlayıcı teoriler uluslararası muamelelere etki ederler. İhracat için müsait cazibeli pazarlarla ilgili tahminler yaparken, muvaffakiyet ihtimali fazla potansiyel ihraç mamullerini de saptarlar. Diğer taraftan şirketlerin imalatı hangi yerde yapacakları hususunda kolaylık sağlarlar. Bu teoriler ülkenin ticaret uygulamalarını daha iyi kavranmasına ve şirketlerin yarışma kapasitelerine ne yönde tesir edeceğini saptamaya yararlar (Talas, 1989).

1.3.1. Merkantilizm

Sanayi Devrimi’ni önceleyen tarihsel süreçte, önemli ölçüde tarımsal üretim temelinde şekillenen uluslararası ticaretin sebebi, biçimi ve refah sonuçlarına dair düşünsel şemanın ve politik tavrın Merkantilist doktrine dayandığı dikkat çekmektedir.

Merkantilizm 15. ve 18. yüzyıllar arasında iktisadi düşünüşün esas ticaret teorisidir. Bu düşünüşe göre bir devletin rahatlığı çoğunlukla kendisine ait olan gümüş, altın gibi kıymetli madenlerin miktarı ile oranlanmaktadır. Teoriye göre

devletler, diğ er devletlerden satın aldıkları mal ve hizmetten daha çok mal ve hizmet satmalı ve varlıklarında bulunan altın miktarını çoğ altmalıdırlar. 15. ve 18. yüzyıllar arasında ulus devletler meydana gelmiş ve altın silahlı kuvvetler ile millî kurumlara mevduat desteği veren merkezi yönetimlere güç sağlamıştır(Uluslararası Ticaretin Ekonomi Teorisi, Eriş im Tarihi:05.05.2018).

Merkantilizm 17. yüzyılda ve 18. yüzyılın başlarına değ in dünya genelinde ticari faaliyette bulunan devletlerce kabul gören, devletin gümüş ve altın varlığını fazlalaşt ırmak maksadıyla dış satıma yoğunluk veren, müdahaleci bir düşünce akımıdır. Kökleri 15. yüzyılda feodalitenin çökmesi ve ulusal devletlerin meydana gelmesine kadar uzanır. Politik ve iktisadi açıdan merkezileşmeye veya kralın velayetini fazlalaşt ırmaya çalış an bir akımdır. Milli devletin gücünü artırma çabasın da gerek dahili gerekse harici iktisadi çalış malarda olağanüstü devlet müdahaleciliğini savunur.

Merkantilizm de gümüş ve altın gibi kıymetli madenler savaşların finanse edilmesini sağ lamasının yanında, iktisadi ve siyasi gücün hammaddesini oluşturur.

1800 yılından sonra Merkantilist görüş gücünü kaybettiğ inden, sömürgeleri bukunan büyük ülkelerin yönetimleri seyrek olarak sahip oldukları sömürgelerindeki sanayi gelişimini önlemeye çaba sarf etmişlerdir Uluslararası İş letmecilik, (Uluslararası Ticaretin Ekonomi Teorisi, Eriş im Tarihi:05.05.2018).

1.3.2. Liberal İktisat

18. asırda Fransa ve İngiltere'de geliş en 19. asırda toplumsal düzenin temel ilkelerini oluşturan ve Batı etkisinde kalan bütün devletlerde özellikle aydınlarca benimsenen insanın akılcı düşünce yeteneğ i ile kendisi için en yararlı olanı seç ip tüm toplumu doğal bir denge durumuna götürebileceğini varsayarak devletin ekonomik düzene el atmasına itiraz eden ve onun işlevini, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin olduğu gibi korunmasını gözcülükle sınırlayan, bireysel sermayenin rekabetçi dönemine denk düş en toplumsal Ekonomik doktrindir.

Ekonomik liberalizm, ekonominin bireyci hatlarla örgütlenmesini, ekonomik kararların bireyler tarafından alınmasını ifade eder.

Ekonomik liberalizm kamu mallarının sağlanması için kamu girişimini destekleyebilir. Örneğin Adam Smith, özel kuruluşlar tarafından sağlanamayacağını düşündüğü yollar, kanallar, limanlar, okullar ve köprüleri kurma gibi görevleri devletin sunması gerektiğini savunmuştur. Bir başka örneğe Hayek'tir. Hayek de yollar, eğitim, tiyatrolar, spor alanları gibi hizmetleri devletin sunması gerektiğini savunur. Ancak bu görüşler liberteryenizm gibi sınırları keskin, bağlantılı ideolojilerde tartışmaya açıktır. Örneğin modern liberteryenizmde devletin rolü askeriye, polis, yargı ve yasamadan ibarettir. Devlet herhangi bir kamu malı sunma gibi görevi yoktur.



Şekil 1.1. Liberal Ekonomik Düzen

İktisadi liberalizm: Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler ilkesi doğrultusunda iktisadi etkinliklerin tamamen piyasa güçlerine bırakılmasıyla kaynakların en etkin dağılımının ve kullanımının sağlanacağını savunan öğretisi.

Destekçileri herkesin devlet tarafından yönlendirmesi, yönetilmesi yerine kendi ekonomik kararlarını almasının sonucunda giderek artan refahla uyumlu daha eşit bir toplum oluşacağına inanır.

1.3.3. Klasik Liberalizm ve Uluslararası Ticaret

Klasik Liberalizm ve Uluslararası Ticaret deyince akla Adam Smith'in klasik liberalizme yön veren bazı görüşleri gelmektedir.

Adam Smith göre;

- Homo economicus (ekonomik insan): Bütün bireyler ekonomik çıkarlarına göre hareket ederler.
- Laissez faire, laissez passer (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler): Devlet kişilerin bireysel girişim haklarını kısıtlamamalıdır.
- Invisible hand (görünmez el):Ekonomik hayatta düzeni sağlayan bir görünmez el vardır.

Smith'e göre, dünya serveti sabit değildir. Dış ticaret uluslararası uzmanlaşma ve işbölümü doğurarak dünya kaynaklarının verimliliğini artırır. Böylece dünya üretimi ve refahının yükselmesine yol açar. Sonuçta ticaretten her iki ülkede kazançlı çıkar.

Uluslararası ticaretin ekonomi teorilerine değindikten sonra dünyada uluslararası ticareti incelemekte fayda bulunmaktadır.

1.4. 1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI İKTİSADİ POLİTİKALAR

1960 yılı ile 1980 yılları arasında kalan 20 yıllık zaman zarfında yurtdışından alınan malların yurt içinde üretilmesine, çeşitli ekonomik tedbirler ve tarifelere endeksli iktisadi politikalar Ocak 1980 kararları ile yurt dışına mal satımına dayalı bir iktisadi siyasetine dönüşmüş, ithalat koşullarının esnetilmesi ve önündeki engellerin hafifletilmesi ayrıca dış satım özendirme ve destekleri yardımıyla ihracat sektörü finanse edilmiştir (Biçer, 2009).

Türkiye 1970'li yılların nihayetinde içe dönük endüstrileşme modelinin tükenmesi ile iktisadi, sosyal ve ideolojik bir boşluğa düşmüştür. Kısa dönemli endişeler devletin varoluş nedenini yitirmesine sebep olmuştur (Yıldırım, 2002:265). 1980 yılından başlayarak liberal nitelikteki politikalarla yeni bir sürecin inşasına başlandığını ve bu sürecin özellikle globalleşme olgusuyla daha da hız kazandığını söylemek mümkündür.

1980 senesi Türkiye ve dünya genelinde mühim yapısal transfigürasyonların meydana geldiği bir sene olmuştur. Globalleşme gerçeği bahse konu müddetten

başlayarak bütün dünya devletlerinin iktisadi yapılarında tesirini derinden göstermiştir. 1980 yılından sonra ülkelerin ekonomik sistemleri, dışarı çevrik endüstrileşme ve liberalleşme doğrultusunda husul bulan siyasetle yönlendirilmeye başlanmıştır. 24 Ocak kararlarıyla ortaya çıkan ve yürürlüğe konulan dışa açılma sürecinden beklenen şey, Türkiye'nin gelişmişlik seviyesi bakımından daha ileri kademelere hızlı bir biçimde geçmesini imkân sağlamayı hedeflemiştir. Bu şekilde oluşturulacak bir sanayileşme stratejisi sayesinde, devletin dış satım sonucu elde edeceği kazançları fazlalaşacak ve gelirlerdeki yükselme ile devletin sanayileşme hızı artacak Türkiye kalkınmış ülkelerin ekonomik seviyesine ulaşmayı başarabilecektir (Telli, 2016: 81-90).

Diğer taraftan, 1980'li yıllar ile başlayan dışa dönük endüstrileşmeye ve iktisadi yapıda liberalleşmeye dayalı iktisat strateji ve politikaları, bu zamana değin süregelmiştir. Bu zaman dilimi içerisinde, neredeyse bütün iktidarlar, benzeş fraksiyonları kabullenmişler ve birbirlerine benzer strateji araçları kullanmışlardır. Türk lirasının çevirgenliğinin IMF'nin istikrar uygulamalarına, dışarıya mal ve hizmet satışına yönelik işlemlerin teşvik edilmesine dair stratejilerinden, Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesine değin çok sayıda muamele, iktisadi yapıyı liberalleştirerek ve aynı anda dış dünyaya açarak daha süratli ilerlemeyi oluşturmak maksadıyla sunulmuştur. Bu uygulamalar neticesinde istenen sonuçlar; oturmuş ve süratli bir iktisadi büyümenin yakalanması, enflasyonun azaltılması, işsizliğin düşürülmesi, yüksek bir ulusal gelir seviyesinin yakalanması, öğrenim ve şehirleşme ile alakalı problemlerin çözüme ulaştırılarak, kalkınmış devletlerin bulunduğu seviyeye zaman geçirmeden varabilmektir(Telli, 2016: 81-90)..

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrasında piyasa ekonomisine geçtiğini ve küreselleşmeden kısmen de olsa etkilendiğini görülmektedir.

Türkiye ekonomisini spekülâtif sermaye hareketlerine bağlı bir kriz ortamına sürükleyebilmiş ve bilhassa 1994, 1998-1999, 2001 ve son olarak da 2008-2009 yıllarında yaşanan krizlerde, Türkiye ile dünya ekonomisi arasında cereyan eden dış kaynak hareketleri belirgin rol almıştır (Boratav, 2012: 205).

İKİNCİ BÖLÜM

ORTADOĞU İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİN GENEL YAPISI

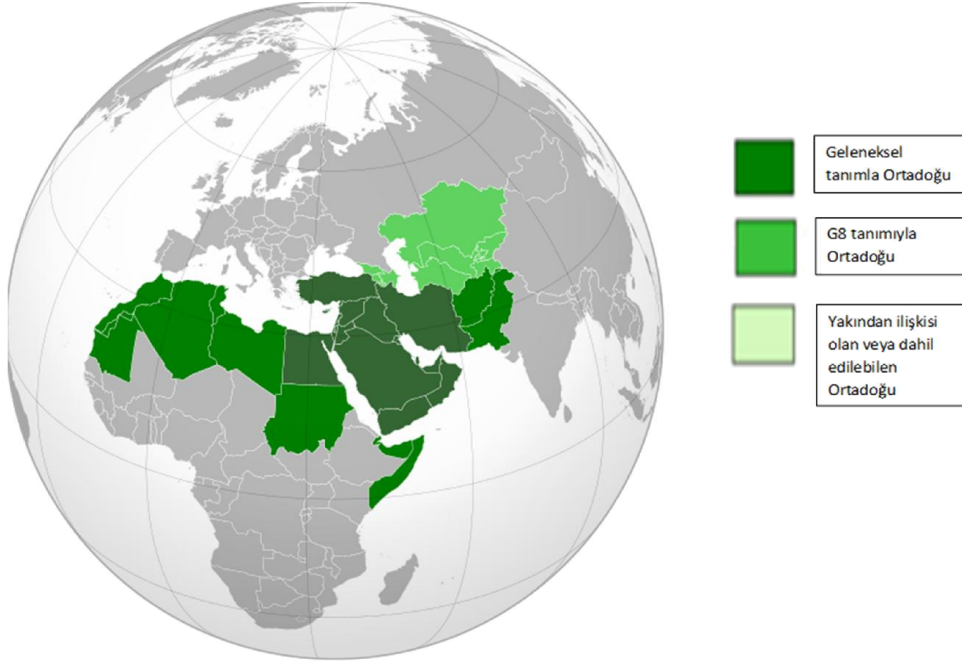
2.1. ORTADOĞU BÖLGESİ

Orta Doğu kavramı ilk kullanılmaya başlanıldığı tarihten günümüze kadar kullanılma kastına göre farklı anlamlar ifade eden bir kavramdır. ilk olarak Arabistan ile Hint yarımadası arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanılırken daha sonra Basra-Bağdat ve bugünkü Irak'ı da içine alan daha geniş bir bölge için kullanılan bir kavrama dönüşmüştür (İdrisoğlu, 2010).

Orta Doğu kavramının kapsamının belirsizliği ve kullananların kapsamı istedikleri gibi geniş veya dar tutmalarına imkân vermesi bu kavramın kullanımını zorlaştırmaktadır. Orta Doğu bölgesi çoğu insan için öncelikle zengin petrol kaynaklarıyla özdeşleşmiş durumdadır. Son asırda petrolün öneminin giderek artması sonucunda dünya petrolünün büyük bir kısmına sahip olan Ortadoğu ülkelerinin petrol rezervlerini dünyaya açmaları sonucunda büyük ölçüde zenginleşmişlerdir(Tuna, 2001).

2.1.1. Ortadoğu Bölgesinin Demografik Özellikleri

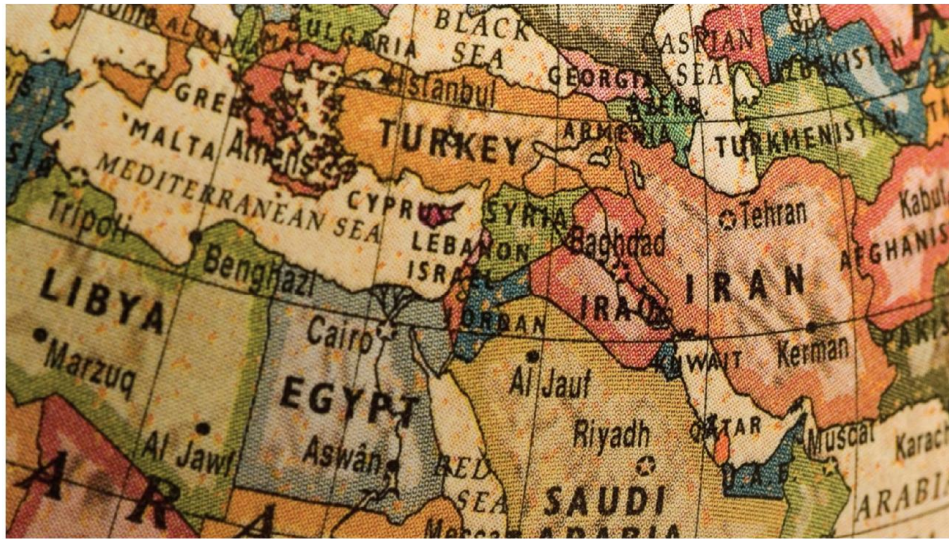
Çalışmada bahsedilen Orta Doğu ifadesi ise biraz daha lokalize edilmiş hali ile Türkiye, İran, Mısır, Suudi Arabistan, gibi çevre ülkeler, Bereketli Hilal denilen Irak, İsrail, Ürdün Lübnan ve Suriye gibi merkez ülkelerle Körfez ülkeleri yer almaktadır. Bölgede etnik yönden demografik yapının büyük kısmını Arap kökenli insanlar meydana getirmektedir. Araplardan ayrı Afganlar, Asuriler, Beluciler, Kürtler, Ermeniler, Türkler, İranlılar, Yahudiler ve Kıptiler de bulunmaktadır. Dini yönden ise Müslümanlar çoğunlukta olduğu bu yörede Museviler ve Hıristiyanlar da hayatını sürdürmektedir (Oran, 2013: 196).



Şekil 2.1. Bölgesel Özellikte Ortadoğu Bölgesi (<http://www.ekovitrin.com/dergi2014/ekim/13.ortadoğu.pdf>)

2.1.2. Ortadoğu Bölgesinin Coğrafi Özellikleri

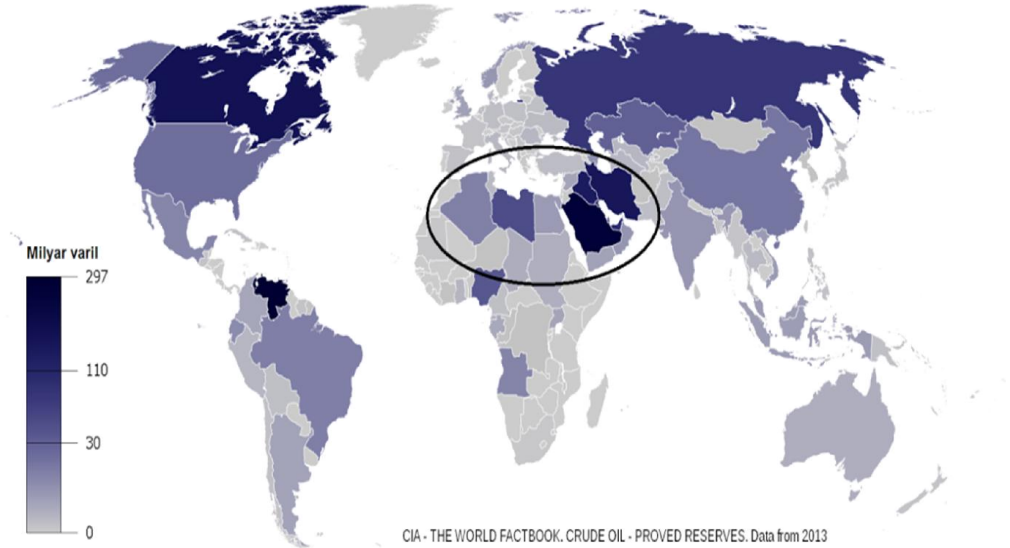
Orta Doğu bölgesini coğrafi olarak vasıflandırmak gerekirse; batıda Fas'tan başlayarak doğuda Afganistan ve Pakistan'a kuzeyde Türkiye'den başlayarak güneyde Habeşistan'a kadar uzanan coğrafyada yer alan devletlerin bulunduğu bölgeyi ifade etmektedir (<http://www.ekovitrin.com/dergi2014/ekim/13.ortadoğu.pdf>).



Şekil 2.2. Orta Doğu Bölgesi (thc.utah.edu)

2.1.3. Ortadoğu Bölgesinin Stratejik ve Jeopolitik Önemi

Geçmişten bu yana geneli itibari ile beşeriyet hayatına tesir eden çok sayıda gelişimin, ilkin orta doğu bölgesinde meydana geldiği araştırmalar sonucunda ortaya konulmuş bir gerçektir. Bu durumu bir misalle belirtmek icap ederse ilk yerleşik yaşam, ilk zirai çalışmalar, ilkyazı, ilk nominal hukuki metinler ve ilk dinler hep orta doğu bölgesinde ortaya çıkmış ve cihana yayılmıştır (Çelik, 2014, 7). Endüstri Devrimi'nin akabinde, petrolün endüstri münasebetlerini tayin eden esas öge olması, kalkınmış devletlerin hammadde zengin petrol zengini Ortadoğu bölgesine odaklanmasına neden olmuştur. Bu zihniyet enternasyonal politikada avantaj kavgalarının odağına orta doğu bölgesinin oturtulmasını sağlamış ve ortaya çıkardığı problemler günümüze değin süre gelmiştir.



Şekil 2.3. Ortadoğu Bölgesi (<http://www.ekovitrin.com/dergi2014/ekim/13.ortadoğu.pdf>)

Ortadoğu bölgesinin jeopolitik ve stratejik önemini maddeler halinde belirtmenin algılama kolaylığı yönünden daha belirgin olacağı aşikârdır.

- Ortadoğu bölgesinin tarihini ve jeopolitik önemini belirleyen en önemli etkenlerden biri de dinlerdir.
- Dünyada meydana gelen harplerin çoğunluğunun ana nedeni Ortadoğu ve Ortadoğu'nun paylaşımıdır.

2.2. ORTADOĞU BÖLGESİNDEKİ EKONOMİLERİN TEMEL YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Ortadoğu bölgesi, eskinden olduğu gibi, bugünde jeopolitik yönden çok önemli bir konumu bulunmaktadır. Zengin Petrol yataklarının Ortadoğu bölgesinde bulunması jeopolitik önemini korumasını sağlamıştır. Ortadoğu İslam dininin doğduğu ve bütün dünyaya yayıldığı bölgedir (Özey, 2017).

Ortadoğu bölgesinde yer alan devletleri dünya enerji kaynakları bakımından büyük miktarda rezerv barındırması ile birlikte bu kaynakların üretilmesi ve ihraç edilmesi açısından da kayda değer bir önemi bulunmaktadır. Sahip olunan bu kıymetli kaynaklar, ülkelerin ekonomik kalkınmada ana belirleyiciler olmasından dolayı Ortadoğu bölgesinin dünyanın en gelişmiş bölgelerinden olması gerekir. Ortadoğu bölgesi bütün dünyadaki petrolün %75'ine doğalgazın ise %50'sine sahiptir. Ancak durum bu şekilde değildir Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkeler gelişmekte yada az gelişmiş ülkeler konumundadır. Durumun neden böyle olduğuna verilebilecek bir yanıt ana hatları ile çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Petrolün önceki asrın ikinci yarısından itibaren süratle yükselen ekonomik ve politik değerine paralel olarak, Ortadoğu bölgesinde yer alan devletlerin ekonomik gelişim seviyeleri hala istenen düzeyde değildir. Diğer taraftan, petrol ve doğal gaz kaynaklarında zengin olan bölge devletlerinin tabii kaynak bağımlılığı ve özgün bir gelişmiş ülke ekonomisinin sahip olduğu çok yönlü mal ve hizmet meydana getirebilme kudretinden mahrum oldukları da kolaylıkla fark edilmektedir. Bu noktadan hareketle, takribî üççeyrek asırlık büyük petrol kazancının ayrı sosyal ve iktisadi düzenler altında daha dinamik kullanımı sağlanarak bu devletlerin daha ileri seviyelere ulaştırılmaları olanaklı olabilir (Özey, 2017).

Dünya için stratejik öneme sahip ve zengin petrol yataklarını bünyesinde barındıran Ortadoğu Bölgesi Türkiye için de ekonomik stratejik ve politik açıdan büyük önem arz etmektedir (Özey, 2017).

2.3. ORTADOĞU BÖLGESİ ÜLKELERİ

Bu bölümde çalışmaya konu olan Ortadoğu Bölgesi ülkeleri hakkında genel bilgiler yaralacaktır.

2.3.1. Irak

Irak, batıda Suriye ve Ürdün, doğusunda İran, kuzeyinde Türkiye, güneydoğuda Kuveyt ve Basra Körfezi, güneyinde Suudi Arabistan ile komşudur



Şekil 2.4. Irak (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Türkiye ve İran'a yakın kesimlerde dağlık arazilerin yer aldığı Irak'ta genellikle de düzlük topraklardan meydana gelen Irak topraklarının % 13'ü tarıma elverişli topraklardan, % 10'u otlaklardan, % 4'ü orman ve çalılıklardan meydana gelmektedir. Başlıca doğal kaynakları Petrol, doğalgaz, fosfat ve sülfür'dür. Irak'ın en yoğun üretilen tarım ürünleri, hurma, tahıl (arpa, buğday, pirinç)'dir. Irak'ta imalat halkın talebine yanıt veremediğinden gıda ürünlerinin % 65'i diğer ülkelerden ithal

edilmektedir. Orta Doğu bölgesinde en süratli nüfus artış hızı olan devlet Irak'tır. Irak'ın nüfusunun 2025 yılında 40 milyon ve 2040 yılında 50 milyon dolaylarında olması öngörülmektedir. Ambargo ve savaşlarla uzun zaman mücadele etmek zorunda kalan Irak'ta hayat standardı hızlı biçimde artmakta, buna endeksli olarak ta işlenmiş gıdalar, balık ve et ürünlerine olan rağbet fazlaşmaktadır (Nkfu, 2013).

Irak ekonomisinin ana dayanağı petroldür. Kamu gelirlerinin takribi % 90'ını milli gelirin ise % 60'ını işlenmemiş petrol ihracatı meydana getirmektedir. Irak'ta kamu ekonomisi yoğunluktadır. Yatırım alanlarının ekseriyeti devlet imkanları ile yerine getirilmektedir IMF, Dünya Bankası ve bir takım ilerlemiş devletler de (Almanya, Çin, Güney Kore) proje bazında Irak'a kredi imkanı sunmaktadırlar.

Trade Bank of Iraq bankası dış krediler mevzusunda, büyük rol üstlenmiştir. Yatırım yapan kamu teşekkülleri teminat mektubu, ihale bedeli ödemeleri gibi mali faaliyetlerini çoğunlukla TBI (Trade Bank of Iraq) üzerinden yerine getirmektedir.

Irak'ta özel sektör, mali açıdan ve iş yapabilme deneyimi yönünden yeterli bir konumda değildir. Bu anlamda yabancı şirketlere ihtiyaç bulunmaktadır. Buna istinaden yatırım yapacak yabancılara engel oluşturmaya dair bilinçli bir uygulama veya politika mevzu bahis değildir.

Irak hakkında genel bilgilendirme yapıldıktan sonra Türkiye'nin en uzun kara sınır komşularından biri olması dış ticari ilişkiler bağlamındaki öneminden dolayı Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaret Verilerini incelemekte fayda bulunmaktadır (Soydal, 2007).

2.3.2. İran

İran ülkesi güneyinde Körfez, kuzeyinde Hazar Denizi ve batıda Zağros Dağları ile çevrilidir. İran'ın Orta ve doğu kesimi çöl ve düzlüklerden oluşmaktadır. Ülkenin başkenti Tahran'dır. İran'da 2017 yılı verilerine göre 81,2 milyon insan yaşamaktadır. İran'da Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: 436,2 Milyar Amerikan Doları, Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla: 5,373 Amerikan Dolarıdır. İran'da Ekonomik Büyüme Oranı: % 3,8, İşsizlik oranı: % 13,1'dir. İran ekonomisinin sektörel dağılımı: Sanayi: % 24,5, Tarım: % 18,8, Hizmetler: % 57,3, Petrol: % 9,4 şeklindedir. İran'ın belli başlı tarım ürünleri; hububatlar (buğday, pirinç vb. gibi), şeker pancarı ve kamışı,

sütten imal edilmiş ürünler, meyveler, kabuklu yemişler, pamuk vb. gibi. İran sanayisi; gübre, petrokimyasallar, sodyum hidroksit, tekstil, çimento vb. inşaat malzemeleri, petrol, gıda işleme ve metal işleme sektörlerinde kümelenmiştir. Ülkede Kalkınmada Programı-Öncelikli Sektörler: Bilim ve teknoloji, Finans ve bankacılık, Petrol ve Doğalgaz sektörüdür. Ana İhracat Kalemleri: İşlenmemiş petrol, işlenmiş petrol mamulleri, demir cevherleri ve etilen polimerleridir. Ana İthalat Kalemleri: Tahıl (Buğday, mısır, pirinç) ve elektrikli aletlerdir. Önemli Ticaret Ortakları: Çin, Hindistan, Güney Kore, Türkiye'dir. Ekonomik Durum: Ekonomik geliri esas itibarıyla petrol ve doğalgaz ihracatına dayanmaktadır. Kamu ekonomisinin ve korumacılığın etkin olduğu ülkede son yıllarda özel sektör de gelişme göstermektedir.



Şekil 2.5. İran (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Avrupa ve Asya'nın buluşma noktasında yer alan İran eskiden İpek Yolu sayesinde elde ettiği stratejik konumunu, petrolün bulunması ile daha da önemli pozisyona ulaşmıştır. İran eski tarihlerden beri stratejik öneme sahip olan İran'ın Türkiye ticari münasebetleri iki ülke içinde kayda değer öneme sahiptir. Bu bilgiler ışığında İran Türkiye arasındaki dış ticaret ilişkilerini 1980-2017 dönemi ile incelemekte fayda bulunmaktadır.

2.3.3. Suriye

Akdeniz'in doğusunda yer alır. Kuzey ve kuzeybatısında Türkiye, doğusunda Irak, güneyinde Ürdün, batısında İsrail, Lübnan ve Akdeniz ile çevrilidir. Suriye; çeşitli medeniyet ve kültürlerle ev sahipliği yapmış, birçok tarihi yapıya sahip olan bir Ortadoğu ülkesidir. Şam, ülkenin en büyük şehri ve başkentidir.



Şekil 2.6. Suriye (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

18,4 milyon insan yaşayan Suriye'nin yüzölçümü 185,180 km²'dir . Doğal kaynakları: petrol, fosfat, krom, manganez, asfalt, demir, kaya tuzu, mermer, alçıtaşı, hidroenerji. Suriye'de tarıma uygun topraklar: %24,8 daimi ekinler: %4.47 (2005 verileri)Sulanan arazi: 13,330 km² (2003 verileri). Suriye'de Toz fırtınaları, kum fırtınaları çok sık görülmektedir. İç savaştan önce, Suriye ekonomisi petrol ve tarım sektörü üzerine kuruluydu. Suriye petrollerinin üretimine ve gelirine ilişkin net rakamlar bilinmiyor. Üretimin günde 500 bin varil civarında olduğu tahmin ediliyor. Bu üretimin önemli bir kısmı ihraç ediliyor ve ülkenin gelirinin yüzde 40'ına yakın bir bölümünü karşılıyordu. Petrol gelirlerinin önemli bir kısmı da halka dağıtılan şeker ve mazot gibi maddelerin sübvansiyonu için kullanılıyordu. Suriye

ayaklanmasıyla birlikte Batı ülkeleri Suriye'ye ekonomik yaptırım uygulamaya başladı.

Ayaklanma öncesi, hızlı nüfus artışının da etkisiyle özellikle gençler arasında işsizlik oranları yüzde 20'lere yaklaşmıştı. Ayaklanmadan önce, ülkedeki kuraklık da tarım gelirlerini ve köylülerin ekonomik durumunu olumsuz etkilemişti. Beşşar Esed döneminde bazı özelleştirme denemeleri olmakla birlikte ekonomi devletçi bir yapıya sahipti. Turizm ve inşaat gelişen sektörler arasındaydı.

2.3.4. İsrail

Ön Asya ülkelerinden biri olan İsrail; kuzeyden Lübnan, kuzeydoğudan Suriye, güneybatıdan Mısır, batıdan Akdeniz ile çevrilidir. İsrail en güney ucunda Akabe Körfezi vasıtasıyla Kızıldeniz'e bağlantısı vardır. Yüzölçümü: 21.946 km² olan ülkede 2016 yılı itibariyle 8 milyon 547 bin kişi yaşamaktadır.



Şekil 2.7. İsrail (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Toplam yüzölçümünün ancak % 20'si (4.170 hektar) tarıma uygun topraklardan meydana gelmektedir. Tarıma elverişli toprakların yaklaşık yarısında sulamalı tarım yapılır. Devlet mülkiyetindeki topraklar, uzun vadeli protokollerle

kiraya verilmektedir. İsrailin başlıca tarımsal ürünleri, turunçgiller, pamuk, şekerpancarı, patates, sebze, meyve, tahıldır. Ülkede Sığır, koyun, keçi, domuz, kümes hayvanları, başlıca hayvan varlıklarıdır. Bir yılda 27 bin ton civarında balık üretimi yapılmaktadır. Endüstri etkinlikleri, Kudüs, Hayfa, Tel Aviv/Yafa'da yoğunlaşmıştır. Petrol arıtma ve işleme, demir-çelik, kimya, otomotiv, makine, kâğıt, çimento, besin, temel endüstri etkinlikleridir. Diğer taraftan, savaş endüstrisi alanında, dünyanın önde gelen devletleri arasındadır. Elmas işlemeciliği iktisadi yönden önem taşır. Başlıca Doğal kaynakları, potas, brom ve tuz dışında son derece sınırlıdır. Petrol rezervleri 250 milyon ton olarak saptanmasına rağmen, üretim, ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bakır, magnezyum, fosfat ve tuz üretimi küçük ölçeklidir.

2.3.5. Suudi Arabistan

Hint okyanusu ve Umman Körfeziyle deniz sınırları bulunmamaktadır. Çünkü güneydoğusunda ve güneyinde Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve Umman Hint Okyanusu ile sınırının olmasını engellemiştir. Suudi Arabistan'ının, bulunduğu bölgeye Arap yarımadası da denilmektedir. Suudi Arabistan'ın doğusunda Katar ile birlikte Basra Körfezi'ne de deniz sınırı bulunmaktadır. Batısında Kızıldeniz Suudi Kuzeyinde Kuveyt, Irak ve Ürdün ile komşudur.



Şekil 2.8. Suudi Arabistan (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Dünyadaki ispatlanmış en çok petrol rezervleri % 21'ile Suudi Arabistan'da bulunmaktadır. Suudi Arabistan'daki petrol rezervleri yaklaşık 264 milyar varil

civarındadır, petrol üretim müesseseleri ülkenin doğusunda kümelenmiştir. Suudi Arabistan'ının ağır sanayiye yaptığı yatırımlara, enternasyonal medya kurumlarının yayılmasına, su rezervlerinin tükenmesine ve büyük kentlerde hava kirliliğinin ileri seviyeye varmasına endeksli olarak Suud'ların çevre bilinci oluşmakta ise de; çevrenin muhafaza edilmesi Suudi Arabistan için eskiden beri öncelikli bir mevzu olamamıştır. Suudi Arabistan'da bakır, altın, boksit, çinko, magnezit, gümüş ve fosfat yatakları da yer almaktadır. Suudi Arabistan'ın kısa vadede tarımsal üretim açısından kendi ihtiyacını karşılayabilecek düzeye varabilmesi çok olanaklı olarak düşünülmemektedir. Su kaynaklarının yetersizliği, Suudi Arabistan'da endüstrileşmeyi güçleştiren bir unsurdur.

2.3.6. Mısır

Mısır ülkesinin büyük kısmı Afrika kıtasının kuzey doğusunda bulunmaktadır. Mısır'ın, kuzey doğusu Süveyş kanalı ile Arap yarımadasından ayrılmaktadır. Ülkenin batıda Libya, doğuda İsrail ve Suudi Arabistan, güneyde ise Sudan sınırları bulunmaktadır.



Şekil 2.9. Mısır (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

1.001.450 km² yüzölçümüne sahip ülkede Nüfus 90,2 milyon kişi yaşamaktadır (IMF, 2016). Başkenti Kahire'dir. Mısır bir hayli geniş bir alana sahip olmakla beraber, çok fazla bir kısmı çöllerden meydana gelmektedir. Toplam nüfusun % 90'dan çoğu ülke topraklarının % 5,5'inde yer almaktadır. Mısır'da nüfusun üçte biri tarımda çalışmaktadır. Mısır ispatlanmış 4,4 milyar varillik petrol rezervi ile

dünya genelinde 27. büyük petrol rezervine sahip ülkedir. Petrol rezervleri yönünden kendine yeter bir konumdadır. Mısır'da ileriki dönemlerde petrol yerine doğal gazın önemli konuma ulaşacağı varsayılmaktadır. Mısır ispatlanmış 2,2 trilyon metreküplük doğalgaz rezervi ile dünyadaki 17. Büyük doğal gaz rezervine sahiptir.

Mısır Arap devletleri dahilinde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin peşinden 3. büyük ekonomiye sahip ülkedir. Afrika kıtasında ise Güney Afrika'dan sonra ikinci sıradadır. Kalkınmakta olan Mısır ciddi boyutta dış ticaret açığı vermekle beraber, meydana gelen bu açık, turizm gelirleri, Süveyş kanalından sağlanan gelirler ve işçilerden elde edilen gelirler ile tolere etmeye çabalanmaktadır.

Mısır'ın en önemli sektörleri; Petrol sanayi, tekstil ve hazır giyimdir. Bunların haricinde ilaç, çelik, kimyasallar ve çimento diğer sanayi dallarıdır. Doğal gaz, Süveyş Kanalı'ndan sağlanan gelirler, Körfez Ülkeleri'ndeki yenileme faaliyetleri sebebiyle inşaat sektöründeki hareketlenme ve turizm ekonominin itici gücü haline gelmiştir.

2.3.7. Yemen

Yemen Suudi Arabistan ve Umman ile kara sınırına sahiptir. 527,970 km² Ülke nüfusu 28.3milyon kişidir. Yaşayan halkın büyük kısmı Araplardan oluşmakta bir kesimi ise Afrika kökenlidir. Yemende nüfusun % 99,1'i Müslümandır.



Şekil 2.10. Yemen (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Ülke Başkanlık sistemiyle idare edilen iki meclisli bir cumhuriyettir (DEİK, 2017). Yemen tabii kaynaklar açısından fakir bir ülkedir. Doğalgaz kaynaklarını yeni işletmeye başlayan ülke petrol açısından da kısıtlı ve gün geçtikçe azalan bir rezerve sahiptir.

Son yıllarda 10'dan fazla çokuluslu firma potansiyel görülen altın, gümüş, çinko ve kurşun gibi madenlere yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ülkenin en büyük problemi ise artan nüfusun da etkisiyle su sıkıntısıdır. Yağışlar, bazı bölgelerde yoğun görülmesine karşın, ülkenin su ihtiyacını karşılamakta yetersizdir. Bunun sonucunda yer altı suyuna yönelim artmakta ancak her yıl 2 metre düşen su seviyesi nedeniyle zorluklar çekilmektedir (ekonomi.gov.tr). Yemen siyasi konjunktürde problemlili bir yapıya sahiptir. Bu problemlerin başında, merkezi hükümet ile ülkenin kuzeyindeki Şii gruplar arasında 2004 senesinden günümüze kadar kesikli bir biçimde devam eden bir iç savaşa çevrilen çatışmalar gelmektedir.

Yemen'de Okullaşma oranının düşük olması nitelikli işgücü arzında sıkıntı yaratmaktadır. İki milyon civarında Yemenli, Suudi Arabistan ve diğer çevre ülkeler başta olmak üzere yurtdışında çalışmaktadır. Dolayısıyla, yurtdışı çalışma kaynaklı gelir pek çok hane halkının geçim kaynağını oluşturmaktadır(ekonomi.gov.tr).

2.3.8. Katar

Katar gerek nüfus gerek yüzölçümü açısından küçük Körfez ülkelerinden bir tanesidir. Arap Yarımadası'nın doğu kıyısında yaklaşık 11.521 km²'lik bir alana sahiptir. Kıyı şeridi 550 km, kara sınırı ise 60 km olup, Suudi Arabistan'la komşudur.



Şekil 2.11. Katar (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Ülkenin işgücü neredeyse tamamıyla yabancı işçilere dayanmaktadır. Katar'da hükümet tarafından sürdürülen çalışmalar ağırlıklı olarak Katarlı işgücünün kalitesinin artırılarak özel sektörde istihdam edilmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede, ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerle birlikte Katarlılar için yoğun mesleki eğitim programları düzenlenmektedir. Diğer taraftan ülkede işgücüne tanınan haklar da Katarlılarla sınırlı kalmaktadır.

Hidrokarbon oldukça önemlidir. Petrol Dukhan ve Qatari'de çıkarılmakta olup Katar Ekonomisi petrol ve doğalgaza dayalıdır. Ülkenin GSYH'nin %56'sı, ihracat gelirlerinin ise % 89'u petrol ve doğalgaz sektöründen elde edilmektedir. Doğalgaz da ülke için oldukça önemli bir yeraltı kaynağıdır. Dünyanın en büyük 3. doğalgaz rezervine sahip bulunan Katar'ın rezervleri, dünya doğalgaz rezervlerinin %15'ine tekabül etmektedir. Katar'ın doğalgaz üretimini 300 yıl boyunca sürdürebileceği tahmin edilmektedir Katar'ın petrol rezervi ise 26,8 milyar varıldır. Katar'ın ihracat gelirlerinin %49'unu petrol, %40'ını LNG teşkil etmektedir. Ülkenin tamamına yakını düzlük olup, en yüksek rakım deniz yüzeyinden 40 m'dir. Ülkenin kuzeybatısında bazı tepeler, güneydoğusunda ise kum tepeleri bulunur.

Ülkenin iklim yapısı çöl iklimidir. Yazın hava sıcaklığı 50°C civarındadır. Yüzey suları ve bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Bazı kuyulardan yeraltı suyu çıkarılmakta ise de, suyun tamamı denizden arıtma yoluyla elde edilmektedir.

2.3.9. Lübnan

Nüfusu 2015 yılında yaklaşık 5,8 milyondur. Kadın ve erkek nüfusu yarı yarıyadır. Nüfus artış oranı %4'tür. Nüfusun %24'ü 0-14 yaş ve %68'i 15-65 yaş aralığındadır. Şehirleşme oranı %88'dir. Aktif işgücü 2 milyon kişi olup, nüfusun %34'üdür. İşsizlik oranı ise %6,5'dir. (Dünya Bankası) Sosyo-ekonomik alanda en büyük sorun, gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Kişi başına düşen gelir 10.000 dolar seviyesinde olmasına rağmen, yapılan bir araştırmaya göre ülkede bir milyondan fazla kişi yoksulluk, 250 bin kişi ise açlık sınırının altında yaşamaktadır.



Şekil 2.12. Lübnan (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Akdeniz'in doğu kıyısında 10.452 km² yüzölçümüne sahip olan Lübnan'ın yarısından fazlası bin metrelik rakımın üstündedir. Kuzeyden güneye iki sıra paralel dağ silsilesi yer almaktadır ki, arasında yer alan bekaa vadisi, elverişli iklimi ve verimli toprakları ile tarım için uygun bir bölge konumundadır. Asi ve Litani nehirleri de vadinin sulanması için önemli birer doğal kaynaktır.

Dört mevsimin yaşanabildiği ve tipik Akdeniz iklimine sahip Lübnan'da yaz ayları yağmursuz ve sıcak, kıyı kesimleri nemlidir. Kış mevsimi yağmurludur. Bin

metrenin üzerindeki yüksekliklerde ise kar yağmaktadır. En büyük şehirleri; başkent Beyrut, kuzeyde Trablus'tur. Ülkenin sınır komşuları Suriye ve İsrail'dir.

Lübnan'da ekonomi hizmet sektörü ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Ekonominin toplam gelir kaynakları toplam harcamaları karşılayamamaktadır.

2.3.10. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Ortadoğu Bölgesinde Arap Yarımadası'nın güneydoğusunda bulunan, Umman ve Suudi Arabistan'la komşudur. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) başkenti ve en büyük ikinci emirliği olan Abu Dabi, aynı anda ülkenin siyasi, endüstriyel ve kültürel merkezidir



Şekil 2.13. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) (Yandex Haritalardan yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Ülke Monarşi ile yönetilen Yedi Emirlikten meydana gelen federasyon sistemi ile idare edilir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Körfez devletleri içinde en liberal dış ticaret rejimine sahip ülkesidir. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Türkiye ilişkileri karşılıklı saygı ve diyalog esasında 1979 yılından itibaren ivme kazanarak gelişen bir seyir izlemiştir.

2.4. TÜRKİYE-ORTADOĞU BÖLGESİ EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN YAKIN TARİHİ

1980 senesinden önceki dönemde Türkiye’de devlet teşekküllerinin baskın olduğu karma bir iktisadi sistem bulunmaktadır. Ticaretin önündeki en önemli mani fazla gümrük sınırları ve bürokrasinin yorucu ve hantal yapısı olmuştur. 1980 senesinde ithal ikameci model bırakılmış yurt dışına mal ve hizmet satımını teşvik edici ihracatın ön planda olduğu bir ekonomik modele geçilmiştir. 1980 senesinin yapılan askeri darbe ile ihracata dayalı büyüme modelinin uygulanmasını engellemiş ve darbe ile rafa kaldırılan demokrasi neticesinde Avrupa ülkeleri tarafından ekonomik yönden de dışlanan Türkiye Ortadoğu bölgesiyle dış ticaret kapasitesini arttırmıştır.1982 senesinde Avrupa birliği Türkiye’den pamuklu ürün ithalatına sınırlama getirmiştir. Türkiye ise bu duruma AET ülkelerinden gelen demir-çelik ürünlerine ithalat vergisi koyarak cevap vermiştir. Bütün bunların sonucunda, Türkiye’nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yönelik ihracatı artmış ve Irak ticaret hacmi açısından Batı Almanya’yı geçerek Türkiye’nin bir numaralı ticaret ortağı haline gelmiştir (Aydın ve Aras, 2004).

1980 senesinde meydana gelen İran-İrak arasındaki harpte Türkiye’nin yön tutmamış iki taraf arasındaki tarafsız bir politika izlemiştir. Türkiye’nin izlediği bu politika Türkiye’ye, iktisadi yönden yarar sağlamıştır. Bu yaralarda bahsetmek gerekirse Türkiye’nin iki devletle de yaptığı ticaret hacimsel olarak fazlaşmıştır. Diğer taraftan Türkiye’nin ekonomik yönden daha ucuz petrol ithal etmesine imkân sağlanmıştır. İzlenen bu politika Türkiye’nin menfaatleri açısından o müddet de, uygulanabilir en gerçekçi planlı ve kazançlı politika olarak nitelendirilebilir.

1981 yılında Kerkük’ten başlayıp Adana Yumurtalık bölgesine kadar devam eden petrol taşıma boru hattının kapasitesinin yükseltilmesi maksadıyla Irak hükümeti ile protokol imzalanmıştır. Lakin 1980’li yılların diğer yarısından başlayarak dünyadaki petrol pahasındaki düşmeye paralel Bu bölgede petrol fiyatlarında düşüş olmuş bu duruma istianeden bölge ülkelerinin kazançlarında da azalma yaşanmıştır (İnan, 2013: 63).

Kazançlarındaki düşüş doğru orantılı olarak ticarete de yansımış Türkiye'nin Ortadoğu Bölgesi'ne yönelik dış ticaret hacminde kayda değer oranda daralmalara sebebiyet vermiştir. Doksanlı yıllara gelindiğinde Dünya politika sahnesinde ikimühim hadise meydana gelmiştir. Bu olaylardan ilki 1991 senesinde Körfez harbinin yaşanması ve Saddam Hüseyin düzeninin çökmesidir. İkinci mühim hadise iseSovyetler Birliği'nin tarih sahnesindeki süresini doldurmasıdır. Körfez harbinin ortaya çıkması ve Irak Devletine Birleşmiş Milletler tarafından ekonomik kısıtlamalar ve yaptırımların uygulamaya konulması neticesinde aralarında Türkiye'nin de olduğu bölgede bulunan birçok ülkenin ekonomilerine negatif tesir etmiştir. Wen ve Pamuk'a göre (2002: 312) Ortadoğu bölgesinin petrole dayanmayan üç büyük devleti olan Türkiye, İsrail ve Mısır körfez harbinin kötü tesirinden etkilenmiştir. Öyle ki Irak devleti Türkiye açısından çok büyük öneme sahipti. Çünkü Irak Körfez harbinden evvel Türkiye'nin ikinci büyük ticaret ortağı pozisyonundaydı (Güleç ve Oğuz, 2003). Körfez harbi ile Kerkük ile Adana ili Yumurtalık bölgesine arasında kurulmuş olan petrol boru hattının devre dışı kalması ile Türkiye'nin petrol ithal etmesi zorlanmış ve petrol transferi üzerinden elde ettiği kazancından da mahrum kalmıştır. Körfez harbinin Türkiye o kadar çok olumsuz etkisi olmuştur ki bunlardan bazıları turizm sektörünün ve haliyle turizmden elde edilen kazancın olumsuz etkilenmesi, Irak devletinde bulunan Türk şirketlerinin müteahhitlik hizmetlerinde pastadan aldığı paydaki düşüş ve bu pazardan sağladığı gelirden yaşanan düşüş bunlardan bazılarıdır(Akbay, 2013, s. 87).

Yapılan araştırmalarda, Körfez harbinin ülkemize olan maddi kaybının 40-150 milyar dolar arasında olarak ifade eden kestirimler mevcuttur.

Türkiye, 1995 yılına gelindiğinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği protokolünü imzalamış ve bu protokolle beraber dış ticarete dair prosedürlerinde kayda değer düzenlemeler yapmıştır. Bu anlaşmayla birlikte oluşan sirkülasyonla Türkiye'ninsem dışarıdan mal ve hizmet alımı hemde dışarıya olan mal ve hizmet satımı fazlalaşmıştır. Türkiye bu anlaşmadan iki yıl sonra bazı olumsuz olaylara maruz kalmış Rusya ve Güneydoğu Asya krizleri ile Marmara depreminin yaşanması gibi olayların etkisiyle 2000li yıllara ekonomisinde büyük kayıplar ve daralma ile girmiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>).

Bu dönemde, IMF ile protokol imzalanmış ve iktisadi düzen üzerinde birçok kontrol ve değişiklik kararları alınmıştır.2002 yılında yapılan seçimler ile Türkiye’de iktidar değişmiş Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı ile Türkiye ve Ortadoğu münasebetleri için olumlu bir durum başlamıştır. AKP hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte Arap ülkeleri ile tekrardan canlı ve kuvvetli iktisadi politik ilişkiler gerçekleştirilmesi siyaseti uygulanmaya başlanmıştır.2007 yılında Amerika Birleşik Devletlerinden başlayarak küresel çapta yayılan iktisadi kriz sebebiyle Avrupa pazarında yaşanan kötü durum, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki pazarlar ile telafi edilmeye çalışılmıştır (Sarı, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYENİN ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİ (1980-2017)

3.1. LİTERATÜR ÇALIŞMALARI

Öztürk (2006), Çalışmasında Türkiye’de sınır ticaretinin gelişmesi, ekonomi üzerindeki tesiri ve rastlanılan problemlere yönelik, çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlamıştır. Çalışması neticesinde sınır ticaretinin tekrar başlaması gerektiğini ifade etmektedir.

Akal (2008), “Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim” isimli çalışmasında 1980’den 2005 yılına kadar olan zaman zarfında Türkiye’nin Ortadoğu Sınır devletleri ile olan dış ticaretinde fasıl bazında ihracat ve ithalat yoğunlaşmaları ile avantaj ve dezavantajlar ortaya koymaya çalışmıştır. Dinamik analiz çerçevesinde yapısal değişimler incelemiştir. Çalışma sonucunda; Türkiye’nin bu ülkelerle olan dış ticaretinde sanayi mallarında avantajlı konuma geldiği, tarım mallarında ise bu ülkelere olan ithalatını artırdığı, enerji tüketiminde bu ülkelere bağımlılığının arttığı görülmüştür. Bununla birlikte bu ülkelerle dış ticarete petrol ve petrol ürünleri endüstrisi dâhil, bazı sanayi mallarında endüstri içi ticaretin oluşmaya ve ülkelerin ekonomik yapılarında görülen değişimlerin dış ticaretlerine yansımaya başladığı görülmüştür.

Kula ve Aslan (2008), “Türkiye’nin Ortadoğu’da ekonomik geleceği: Türkiye’nin ihracat potansiyeline yönelik ampirik bir analiz” isimli çalışmalarında Türkiye’nin 1996–2005 yılları arasında bölgeye gerçekleştirdiği ihracat değerlerinden yararlanılarak, Türkiye köşesinden bölgenin ne ölçekte bir ihracat potansiyeline sahip olduğunu meydana çıkarmayı gayelemiştir.

Çalışma sonucunda Ortadoğu bölgesinin homojen bir yapıda olmadığı, bölge ülkelerinin tek bir Pazar olarak incelemekten ziyade teker teker ele alınıp ülkelere yönelik stratejilerin ve ekonomik kuruluşların oluşturulmasının faydalı olacağı görüşüne yer vermişlerdir.

Çeştepe (2012), Çalışmasında 1999 yılı ve 2009 yılları arasında kalan zaman zarfında Türkiye'nin ortak kültürel ve tarihi bağları olan seçilmiş Ortadoğu ülkeleriyle ticaretinin yapısını incelemektedir. Yapılan hesaplamalar sonucunda Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticaretinin arttığı, bu ticarete endüstri içi ticaret düzeyinin genel olarak düşük, işlenmiş mallarda nispeten yüksek olduğu ve Türkiye'nin bir iki mal grubu dışında bahse konu ülke grubuna göre rekabet gücünün bulunduğu tespit edilmiştir.

Erkan (2012), Çalışmasında, Türkiye ve sınır komşularının açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük katsayılarını hesaplamak; söz konusu ülkelerin ihracatta avantaj ve dezavantajlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda; Türkiye'nin özellikle yakın zamanda uyguladığı komşularla sıfır problem politikası Türkiye dış ticaretine de pozitif tesir etmiş, sınır komşularıyla dış ticaretinde kayda değer bir yol kat etmiştir. Buna göre Türkiye'nin özellikle tekstil iplikleri ve kumaş, hazır giyim, meyve ve sebze, seyahat eşyaları ve el çantaları ile tütün mamullerinin ihracatında sınır komşuları karşısında rekabet gücü yüksektir. Bununla birlikte, canlı hayvanlar, hayvansal ürünler, gıdalar ve yağlar, mineral yağlar, petrol ve diğer enerji ürünleri ihracatında sınır komşuları açısından genel bir karşılaştırmalı avantaj durumundan söz edilebilir.

Güzin Erlat ve Haluk Erlat (2012), Türkiye'nin Orta Doğu Ülkeleri İle isimli çalışmalarında 1990 yılı ve 2002 yılları arasında kalan zaman zarfında Türkiye'nin toplam ihracatı içinde, ele alınan Orta Doğu ülkelerinin toplam payı düşmektedir. İhracatımızda en yüksek ortalama paya sahip olan ülkelerin Suudi Arabistan, İran, İsrail, Mısır ve Suriye olmasına karşın, ihracat payı önemli ölçüde artan ülke İsrail'dir. Hatta İsrail, 1998 den başlayarak, Türkiye'nin Orta Doğu Bölgesi devletlerine gerçekleştirdiği ihracatta, ihracat payımızın en yüksek olduğu ülke pozisyonuna gelmiştir.

Akbay (2013), 1970'li yıllara kadar Türkiye'nin Ortadoğu İle Ekonomik İlişkileri Türkiye için fazla önem arz etmemiştir. 1970'li yılların ortasından itibaren, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nezdindeki öneminin artmasıyla beraber Ortadoğu'nun Türkiye için önemi de giderek artmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ekonomik ilişkileri dış ticarete özel bir ağırlık verilerek değerlendirilmektedir. Ortadoğu Bölgesi'nde mevcut siyasi ve ideolojik yapılar Türkiye ve Ortadoğu ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkileri büyük oranda

belirlemektedir. Bu yönden, Türkiye-Ortadoğu ülkeleri arasındaki ekonomik münasebetlerin akıbeti, büyük oranda Arap Baharı sonrası Bölge'deki yeni ideolojik ve siyasal ortamdan etkilenecektir.

Altay, Ekinci ve Peçe (2013), Çalışmalarında, 1996 ila 2010 arasındaki verilerden yararlanarak Orta Doğu'da yaşanan terörün ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan'ı seçmişlerdir. İncelenen ülkelerde terörün ekonomi üstündeki tesirini saptayabilmek için; dış satım, dış alım, ekonomik büyüme, turizm, direkt yabancı yatırımlar, işsizlik ve fert başına milli gelir vb. gibi ekonomik parametrelere ait veriler analize tabi tutmuşlardır. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada bilhassa turizm başta olmak üzere, terörün analize tabi tutulan tüm ekonomik değişkenler üstündeki negatif tesirlerini çok net biçimde saptamışlardır.

Çetin (2014), Çalışmasında Türkiye'nin Orta Doğu Ve Kuzey Afrika devletlerine gerçekleştirdiği ihracatın analizini yapmaya çalışmıştır. Çalışmasında AB devletlerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki payı azaldığını Yakın Ortadoğu, Asya, Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payının arttığı ifade etmektedir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de meydana gelen ekonomik ve siyasi değişimlere endeksli, Türkiye'nin bu bölgeye ihracatının niceliksel bir değişimden öteye geçemediği, yapısında ise niteliksel bir dönüşüm adına şu an için herhangi bir göstergenin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yılmaz (2016), "Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenler" isimli çalışmasında ABD'nin süper güç konumunun devamı için Ortadoğu'nun önemini ve petrol politikasının gerçek nedenleri ortaya koymaya çalışmıştır.

Metin ve İspiroğlu (2017), Türkiye'nin MENA (Middle East and North Africa) devletleri ile Dış Ticaretini incelemişlerdir. Çalışmalarında Türkiye tarafından MENA Ülkelerine ihracatta düşük teknoloji malların çok daha yoğun olduğunu tespit etmişlerdir. Türkiye'nin ekonomik kırılganlıklara karşı daha dayanıklı olması için ihraç portföyünü katma değeri yüksek ürünleri de katacak şekilde bir üretim politikasını uygulamaya sokması ve bu yönde AR-GE yatırımlarına öncelik verilmesi önemini büyük olduğu sonucuna varmışlardır.

Christopher (2011), “Turkey's global strategy: Turkey and Syria” isimli çalışmasında Türkiye ile Suriye arasındaki ekonomik ve siyasi alandaki mevcut durum ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

Albarracín (2011), “The Role of Turkey in the New Middle Eastern Economic Architecture” isimli çalışmasında yeni gelişen ekonomik bir güç olan Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki ekonomik ilişkilerine değinmiştir. Çalışmasında komşu Ortadoğu ülkeleri pazarlarındaki ekonomik ihtiyaçlara yanıt verebilmek adına, Türkiye'nin Ortadoğu bölgesindeki yakınlığının ve demografik yapılarında dikkate alarak bölge ülkelerinde altyapı programlarına ve lojistik alanına yatırım yapması gerektiği ifade etmiştir.

Bashimov (2017), Çalışmasında Türkiye ile İran Arasındaki ikili ticaretin 2000-2015 yılları arasında kalan 15 yılın analizini yapmayı amaçlamıştır. Çalışmasında Gini-Hirschman indeksi, Balassa'nın Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler indeksi ve Grubel-Lloyd indeksinden yararlanmıştır. Yaptığı analizlerde, Türkiye'nin İran'a olan ihracatında sektörel yoğunlaşmanın azaldığını tespit etmiş , diğer taraftan, Türkiye 14 mal grubunda İran karşısında karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki endüstri-içi ticaret düzeyinin genel olarak düşük olduğu sonucuna varmıştır.

3.2. TÜRKİYEORTADOĞU BÖLGESİ TİCARİ İLİŞKİLERİ

Türkiye ekonomisi, 1980'ten bu zamana tatbik edilen liberalleşme süreci ile birlikte, büyük oranda büyüme göstermiştir. İhracat ve ithalat hızlı artmış, ihraç edilen ürün çeşitliliğinde değişimler olmuştur. İhracatta eskiden tarım ürünleri ağırlıkta iken günümüzde sanayi ürünleri ağırlıklı bir konuma ulaşmıştır.

Türkiye, 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) katılmıştır. Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olduktan sonra, Avrupa Birliği ile görüşmelerini de sonuçlandırarak 01.01.1996 tarihinde Gümrük Birliği'ne katılmıştır. Türkiye'nin Orta Doğu bölgesinde yer alan devletlerle ticari ve ekonomik münasebetlerin riskli zamanlarda gerileme gösterse de kesintiye uğramamış olması önemli bir ayrıntıdır.

1980'den bu zamana takip edilen ve ihracata dayalı kalkınma modeli çerçevesinde tatbik edilen uygulamalarla, ihracatın Türkiye için önemi bir hayli artmıştır.

Bilhassa 1980'de başlayan ve 1990'lı yılların ortalarına değin süren aşamada, tekstil, demir-çelik ve gıda imalatı gibi emek-yoğun endüstri ürünlerin üretiminde ve ihracatında kayda değer bir ilerleme olmuştur.

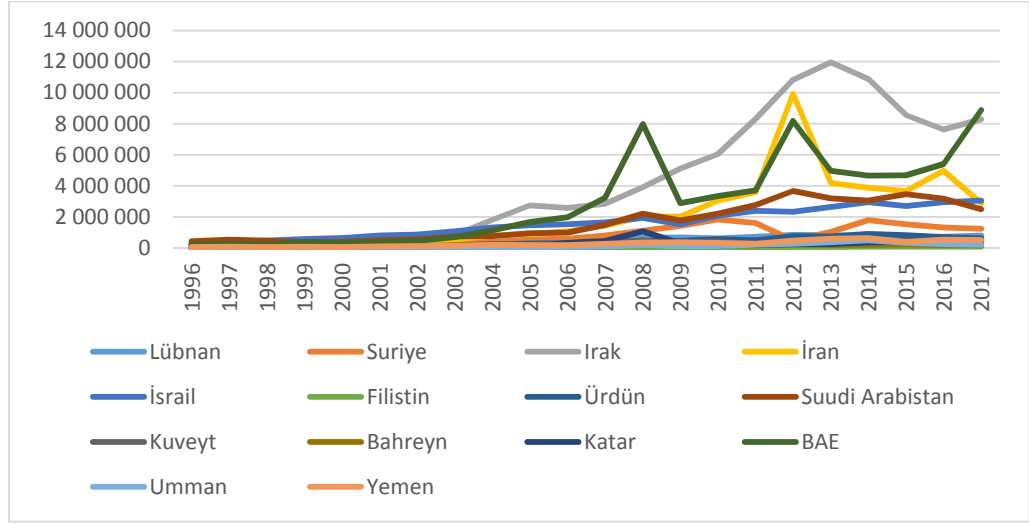
1996 yılında, AB ile Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla, Türkiye, ihracatta farklı bir döneme girmiştir. Son zamanlarda ortaya çıkan ilerlemeler, elektrikli cihazlar, elektronik cihazlar ve araba imalatı ileri teknoloji gerektiren sektörlerde imalatın ve bu ürünlerin ihracatının fazlalaştığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında, endüstri ürünleri imalatının da ihracattaki payı artmıştır.

Orta Doğu bölgesinde istikrar sağlandığında, bu bölgedeki devletlerin imkanlarını ekonomiye aktarabilecekleri ve bunun Türkiye ile ticari ve ekonomik münasebetlere pozitif etki edeceği yadsınamaz bir gerçektir. Lakin var olan koşullarda, yasal altyapının meydana getirilmesi ve özel sektörün Ortadoğu bölgesinde yer alan devletler ile daha yoğun ilişkilerde bulunması ile Türkiye Ortadoğu bölgesi ticari münasebetlerinin de daha da gelişeceği umulmaktadır.

Türkiye Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin neredeyse tamamı ile ticari münasebetleri bulunmaktadır.

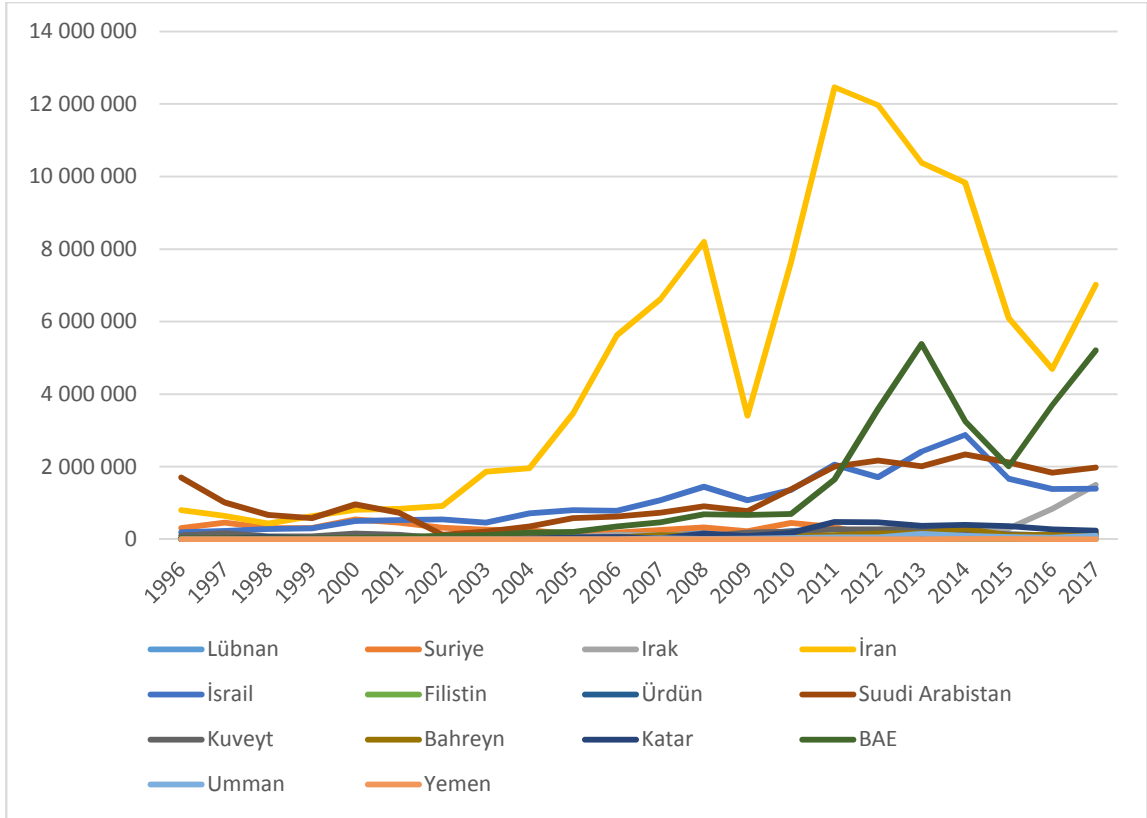
Orta Doğu bölgesinde meydana gelen olaylar Ortadoğu toplumları ile yakın bir tarihsel bağın olmasının yanında bölgenin Türkiye'ye olan coğrafi yakınlığından ötürü çok fazla alakadar etmektedir.

Türkiye ve Ortadoğu bölgesi arasında gerçekleştirilen münasebetlerde ilk sırayı enerji ve güvenlik konuları almaktadır. Enerjiye yıllık takribi 60-70 milyar dolar ayıran Türkiye'nin enerji ithalatında ilk sırada Rusya bulunurken, Rusya'yı İrantakip etmektedir. Aşağıda Grafik 3.1'de Türkiye'nin 1996-2017 dönemi dış ticaret verileri bulunmaktadır.



Grafik 3.1. Ortadoğu Ülkeleri İhracat Verileri 1996-2017 (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Grafik 3.1’de anlaşılabacağı üzere Türkiye’nin en çok ihracatta bulunduğu Ortadoğu ülkesi Irak olarak görülmektedir. Bu ülkeyi ikinci sırada Birleşik Arap Emirlikleri (B.A.E) izlemektedir.



Grafik 3.2. Ortadoğu Ülkeleri İthalat Verileri 1996-2017 (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Grafik 3.2’de anlaşılacağı üzere Türkiye’nin en fazla ithalat yaptığı Ortadoğu ülkesi İran olarak görülmektedir. Bu ülkeyi ikinci sırada Birleşik Arap Emirlikleri (B.A.E) izlemektedir.

3.3. TÜRKİYENİN ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İKTİSADİ İLİŞKİLERİ

Bu bölüme kadar sıraladığımız gelişmeler ve dönem bazlı ülke politikalarının yeni arayışların dönemselsel alınan kararlarında etkisi ile dış ticari münasebetlerimizde ve ikili ilişkilerimizde önemi ve dinamikliği gün be gün artan Ortadoğu bölgesi ile Türkiye’nin ticari münasebetleri 1980 yılı 2017 yılı arasında ivme kazanmıştır.

Türkiye bütün ülkelerle olduğu gibi Orta Doğu ülkeleriyle de ticari ve ekonomik bağlarını ilerletmek için çalışmaktadır. Orta doğu bölgesinde bulunan devletlerin birçoğu ekonomik yönden çok sayıda mesele ile uğraştığı, bu meseleler

yüzünden ekonomiye olması gereken önemi gösteremedikleri, yeterince yatırım yapamadıkları, ödeme güçlükleri yaşandığı ve ithalatlarının kısıtlı kaldığı görülmektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile olan münasebetlerini teker teker ülke bazlı incelemekte fayda bulunmaktadır.

3.3.1. Türkiye'nin Irak İle Dış Ticareti

Bu bölümde Ortadoğu'da eski bir tarihe sahip olan petrol yatakları yönünden zengin ve bu sebeple pek çok savaşın gerçekleştirildiği yer olan ayrıca Türkiye ile uzun bir kara sınırına sahip, Irak hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Irak ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin İsrail ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Irak arasında ticarete konu olan mal ve ürünler incelenecektir.

3.3.1.1. Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaret

Türkiye ile Irak arasındaki ticari faaliyetler çok eski dönemlere dayanmaktadır. Ancak çalışmamızın genel çerçevesi itibariyle 1980 yılından günümüze olan dış ticaret verileri üzerinde yoğunlaşmış bu verilerden de 1996-2017 yılları arasındaki ihracat, ithalat değerleri ve toplam ticaret hacimlerinden oluşmaktadır (Tablo 3.1).

Öncelikle Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a uygulanan ambargo sebebiyle, uzun zaman boyunca Irak'ın dış ticareti bütünüyle Birleşmiş Milletler Yaptırımlar Komitesinin denetiminde yerine getirilmiştir. Bundan ötürü, doksanlı yıllarda Irak'a yalnızca gıda taşıyan araçlar bu ülkeye yük götürmüş, bunun karşılığında Türkiye'ye "Petrol Karşılığı Gıda Programı" kapsamında ham petrol ve motorin getirilmiştir. Türkiye'den Irak'a ve Irak'tan Türkiye'ye gerçekleştirilen transferin % 99,5'i Habur sınır kapısından yapılmıştır. Irak ve Türkiye arasındaki karayolu ile eşya ve yolcu nakilleri 18.10.1980 tarihli "Uluslararası Karayolu Taşıma Anlaşması" ve bu anlaşmaya dayanan Protokoller ile gerçekleştirilmektedir. T.C. Ekonomi Bakanlığı tarafından Irak, 2014-2015 döneminde hedef ülkelerinden biri olarak tespit edilmiştir.

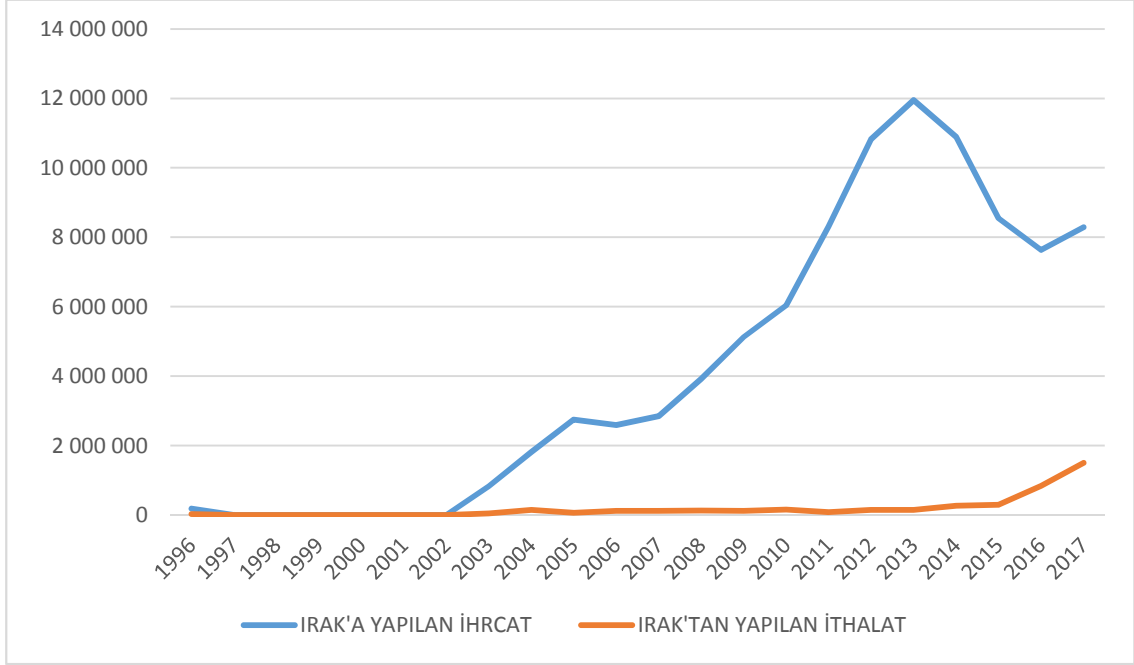
Irak ile Türkiye arasında gerçekleştirilen ticari ilişkilerde ivme Türkiye lehinedir. Öyle ki Türkiye Irak'a ithalatından kat ve kat fazla ihracat yapmaktadır. 1996 yılında 188 milyon 88 bin dolarlık ihracat yaparken aynı yıl içerisinde 31 milyon 788 bin dolarlık ithalat yapmıştır. Türkiye ile Irak arasındaki ticari ilişkiler Irak'a uygulanan yaptırımların azaltılması ile beraber ihracat 1997'de 549 milyon dolara çıkmış, 1999'da ise 247 milyon dolar seviyesine düşmüştür. Yoğunlukta petrol ürünlerinden meydana gelen ithalat ise, 1998'te 247 milyon dolarken 1999 yılında 414 milyon dolara çıkmıştır. 1997 yılında ithalatta meydana gelen yükseliş de MOU çerçevesinde Irak'ın ilaç ve gıda karşılığında petrol satışına başlamasıyla doğrudan alakalıdır. Türkiye Irak ile gerçekleştirdiği pozitif yönlü dengeyi 2013 yılında görmüştür. 2013 yılında 12 milyar dolara yakın ihracat yaparken aynı yıl 145 milyon dolarlık ithalat yapmış % 98'lik bir artı dengeyi yakalamıştır. 2017 yılı verilerine göre Türkiye 10 milyar dolara yakın bir toplam ticaret hacmi bulunmakta bunun 8,2 milyar doları gerçekleştirilen ihracat oluşturmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Türkiye-Irak Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	IRAK'A YAPILAN İHRACAT	IRAKTAN YAPILAN İTHALAT	DENGE	DENGE (Bin ABD \$)	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	188 088	31 788	156 300	71	219 876
1997	549 000	454000	95 000	9	1 003 000
1998	366 000	247000	119 000	19	613 000
1999	247 000	414000	- 167 000	- 25	661 000
2000	0	0	0	0	0
2001	0	0	0	0	0
2002	0	0	0	0	0
2003	829 058	41 656	787 401	90	870 714
2004	1 820 802	145 575	1 675 227	85	1 966 377
2005	2 750 080	66 434	2 683 646	95	2 816 514
2006	2 589 352	121 745	2 467 608	91	2 711 097
2007	2 844 767	118 702	2 726 065	92	2 963 470
2008	3 916 685	133 056	3 783 629	93	4 049 741
2009	5 123 406	120 558	5 002 848	95	5 243 964
2010	6 036 362	153 476	5 882 887	95	6 189 838
2011	8 310 130	86 753	8 223 376	98	8 396 883
2012	10 822 144	149 328	10 672 816	97	10 971 472
2013	11 948 905	145 684	11 803 221	98	12 094 589
2014	10 887 826	268 544	10 619 282	95	11 156 370
2015	8 549 967	296 505	8 253 461	93	8 846 472
2016	7 636 670	836 298	6 800 372	80	8 472 967
2017	8 288 197	1 502 642	6 785 555	69	9 790 840

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye ile Irak arasında gerçekleştirilen ithalat sabit bir seyir izlerken Türkiye'nin Irak'a gerçekleştirdiği ihracat 2002-2013 yılları arasında sürekli artan bir ivme sergilerken 2013-2017 yılları arasında azalan bir seyir izlemiştir (Grafik 3.3).



Grafik 3.3. Türkiye-İrak Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

Türkiye Irak arasındaki ticari münasebetlere bakıldığında Türk müteahhitlik şirketlerinin çalışmalarının Irak'ın kuzey bölgesinden ağır ağır güney bölgesine ve öteki bölgelerine doğru kaydığı dikkat çekmektedir. Irak'ta hali hazırda süratle sürmekte olan tekrardan yapılanma aşamasının, ileriki dönemde de müteahhitlik firmaları için ilgi çekiciliğini sürdürmesi tahmin edilmektedir. Irak'ta sükûnetin yakalanması ve güvenlik probleminin halledilmesinin peşinden, Bağdat ve çevresi başta olmak üzere Irak'ın öteki bölgelerinde de Türk müteahhitlik şirketleri için iş olanaklarının artacağı tahmin edilmektedir. Türkiye Irak arasında gerçekleştirilen ticaretin en mühim öğelerinden olan ulaştırma sektörü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi için hayati öneme sahiptir. Bahse konu sektörün sağladığı katma değer ve istihdam, bölge halkının yaşam standartları, sosyal yapısı ve güvenliği yönünden çok büyük önem arz etmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Irak'ta bulunan Türkiye'ye yönelik pozitif görüntü, kültürel ve tarihi bağlar, sınır komşusu olmalarının getirdiği lojistik avantajlar, Türk şirketlerinin Irak'taki etkisi, Türkiye'nin imal ettiği mallara yönelik tercih önceliği, Türkiye'nin Irak'taki etkisini artırmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Irak, hem kısa hem de uzun vadede Türkiye için gözde bir pazar niteliğindedir. Irak'ın geleceğe dair yatırım ve yeniden yapılanma hedefleri, bütün Türk şirketleri için önemli ticaret imkânları yaratmaktadır.

Irak'ın kalkınması ve ekonomik yapısı ülke genelinde bölgesel olarak değişiklikler göstermektedir. Güney ve Orta Irak'ta kamu, mal ve hizmet alımlarında ana işlevi üstlenirken, Irak'ın kuzeyinde kamu ile beraber özel sektörün de ihtiyaçların yerine getirilmesinde görev almaktadır. Irak'ın kuzey bölgesinde göreceli olarak diğer bölgelerine nazaran daha güvenli bir ticaret ortamının meydana getirilmesinin rolü olması ile birlikte, diğer taraftan Irak'ın sınır kapıları içinde en önemlisi olan İbrahim Halil Kapısının da Türkiye'den açılmasının da bunda pozitif etkisi olmuştur.

Irak'ın kuzey bölgesi, Türk ürünlerinin yanında doğu sınırında da İran kaynaklı mallar için lojistik avantajı bulunmaktadır. Musul bölgesi ve Musul'un güneyinde ki tehlikelere maruz kalmak istemeyen Türk şirketleri, Habur kapısından sonra ihraç ettikleri malları çoğunlukla Irak'ın kuzey bölgesine bırakarak geri dönmektedirler. Türk şirketleri Irak'ın geneline yapacakları satışları ile ilgili olarak yalnızca Irak'ın kuzey bölgesindeki şirketlere vekâlet vermektedirler.

Irak'ın güneyinde Necef, Kerbela, ve Basra illerinde özellikle Bağdat'ta önemli potansiyel ve büyük bir pazar bulunmasına karşın, Irak'ın kuzey bölgesinde ürün çeşitliliği bulunmamaktadır. Bu bölgede İran menşeli ürünlerin yoğunlukta bulunduğu ve İranlı şirketlerin bu şehirlerde çok sayıda şube açtıkları dikkat çekmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Türkiye'nin üretmiş olduğu mallar, bütün Irak genelinde kaliteli ürünler olarak görülmektedir. Münhasıran, Bağdat ve Bağdat'ın güneyinde bulunan şehirlerde ve Türkiye markalı ve malların yetersiz miktarda olduğu ve burada bulunan malların da da kopya ürünler veya da düşük kaliteli ürünler olduğu dikkat çekmektedir. Türk mallarını satın almak isteyen Irak'lar ya Irak'ın kuzeyinde bulunan tüccarlardan ürün

istemekte veya da bavul ticareti yoluyla Türkiye'den mal almaya çalışmaktadırlar. Bilhassa bu yöntemle gerçekleştirilen tekstil alışverişinin çok olduğu ifade edilmektedir.

3.3.1.2. Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Tablo 3.2.Türkiye'ninYakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri 2017

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35347376	19 785 624	28,2	55132999,8
Irak	8 288 197	1 502 642	69	9 790 840

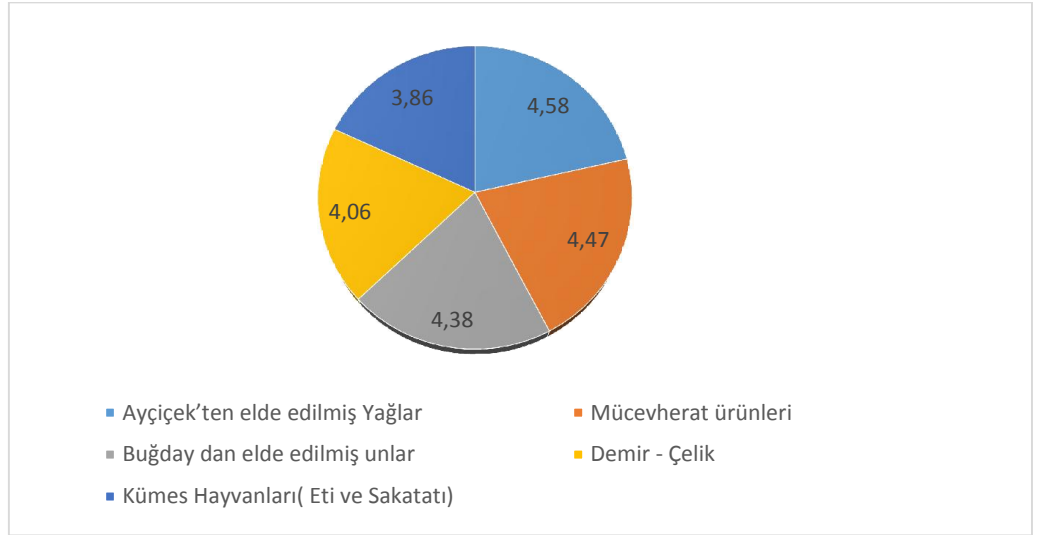
Türkiye'nin Irak İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Irak 8 milyar 288 milyon dolar ile % 23,4'lik bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Irak 1 milyar 502 milyon dolar ile % 7,6'lık bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 17'lik bir paya sahiptir.

3.3.1.3. Türkiye Irak Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'den Irak'a ihraç edilen ürünler; domates, bebek bezleri, halı, ayçiçeğinden elde edilen yağlar, mücevher ürünleri, turunçgiller, buğday unu, inşaata işlerinde kullanılan taşlar, demir-çelik ürünleri, tavuk eti, izole edilmiş kablo ve teller, demir-çelikten inşaat malzemeleri, tavuk yumurtası, mobilya, hazır giyim, bisküvi, plastik boru, çikolatalı ürünler, plastik inşaat malzemesidir.



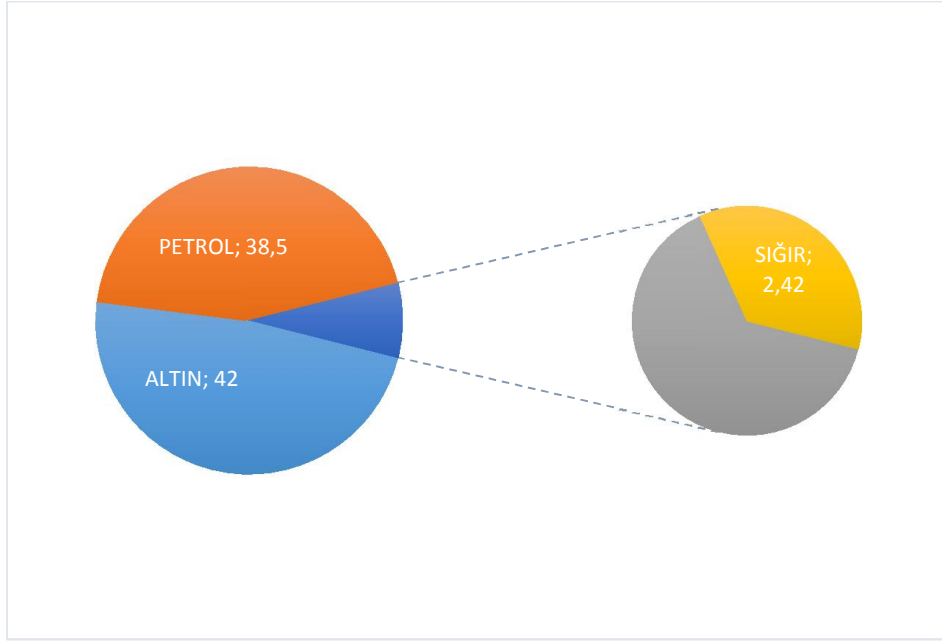
Grafik 3.4.Türkiye'nin Irak'a İhraç ettiği belli başlı ürünler (Ekonomi Bakanlığı, 2017)

Tablo 3.3. Türkiye'den Irak'a İhraç edilen belli başlı ürünler.

Ürün Adı	Değer (Bin \$)
Ayçiçek'ten elde edilmiş Yağlar	499.160
Mücevherat ürünleri	487.922
Buğdaydan elde edilmiş unlar	422.728
Demir - Çelik	422.921
Kümes Hayvanları(Eti ve Sakatı)	421.511

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, 2017.

Türkiye'den Irak'a ihraç edilen başlıca endüstriyel ürünler ve hizmet alanları; mutfak ekipmanları, demir-çelik, buzdolabı çamaşır makinası gibi beyaz eşyalar, inşaat malzemeleri, boru ve bağlantı parçaları, elektrikle çalışan makineler, ev tekstil ürünleri, gıda işleme cihazları, halı, giyim ürünleri, inşaat malzemeleri, inşaat hizmetleri, otomotiv sanayidir.



Grafik 3.5.Türkiye'nin Irak'a İthal ettiği belli başlı ürünler (Ekonomi Bakanlığı, 2017)

Irak'tan ithal edilen ürünlerde % 42 ile altın ilk sırada %38,5 ile petrol ikinci sırada yer alırken büyükbaş hayvan ithalatı % 2,42'lik paya sahiptir.

3.3.2. Türkiye'nin İran İle Dış Ticareti

Bu bölümde İran hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin İran ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin İsrail ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye İran arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.2.1. Türkiye'nin İran İle Yaptığı Dış Ticaret

Türkiye'nin İran ile 1996'da 1 milyar Amerikan Doları düzeyindeki dış ticaret hacmi, 2012'de takribi 22 milyar Amerikan Doları seviyesine gelmiştir. Dış ticaret dengesi, İran lehine seyretmektedir.

2003'e değin Türkiye ile İran arasındaki ticari ve ekonomik münasebetler; İran'daki dış dünyaya kapalı rejim ve korumacı ekonomi politika nedenli problemler, politik bunalımlar gibi sebeplerden istenilen düzeyde olmasa da bahse konu

dönemden başlayarak İran-Türkiye ticari ilişkileri ve karşılıklı yatırım faaliyetlerinde canlılık görülmektedir.

Tablo 3.4. Türkiye-İran Dış Ticaret verileri (1996-2017).

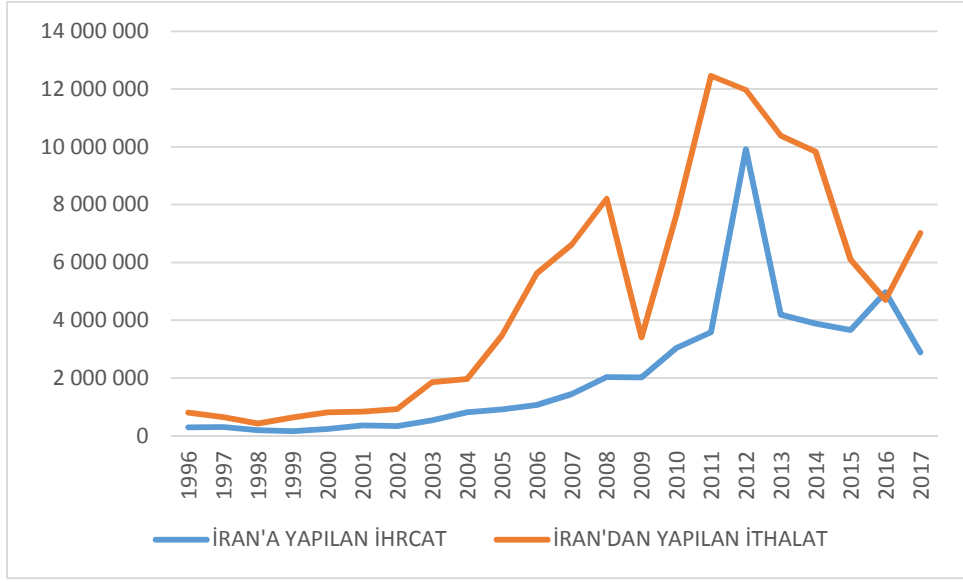
	İRAN'A YAPILAN İHRACAT	İRAN'DAN YAPILAN İTHALAT	DENGE (Bin ABD \$)	DENGE %	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	297 521	806 335	- 508 814	- 46	1 103 857
1997	307 007	646 402	- 339 394	- 36	953 409
1998	194 696	433 026	- 238 330	- 38	627 723
1999	157 815	635 928	- 478 113	- 60	793 743
2000	235 785	815 730	- 579 945	- 55	1 051 515
2001	360 536	839 800	- 479 264	- 40	1 200 336
2002	333 962	920 972	- 587 010	- 47	1 254 934
2003	533 786	1 860 683	- 1 326 897	- 55	2 394 469
2004	813 031	1 962 059	- 1 149 027	- 41	2 775 090
2005	912 940	3 469 706	- 2 556 766	- 58	4 382 646
2006	1 066 902	5 626 610	- 4 559 709	- 68	6 693 512
2007	1 441 190	6 615 394	- 5 174 204	- 64	8 056 584
2008	2 029 760	8 199 689	- 6 169 929	- 60	10 229 449
2009	2 024 546	3 405 986	- 1 381 439	- 25	5 430 532
2010	3 044 177	7 645 008	- 4 600 831	- 43	10 689 185
2011	3 589 635	12 461 532	- 8 871 898	- 55	16 051 167
2012	9 921 602	11 964 779	- 2 043 176	- 9	21 886 381
2013	4 192 511	10 383 217	- 6 190 705	- 42	14 575 728
2014	3 886 190	9 833 290	- 5 947 099	- 43	13 719 480
2015	3 663 760	6 096 254	- 2 432 494	- 25	9 760 014
2016	4 966 176	4 699 777	266 399	3	9 665 952
2017	2 882 003	7 017 393	- 4 135 391	- 42	9 899 396

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye'nin 2014'te İran'a gerçekleştirdiği ihracatı bir evvelki yıla nazaran % 7,8 düşerek 3,88 milyar Amerikan Doları; Türkiye'nin 2014'te İran'a gerçekleştirdiği ithalatı ise % 5,2 düşerek ve 9,83 milyar Amerikan Doları olmuştur. İran 2014 yılında Türkiye'nin toplam ithalatındaki % 4.05'lik payı ile en fazla ithalat yapılan 6. devlet iken; Türkiye'nin toplam ihracatında % 2.46'lık payla en çok ihracat yapılan 10. devlet olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2017).

2012 yılından bu yana azalma eğiliminde olan Türkiye-İran ikili ticareti 2016'da 9 milyar 60 milyon Amerikan Dolar ı düzeyindedir. Dış ülkelere kapalı

ekonomisi, tatbik ettiği dış ticaret tedbirleri, fazla orandaki gümrük tarifeleri, tarife harici kısıtlamalar, bankacılık ve ödemeye ait sorunlar, Türkiye-İran arasındaki ulaşım bağlantılarının yeterli olmaması ve sınır kapılarında rastlanılan ana problemlerdir. İran bununla birlikte Türkiye'nin Orta Asya pazarlarına varabilmesindeki en kısa güzergâhtır. Türkiye ve İran arasında 01.01.2015 tarihinde uygulamaya girmiş olan Tercihli Ticaret Anlaşması (TTA) bulunmaktadır. Söz konusu Anlaşma kapsamında, ülkemiz Türkiye İran'dan 125 sanayi ürünüde taviz almış olup, 140 tarım ürünüde İran'a tercihli tarife uygulamaktadır.



Grafik 3.6. Türkiye-İran Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

İran'ın ihracatındaki en yüksek pay sahibi ürünü petrol ve petrol ürünleridir. Diğer taraftan, kısıtlı düzeyde de olsa petrol harici ihracat bulunmaktadır.

Türkiye-İran arasındaki kültürel özdeşimler, Ülkenin kayda değer bir bölümünün Türkçe konuşması, Türkiye'ye karşı hissedilen yakınlık ve Avrupalı şirketlerin İran'da kâfi düzeyde yer alamaması gibi nedenler Türk şirketleri için İran'ı uygun pozisyonda olan bir ülke olarak tutmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye ve İran hükümetleri nezdinde karşılıklı ticari ve iktisadi münasebetlerin artırılması doğrultusunda kararlılık ve müsait koşulların sağlanması da pozitif etki etmektedir. İran'ın Türkiye'den gerçekleştirdiği ithalatında demir-çelik, tekstil elyafı ve

mamulleri ile otomotiv yan sanayi ürünleri başta gelirken; işlenmemiş petrol ve doğalgaz Türkiye'nin İran'dan yaptığı ithalatının büyük bölümünü oluşturmaktadır

Tablo 3.5. Türkiye ile İran Arasında Yürürlükteki Anlaşma ve Protokoller

"Anlaşma adı	İmza/onay tarihi
"Uluslararası karayolu taşımacılığı"	12.05.1980
"Ekonomik, Sınai ve teknolojik işbirliği anlaşması"	09.03.1982
"Ticaret anlaşması"	21.12.1996
"Yatırımların, karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması"	21.12.1996
"Deniz Ticaret ve seyrüsefer anlaşması"	21.12.1996
"Gümrük konularında işbirliği ve karşılıklı yardım anlaşması"	23.11.2000
"Türk Eximbank-İran İhracat Garanti Fonu(EGF) Mutabakat Zaptı"	14.06.2001
"Türkiye-İran 16. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı"	26.12.2001
"Çifte Vergilendirmeyi Önleme (ÇVÖ) Anlaşması"	17.06.2002
"Karma Ulaştırma Komisyonu Mutabakat Zaptı"	26.09.2002
"Veterinerlik Alanında İşbirliği Anlaşması"	02.10.2002
"Türkiye-İran 19. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı"	21.02.2007
"Ortak Ticaret Komitesi 3. Dönem Toplantısı"	13.12.2007
"Türkiye-İran Sınır Ticareti Ortak Komitesi 5. Dönem Toplantısı Mutabakat Zaptı"	31.05.2008
"Enerji Mutabakatı Zaptı"	17.11.2008
"Türkiye-İran 20. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı"	26.11.2008
"Türkiye-İran 4. Dönem Ortak Ticaret Komitesi Mutabakat Zaptı"	27.04.2009
"Türkiye-İran 20. Dönem KEK Toplantısı Mutabakat Zaptı"	03.02.2010
"Türkiye-İran Tercihli Ticaret Anlaşması"	01.01.2015

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

3.3.2.2. Türkiye'nin İran İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Tablo 3.6. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat	İthalat	Denge	Dış Ticaret Hacmi
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35347376	19 785 624	28,2	55132999,8
İran	2 882 003	7 017 393	- 42	9 899 396

Türkiye'nin İran İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TUIK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile

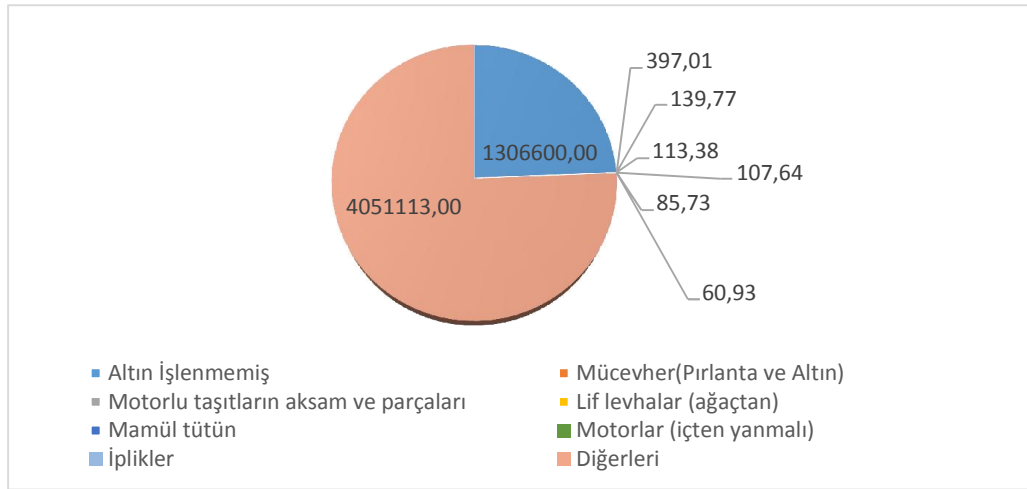
gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında İran 2 milyar 882 milyon dolar ile % 35,5'lik bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında İran 7 milyar 17 milyon dolar ile % 0,3 lük bir paya sahiptir.

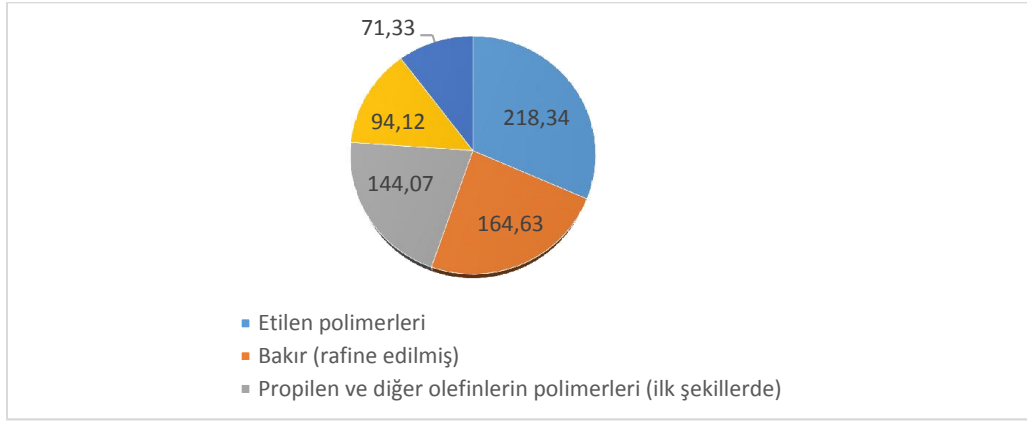
Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 18'lik bir paya sahiptir.

3.3.2.3. Türkiye İran Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'nin İran'a ihracatında önem arz eden başlıca ürün grupları; altın, çelik profil, lif levha, otomotiv yan sanayi ürünleri, tütün ürünleri, sentetik iplik, inşaat aksamı, plastik levha ve elektrik motorları başta olmak üzere çok çeşitli sanayi ürünleri sayılabilir.



Grafik 3.7. Türkiye'nin İran'a İhraç Ettiği Belli Başlı Ürünler



Grafik 3.8.Türkiye'nin İran'dan ithal ettiği Belli Başlı Ürünler

3.3.3. Türkiye'nin Suriye İle Dış Ticareti

Bu bölümde Suriye hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Suriye ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin İsrail ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Suriye arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.3.1. Türkiye'nin Suriye İle Yaptığı Dış Ticaret

Türkiye-Suriye münasebetlerinde terör, iki devleti savaşın eşiğine getirecek sorunlar meydana getirmiştir. 1980 ile 1998 arasındaki zaman zarfında iki devlet arasında su ve terör meselelerinin yaşanması, ilişkilerin normal diplomatik ilişkilerle ve gerginlik arsında gidip gelmesine sebep olmuştur (Gaytancıoğlu, 2008: 48,77-78).

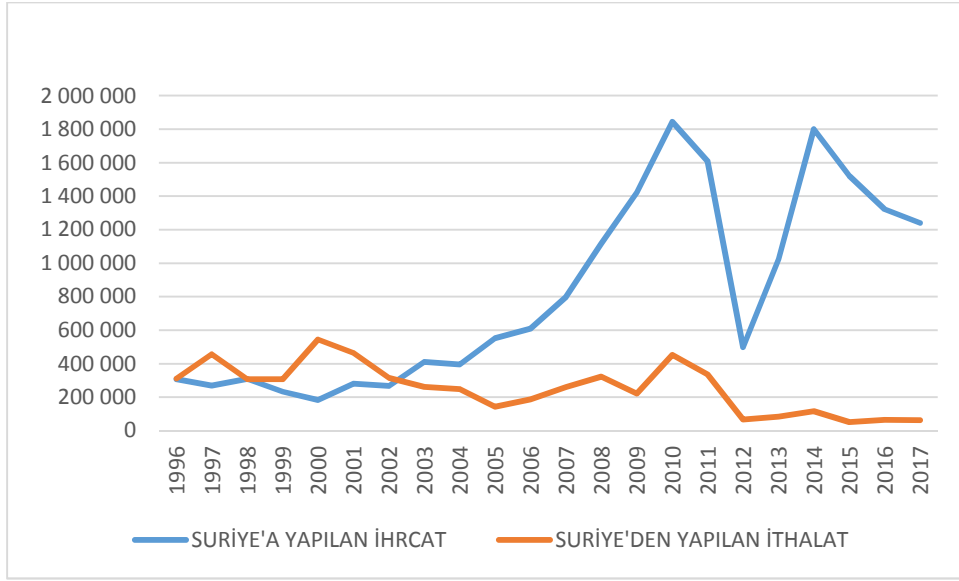
1996 yılı ile 2002 yılında Türkiye Suriye arasında gerçekleştirilen dış ticaret Türkiye için negatif yönlü bir seyir izlemiştir. 1998 yılında ise Türkiye Suriye arasında ihracat ve ithalat bazında bir denge söz konusudur. Öyle ki Türkiye Suriye'ye 309 milyon dolar ihracat yaparken bu ülkeden 308 milyon dolarlık ta ithalat yapmıştır.

Tablo 3.7. Türkiye-Suriye Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	SURİYE'YE YAPILAN İHRACAT	SURİYE'DEN YAPILAN İTHALAT	DENGE (Bin ABD \$)	DENGE %	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	307 778	311 459	- 3 680	- 1	619 237
1997	268 753	456 282	- 187 529	- 26	725 036
1998	309 044	308 002	1 042	0	617 046
1999	232 210	307 001	- 74 791	- 14	539 211
2000	184 267	545 240	- 360 973	- 49	729 506
2001	281 141	463 476	- 182 334	- 24	744 617
2002	266 772	314 770	- 47 999	- 8	581 542
2003	410 755	261 193	149 562	22	671 947
2004	394 783	247 551	147 232	23	642 334
2005	551 627	142 585	409 042	59	694 212
2006	609 417	187 250	422 167	53	796 667
2007	797 766	259 282	538 483	51	1 057 048
2008	1 115 013	323 697	791 315	55	1 438 710
2009	1 421 637	221 454	1 200 183	73	1 643 090
2010	1 844 605	452 493	1 392 111	61	2 297 098
2011	1 609 861	336 646	1 273 215	65	1 946 508
2012	497 960	67 448	430 512	76	565 409
2013	1 024 473	84 909	939 564	85	1 109 383
2014	1 800 962	115 499	1 685 464	88	1 916 461
2015	1 522 032	51 506	1 470 526	93	1 573 538
2016	1 321 981	65 389	1 256 593	91	1 387 370
2017	1 240 502	63 528	1 176 974	90	1 304 030

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki sömürgeci yaklaşımı, 2000 yılında Suriye'de yönetimi devralan Beşar Esad'ın Türkiye ile olan münasebetlere değer vermeye başlaması ve Türkiye'de siyasal istikrarın sağlanmasıyla, 2002 yılından sonra iki devlet birbirine yakınlaşmaya başlamıştır. 2002 yılında ithalat ve ihracat arasındaki denge % -8 iken 30 puanlık bir artışla 2003 yılında %22 seviyesine ulaşmıştır. Bu durum etkisini iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde de göstermeye başlamıştır ve 2017 yılına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2004 yılı hariç her geçen yıl artmaya başlamıştır



Grafik 3.9. Türkiye-Suriye Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

2017 yılı itibariyle Türkiye Suriye Arasında gerçekleştirilen ticari münasebetlerde Türkiye Suriye'ye 1 milyar 240 milyon dolar ihracat yaparken 63,5 milyon dolar ithalat yapmıştır. Denge %90 Türkiye lehine iken toplam ticaret hacmi ve özellikle ihracat seviyesi istenilen düzeyde değildir.

Genel itibarıyla bir değerlendirme yapılacak olursa, Suriye ile ilişkiler normal diplomatik ilişkilerden, siyasi ve askeri tansiyonlara kadar uzanan düzensiz bir seyir takip etmiştir.

3.3.3.2. Türkiye'nin Suriye İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler 20. Yüzyılın başından sonuna kadar genel olarak olumsuz bir seyir izlemiştir. Hem bölgesel konjonktür hem uluslararası yapı hem de ülkelerin karar vericilerinin etkilerinden dolayı iki ülkenin bu dönemde pozitif ilişkiler geliştiremediği görülmektedir. Sancak / Hatay meselesi, Su meselesi, Asala meselesi ve PKK meselesi farklı dönemlerde iki ülke arasındaki olumsuz gelişmelerin başlıca nedenleri olarak sayılabilir.

Tablo 3.8. Türkiye'nin 2017 yılı yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35347376	19 785 624	28,2	55132999,8
Suriye	1 240 502	63 528	90	1 304 030

Türkiye'nin Suriye İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Suriye 1 milyar 240 milyon dolar ile % 3,5lik bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Suriye 63,5 milyon dolar ile % 0,3 lük bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 2,4 lük bir paya sahiptir.

3.3.3.3. Türkiye Suriye Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'nin 2013 yılı itibarıyla Suriye'ye ihraç ettiği başlıca ürünler, ayçiçeği yağı, kamyonlar, çimento, unlu mamuller, bisküviler, margarin, bebek bezi, inşaat demiri, hayvan yemi, canlı tavuklar, domates salçası, yumurta, kuru baklagiller, aküler, ilaçlar, iş makineleri, plastik borular, patates, su, tavuk eti, temizlik ürünleri ve kablolardır.

Tablo 3.9. Türkiye'nin Suriye'ye İhracatında Başlıca Ürünler (1.000 Dolar)

ÜRÜNLER	2014	2015	2016
TOPLAM İHRACAT	1 800 962	1 522 627	1 323 124
Ayçiçeği, pamuk tohumu yağları ve bunların fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmemiş)	163 401	129 108	125 710
Buğday unu/mahlût unu	101 272	77 144	99 157
Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	43 673	56 635	43 090
Çimento	63 149	87 657	38 470
Hububat veya hububat ürünlerinin kabartılması veya kavrulması suretiyle elde edilen gıda mamulleri	34 210	26 412	38 308
Ekmek, pasta, kek, bisküvi ve diğer ekmekçi mamuller, boş ilaç kapsülü mühür güllacı, pirinç kâğıdı	67 739	53 357	38 281

2016 yılında Türkiye Suriye’den en çok pamuk ve pamuk ipliği ithal etmiştir (Tablo 3.10). Fosfatlı mineraller, anason-rezene-kimyon-kışniş-vb. baharatlar, konserve sebzeler, kuru baklagiller, ham alüminyum, ham bakır, keçiyoynuzu, yün, ham kurşun ve canlı balıklar ithalat yapılan diğer başlıca ürünlerdir.

Tablo 3.10.Türkiye’nin Suriye’den İthalatında Başlıca Ürünler (1.000 dolar)

ÜRÜNLER	2014	2015	2016
TOPLAM İTHALAT	115 499	51 506	65 389
Pamuk (karde edilmemiş veya penyelenmemiş)	81 022	8 601	27 046
Fosfatlı mineral veya kimyasal gübreler	3 525	3 325	10 443
Anason, rezene, kışniş, kimyon, kimyonu tohumu ve ardıç meyveleri	4 808	5 127	10 081
Zencefil, safran, zerdeçal, kekik, defne yaprakları, köri ve diğer baharat	1 630	2 462	3 884
Geçici olarak konserve edilmiş sebzeler	3 365	1 643	3 162
Kuru baklagiller (kabuksuz) (taneleri ikiye ayrılmış)	2 558	150	2 979
İşlenmemiş alüminyum	0	0	2 616
Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	0	0	1 210
Keçiyoynuzu, deniz otları ve diğer algler, şeker pancarı, şeker kamışı vs.	172	952	676
Yün ve yapağı (kardesiz/taranmamış)	1 007	397	577
İşlenmemiş kurşun	0	0	400
Canlı balıklar	0	283	339
Pamuk ipliği (dikiş ipliği hariç) (ağarıktibariyle pamuk oranı >=%85 ve perakende olarak satılacak hale getirilmemiş)	0	20	318
Sentetik ve suni lif döküntüleri	110	152	208
Pipolar (pipo lüleleri dahil), puro ve sigara ağızlıkları ve bunların aksam ve parçaları	31	27	148
Kavunlar (karpuzlar dahil) ve papaya (taze)	549	0	127

3.3.4. Türkiye’nin İsrail İle Dış Ticareti

Bu bölümde İsrail hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye’nin İsrail ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye’nin İsrail ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye İsrail arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.4.1. Türkiye’nin İsrail İle Yaptığı Dış Ticaret

İsrail ve Türkiye arasındaki ilişkilerin 1990’lı yıllarda ekonomik ve siyasal açıdan gelişme göstermesinin akabinde 1993 tarihinde Türk-İsrail İş Konseyi kurulmuştur. İş konseyi ile iki ülke arasında teknoloji, bilişim, medikal ve tarım, gıda

gibi alanlarda da faaliyetler düzenlenmiştir. Bu dönem de ek olarak iş birliğini geliştirmek amacı ile 3. ülkelere ziyaretlerde bulunulmuştur. Orta Asya'ya gerçekleştirilmiş ziyaretler bu girişime örnek gösterilebilir. 1997 yılına gelindiğinde iki ülke arasında imzalanmış olan Serbest Ticaret Anlaşması'nın beraberinde İş Konseyi'nin faaliyetleri de genişleyerek Bankacılık ve Finans Sektörü konusunda da iki ülke arası iş birliğinin niteliğini artırıcı yönde ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

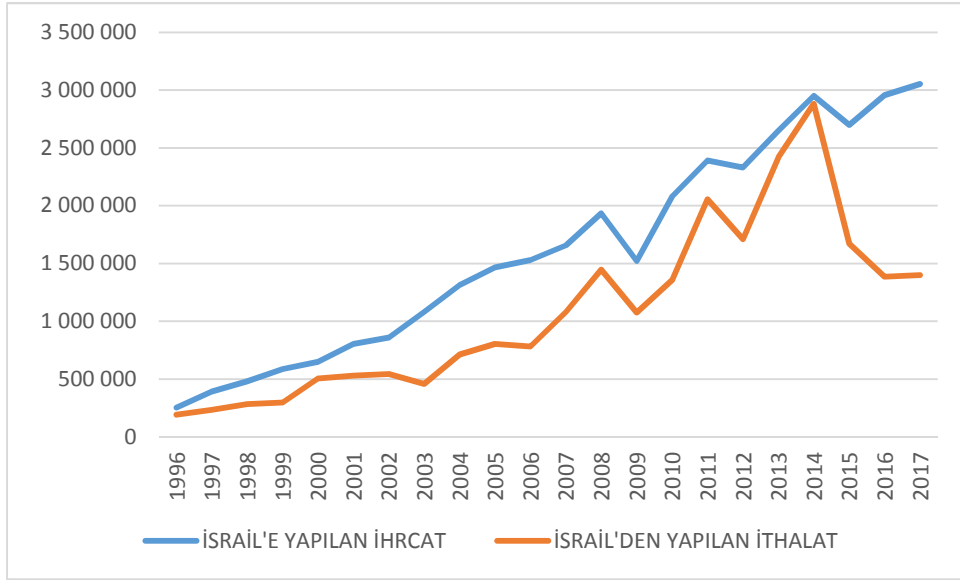
Türkiye ve İsrail arası Serbest Ticaret Anlaşması 14 Mart 1996 tarihinde imzalanmış Mayıs 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanı genel amaç ve kapsamı arasında iki ülke arası iş birliğinin artırılmasına yönelik hükümler yer almaktadır. Ayrıca karşılıklı mal ve hizmet genişletilmesinin teşviki yoluyla iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri artırmak, iki ülke arası dürüst rekabet koşullarını sağlamak gibi maddelere yer verilmiştir.

Tablo 3.11. Türkiye-İsrail Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	İsrail'e Yapılan İhracat	İsrail'den Yapılan İthalat	Denge Usd	Denge %	Dış Ticaret Hacmi
1996	254 781	192 627	62 153	14	447 408
1997	391 514	233 681	157 833	25	625 195
1998	479 507	282 827	196 679	26	762 334
1999	585 239	298 257	286 982	32	883 496
2000	650 142	505 482	144 660	13	1 155 624
2001	805 218	529 489	275 728	21	1 334 707
2002	861 434	544 467	316 967	23	1 405 900
2003	1 082 998	459 488	623 510	40	1 542 486
2004	1 315 292	714 143	601 150	30	2 029 435
2005	1 466 913	804 691	662 222	29	2 271 603
2006	1 529 158	782 149	747 009	32	2 311 308
2007	1 658 195	1 081 743	576 452	21	2 739 938
2008	1 935 235	1 447 919	487 316	14	3 383 154
2009	1 522 436	1 074 727	447 709	17	2 597 163
2010	2 080 148	1 359 639	720 509	21	3 439 786
2011	2 391 148	2 057 314	333 835	8	4 448 462
2012	2 329 531	1 710 401	619 129	15	4 039 932
2013	2 649 663	2 417 955	231 708	5	5 067 618
2014	2 950 902	2 881 262	69 641	1	5 832 164
2015	2 698 139	1 672 501	1 025 638	23	4 370 640
2016	2 955 545	1 385 605	1 569 940	36	4 341 150
2017	3 054 018	1 399 262	1 654 756	37	4 453 280

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye ile İsrail arasında imzalanan ve 1 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması'nı takiben, İsrail ile 2000 yılında 1 Milyar Dolar olan ticaret hacmimiz 2014 yılı itibarıyla 5,8 milyar ABD Doları ile maksimum değerine ulaşmış 2016 yılında ise 4.342 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.



Grafik 3.10. Türkiye-İsrail Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

1990'lı yıllarda hızla ivme kazanan ilişkilerin imzalanan Serbest Ticaret anlaşması sonucu, ekonomik anlamda Türkiye ve İsrail ilişkileri canlanma göstermiştir.

İki ülke arası imzalanan Serbest Ticaret anlaşmasının ticaret hacimde büyük artış gösterdiği görülmekle beraber aynı zamanda iki ülke arası GAP projesi kapsamında İsrail tarımsal kuruluşları ve Türkiye arasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. GAP çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye İsrail ilişkilerinde gelişen bir başka önemli konuda iki ülkenin tarımsal alanda iş birliği yapmaları olmuştur. İsrail'in tarımsal alanda iyi bir teknolojik güce sahip olması, Türkiye açısından avantaj yaratmıştır. Özellikle İsrail'in girişimleri sonucunda, Türkiye ve İsrail Orta Asya ve Kafkasya'da birlikte yatırım girişimlerinde bulunmaya yönelik önemli adımlar atmışlardır.

Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerde ekonomik anlamda kaydedilen ilerlemeler, Orta Doğu'da gerçek anlamda bölgesel bir barışında önünü açmaktadır. Ekonomik ilişkilerin ilerleme kaydetmesiyle bölge içerisinde bu durum, Türkiye'nin de diğer ülkelerle ilişkilerine katkı sağlayacaktır. İktisadi manadabu sayede bölgedeki istikrarı açısından Türkiye'nin konumu iyi yönde olacaktır (Ermağan ve Taslak, 2012).

3.3.4.2. Türkiye'nin İsrail İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Türkiye'nin İsrail İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında İsrail 3 milyar 54 milyon dolar ile % 8,6 lık bir paya sahiptir.

Tablo 3.12. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35347376	19 785 624	28,2	55132999,8
İsrail	3 054 018	1 399 262	37	4 453 280

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında İsrail 1 milyar 399 milyon dolar ile % 7,1'lik bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 8,1'lik bir paya sahiptir.

3.3.4.3. Türkiye İsrail Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye ile İsrail arasında ticaret konu olan mallar Türkiye'nin İsrail'e ihracat ettiği mallar ve hizmetler ile Türkiye'nin İsrail'den ithal ettiği mal ve hizmetlerden meydana gelmektedir. Türkiye'nin İsrail'e İhracatında Başlıca Ürünlerde; Binek otomobilleri ve diğer motorlu taşıtlar, Demir veya çelikten çubuklar, İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber

optik kablolar, Demir veya alaşımsız çelikten filmaşın, Mücevherci eşyası ve aksamı, Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb., Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları, Plastikten sofras, mutfak, ev, sağlık veya tuvalet eşyası, Cilalı veya sırlı seramikten döşeme veya kaplama karoları ve kaldırım taşları; cilalı veya sırlı mozaik küpler vb. Çimento, Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri başta gelmektedir.

Tablo 3.13. Türkiye'nin İsrail'e İhracatında Başlıca Ürünler (Bin ABD Dolar)

ÜRÜN ADI	2014	2015	2016
TOPLAM	2.950.902	2.698.131	2.956.451
otomobil ve diğer motorlu taşıtlar	466.579	413.844	372.513
Demir veya çelikten çubuklar	342.953	196.152	269.650
İzole edilmiş teller, kablolar ve diğer elektrik iletkenler; tek tek kaplanmış liflerden oluşan fiber optik kablolar	137.756	126.875	119.972
Demir veya çelikten filmaşın (sıcak haddelenmiş, kangal halinde)	91.199	75.513	82.155
Mücevherci eşyası ve aksamı (kıymetli metallere veya kıymetli metallere kaplama metallere)	62.887	67.800	80.348
Kadınlar ve kız çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, elbise, etek, pantolon etek, vb.(yüzme kıyafetleri hariç)	53.260	58.948	72.073
Buzdolapları, dondurucular ve diğer soğutucu ve dondurucu cihazlar ve ısı pompaları	58.288	54.165	65.952
Plastikten sofras, mutfak, ev, sağlık veya tuvalet eşyası	48.739	55.864	60.113
Cilalı veya sırlı seramikten döşeme veya kaplama karoları ve kaldırım taşları; cilalı veya sırlı mozaik küpler vb.	59.122	51.188	52.880
Çimento	37.651	38.789	50.260
Plastiklerden eşya taşınmasına veya ambalajlanmasına mahsus malzeme, tıpa, kapak, kapsül ve diğer kapama malzemeleri	35.099	41.169	47.774

Türkiye'nin İsrail'den İthalatında Başlıca Ürünler ise; Petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar, Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri, kalsiyum fosfatlar, tabii alüminyum, fosforik asit ve polifosforik asitler, Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler, Sıvı veya tozları püskürtmeye, dağıtmaya mahsus mekanik cihaz, yangın söndürme cihazları, yangın ve kum püskürtme makinaları, Dökme demirin, demirin veya çeliğin döküntü ve hurdaları veya bunların eritilmesi ile elde edilmiş külçeler, diğer boyayıcı maddeler, lüminofor olarak kullanılan inorganik ürünler, Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri Elektrik enerjisi üretim (elektrojen) grupları ve rotatif elektrik konvertörleri başta gelmektedir.

Tablo 3.14. Türkiye'nin İsrail'den İthalatında Başlıca Ürünler (Bin ABD Dolar)

ÜRÜN ADI	2014	2015	2016
TOPLAM	2.881.262	1.672.501	1.385.595
Petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar	1.919.080	878.866	583.528
Propilen	117.339	85.928	75.168
Siklik hidrokarbonlar	52.850	54.854	63.754
Tabii kalsiyum fosfatlar, tabii alüminyum kalsiyum fosfat ve fosfatlı tebeşir	22.704	45.561	32.512
Difosforpentaoksit, fosforik asit ve polifosforik asitler	24.951	21.421	31.767
Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	33.511	18.063	29.239
Sıvı veya tozları püskürtmeye, dağıtmaya mahsus mekanik cihaz, yangın söndürme cihazları, yangın ve kum püskürtme mak.	16.818	22.195	27.413
Dökme demirin, demirin veya çeliğin döküntü ve hurdaları veya bunların eritilmesi ile elde edilmiş külçeler	74.874	27.542	25.174
Diğer boyayıcı maddeler , lüminoför olarak kullanılan inorganik ürünler	24.917	22.909	24.495
Turbojetler, turbopropellerler ve diğer gaz türbinleri	2.212	480	23.776
Elektrik enerjisi üretim (elektrojen) grupları ve rotatif elektrik konvertörleri	69.898	32.884	23.298

Kaynak: Trademap.

3.3.5. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Dış Ticareti

Bu bölümde Suudi Arabistan hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Suudi Arabistan ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Suudi Arabistan ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Suudi Arabistan arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.5.1. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Yaptığı Dış Ticaret

Türkiye'nin Suudi Arabistan'a olan ihracatı 1980'de petrol fiyatlarının çok yüksek bir düzeye varmasına rağmen önemsenmeyecek seviyede azdır. Türkiye'nin İhracatında bir hayli az olduğu bu zamanda dahi Suudi Arabistan'dan yapılan ithalat azımsanmayacak seviyededir. Türkiye'nin İhracatındaki yerine bakıldığında, Türkiye'nin Suudi Arabistan'a yaptığı ihracatın doruk noktası 1985 yılıdır. 1985 yılında ilk kez ticaret dengesi Türkiye lehinedir.

1996-2001 yılları arasındaki dönemde Türkiye Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret dengesi ihracatın ithalatı karşılamadığı dış ticaret dengesinde Türkiye açısından negatif yönlü bir seyir izlemiştir.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret hacmi 2014 yılında 5 milyar 300 milyar Amerikan Dolardır. Türkiye'den Suudi Arabistan'a 3 milyar Amerikan Doları ihracat ve Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye 2 milyar 300 milyon Amerikan Doları ithalat meydana gelmiştir.

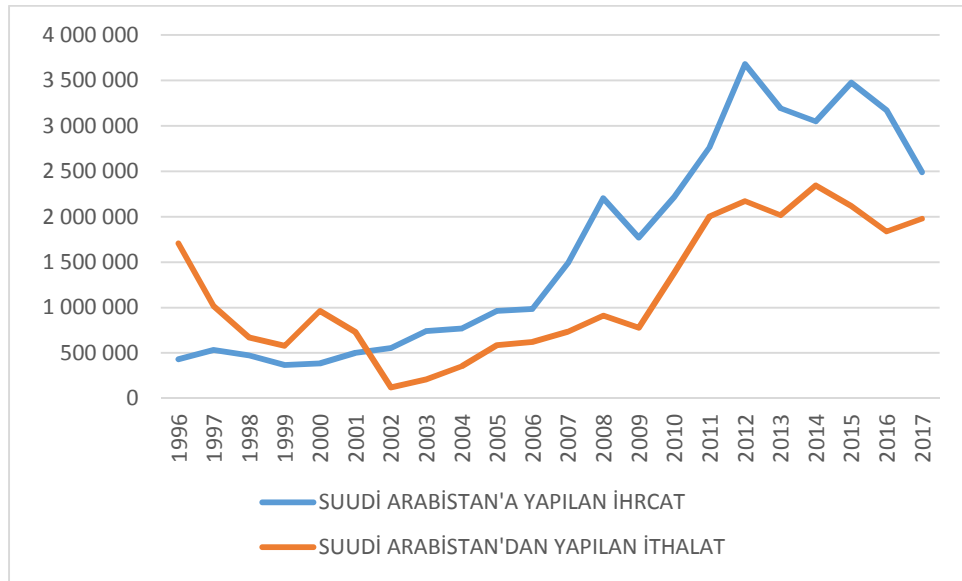
Tablo 3.15. Türkiye Suudi Arabistan Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	SUUDİ ARABİSTAN'A YAPILAN İHRACAT	SUUDİ ARABİSTAN'DAN YAPILAN İTHALAT	DENGE USD	DENGE %	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	430 711	1 707 636	- 1 276 925	- 60	2 138 347
1997	534 997	1 017 640	- 482 642	- 31	1 552 637
1998	473 868	669 950	- 196 082	- 17	1 143 818
1999	367 184	579 161	- 211 977	- 22	946 346
2000	386 554	961 682	- 575 129	- 43	1 348 236
2001	500 642	729 645	- 229 003	- 19	1 230 287
2002	554 643	120 828	433 815	64	675 471
2003	741 475	208 521	532 953	56	949 996
2004	768 519	353 942	414 576	37	1 122 461
2005	962 156	587 196	374 960	24	1 549 352
2006	983 227	623 031	360 196	22	1 606 257
2007	1 486 918	735 702	751 216	34	2 222 619
2008	2 201 875	908 917	1 292 958	42	3 110 792
2009	1 768 216	775 784	992 432	39	2 544 001
2010	2 217 646	1 380 601	837 044	23	3 598 247
2011	2 763 476	2 001 529	761 947	16	4 765 004
2012	3 676 612	2 171 043	1 505 568	26	5 847 655
2013	3 191 482	2 014 870	1 176 611	23	5 206 352
2014	3 047 134	2 343 144	703 990	13	5 390 278
2015	3 472 514	2 117 220	1 355 294	24	5 589 734
2016	3 172 081	1 835 229	1 336 852	27	5 007 310
2017	2 487 697	1 977 210	510 487	11	4 464 907

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret hacmi 2015 yılında 5 milyar 589 milyar Amerikan Dolardır. Türkiye'den Suudi Arabistan'a 3 milyar 472 milyon Amerikan Doları ihracat ve Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye 2 milyar 117 milyon Amerikan Doları ithalat meydana gelmiştir.

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret hacmi 2016 yılında 4 milyar 467 milyon Amerikan Dolardır. Türkiye'den Suudi Arabistan'a 2 milyar 487 milyon Amerikan Doları ihracat ve Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye 2 milyar 300 milyon Amerikan Doları ithalat meydana gelmiştir. Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki dış ticaret hacmi 2017 yılında 5 milyar 300 milyon Amerikan Dolardır. Türkiye'den Suudi Arabistan'a 3 milyar Amerikan Doları ihracat ve Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye 2 milyar 977 milyon Amerikan Doları ithalat meydana gelmiştir.



Grafik 3.11. Türkiye- Suudi Arabistan Dış Ticaret verileri (1996-2017). (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

2017 ve sonrası beş yılda petrol fiyatlarında mevcut trendin devam etmesi halinde dahi ihracatımızın bugünkü seviyeleri koruyacağı, fiyatlarda belli bir toparlanma halinde ise yeniden 3 Milyar Dolar seviyesinin üstüne çıkacağı değerlendirilmektedir.

3.3.5.2. Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Tablo 3.16. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Suudi Arabistan	2 487 697	1 977 210	11	4 464 907

Türkiye'nin Suudi Arabistan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Suudi Arabistan 2 milyar 487 milyon dolar ile % 7'lik bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Suudi Arabistan 1 milyar 977 milyon dolar ile % 10'luk bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 8,1'lik bir paya sahiptir.

3.3.5.3. Türkiye Suudi Arabistan Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'nin Suudi Arabistan'a yaptığı ihracatta belli başlı ürünler; mobilya, petrolden elde edilmiş yağlar, el dokuması dokunmuş halılar, yer kaplamaları, transformatörler, demir-çelik çubukları, inşaatlarda kullanılan taşlar, demir-çelik profil, kadın giyim vb. gibi başı çekmektedir.

Türkiye'nin Suudi Arabistan'dan ithalatı ana ürünü petrol ve petrole dayalı ürünlerdir.

3.3.6. Türkiye'nin Mısır İle Dış Ticareti

Bu bölümde Mısır hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Mısır ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Mısır ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Mısır arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.6.1. Türkiye'nin Mısır İle Yaptığı Dış Ticaret

Afrika kıtasında ülkemizin en fazla ihracat yaptığı ülke olan Mısır ile ülkemiz arasındaki ticarete ilişkin veriler incelendiğinde Mısır ile olan dış ticaret hacmimizin artış eğiliminde olduğu gözlemlenmektedir.

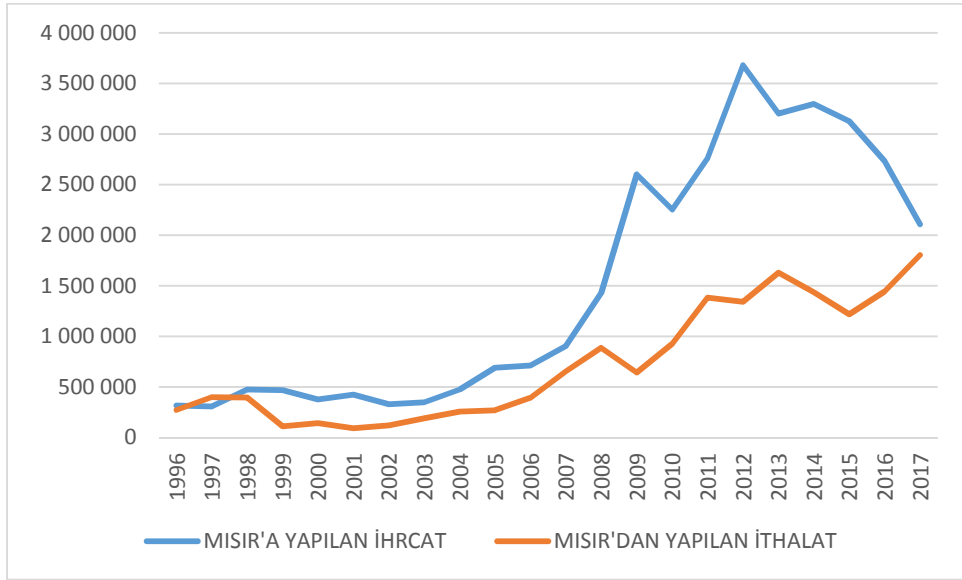
2013 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı %13 oranında azalarak 3,2 milyar dolar olmuştur. 2013 yılında Mısır'a yapılan ihracatın toplam ihracatımızdaki payı %2,11 olup, en fazla ihracat yaptığımız ülkeler arasında 13. sırada yer almıştır. Aynı dönemde Mısır'dan ithalatımız %16,7 oranında artarak 1,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2013 yılı itibariyle 4,8 milyar dolar düzeyindedir.

Tablo 3.17. Türkiye-Mısır Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	MISIR'A YAPILAN İHRACAT	MISIR'DAN YAPILAN İTHALAT	DENGE USD	DENGE %	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	316 263	272 394	43 868	7	588 657
1997	304 460	398 897	- 94 437	- 13	703 357
1998	474 229	392 959	81 270	9	867 189
1999	467 413	108 977	358 437	62	576 390
2000	375 707	140 720	234 987	46	516 428
2001	421 469	91 720	329 748	64	513 189
2002	326 389	118 173	208 216	47	444 562
2003	345 779	189 397	156 382	29	535 176
2004	473 145	255 242	217 904	30	728 387
2005	687 299	267 246	420 054	44	954 545
2006	709 353	392 524	316 829	29	1 101 877
2007	902 703	652 988	249 715	16	1 555 690
2008	1 426 450	886 237	540 212	23	2 312 687
2009	2 599 030	641 552	1 957 479	60	3 240 582
2010	2 250 577	926 476	1 324 101	42	3 177 053
2011	2 759 311	1 382 216	1 377 095	33	4 141 528
2012	3 679 195	1 342 051	2 337 144	47	5 021 245
2013	3 200 362	1 628 868	1 571 494	33	4 829 231
2014	3 297 538	1 434 472	1 863 066	39	4 732 011
2015	3 124 876	1 215 905	1 908 971	44	4 340 781
2016	2 732 926	1 443 397	1 289 529	31	4 176 324
2017	2 106 348	1 801 633	304 715	8	3 907 980

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

2014 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı %3 oranında artarak 3,3 milyar dolar olmuştur. 2014 yılında Mısır'a yapılan ihracatın toplam ihracatımızdaki payı %2,1 olup, en fazla ihracat yaptığımız ülkeler arasında 12. sırada yer almıştır. Aynı dönemde Mısır'dan ithalatımız %12 oranında azalarak 1,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2014 yılı itibariyle 4,7 milyar dolar düzeyindedir.



Grafik 3.12. Türkiye-Mısır Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

2016 yılında Türkiye'nin Mısır'a ihracatı bir önceki yıla göre, Mısır'ın ithalatının kısmak amaçlı tüm dünya ülkelerine uyguladığı Üretici Kayıt Sistemi nedeniyle %12 azalarak 2,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Mısır'a yapılan ihracatın toplam ihracatımızdaki payı %1,9 oranında olmuş, en fazla ihracat yaptığımız ülkeler arasında 13. sıraya düşmüştür.

Tablo 3.18. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

Anlaşmanın Adı	İmza Tarihi	Resmi Gazete
Denizcilik Anlaşması	14.02.1988	17.12.1988
Hava Taşımacılığı Anlaşması	12.01.1993	18.10.1995
Kara Ulaştırması Anlaşması	07.11.1994	-
Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması	26.12.1993	30.12.1996
Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması	18.07.1994	28.09.1994
Ticaret Anlaşması	04.10.1996	07.01.1997
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	04.10.1996	31.07.2002
KEK VI. Dönem Protokolü	04.10.1996	07.01.1997
Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması	27.12.2005	30.01.2007-Mükerrer
Kredi Anlaşması	30.09.2012	19.10.2012

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

3.3.6.2. Türkiye'nin Mısır İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Tablo 3.19. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Mısır	2 106 348	1 801 633	8	3 907 980

Türkiye'nin Mısır İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Mısır 2 milyar 106 milyon dolar ile % 6'lık bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Mısır 1 milyar 801 milyon dolar ile % 9,1'lik bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 7,1'lik bir paya sahiptir.

3.3.6.3. Türkiye Mısır Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'ye Mısır'dan ithal edilen önemli ürünler ise petrol yağları, kimyasal ürünler, karbon, hazır giyim ürünleri ve pamuk ipliğidir.

Tablo 3.20.Türkiye'nin Mısır'a İhracatında Başlıca Ürünler (Bin Dolar)

ÜRÜN	2014	2015	2016
Toplam (diğer ürünler dahil)	3 300 940	3 129 248	2 733 143
Petrol yağları ve minerallerden elde edilen yağlar	858 411	606 966	491 294
Demir veya alaşımsız çelikten çubuklar (dövülmüş, sıcak haddelenmiş, haddeleme işleminden sonra buru	233 839	324 586	306 146
Binek otomobilleri ve esas itibariyle insan taşımak üzere imal edilmiş diğer motorlu taşıtlar	156 308	93 683	103 754
Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik >= 600 mm) (sıcak haddelenmiş)	19 988	20 958	57 310
Kauçuktan yeni dış lastikler	70 976	57 881	53 138

Kaynak: ITC Trademap-TÜİK.

Türkiye'nin Mısır'a ihraç ettiği ürünlerin yanında Mısırdan ithal ettiği ürünlerde bulunmaktadır bu ürünlerin başında Propilen, Azotlu mineral veya kimyasal gübreler, Altın ve elbise gelmektedir.

Tablo 3.21.Türkiye'nin Mısır'dan İthalatında Başlıca Ürünler (1.000 Dolar)

ÜRÜN	2014	2015	2016
Toplam (diğer ürünler dahil)	1 434 472	1 215 905	1 443 408
Propilen ve diğer olefinlerin polimerleri (ilk şekillerde)	165 791	226 443	260 355
Azotlu mineral veya kimyasal gübreler	26 548	12 799	166 282
Altın (platin kaplamalı altın dahil) (işlenmemiş veya yarı işlenmiş ya da pudra halinde)	1 883		83 506
Erkekler ve erkek çocuk için takım elbise, takım, ceket, blazer, pantolon, tulum ve şort	61 907	63 139	61 376
Sentetik filament ipliklerinden dokunmuş mensucat	59 088	62 237	57 347
Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren)	43 413	45 937	56 914

Kaynak: ITC Trademap-TÜİK

3.3.7. Türkiye'nin Yemen İle Dış Ticareti

Bu bölümde Yemen hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Yemen ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Suudi Arabistan ile yaptığı dış ticaretin

genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Yemen arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.7.1. Türkiye'nin Yemen İle Yaptığı Dış Ticaret

Yemen dış ticaret dengesinde hep artıda olan bir ülke olmasına rağmen Türkiye'nin bu ülkeye yaptığı ihracat bazında da genel konjantürel boyutta çok önemli bir ağırlığı olmayan bir durumu söz konusudur.

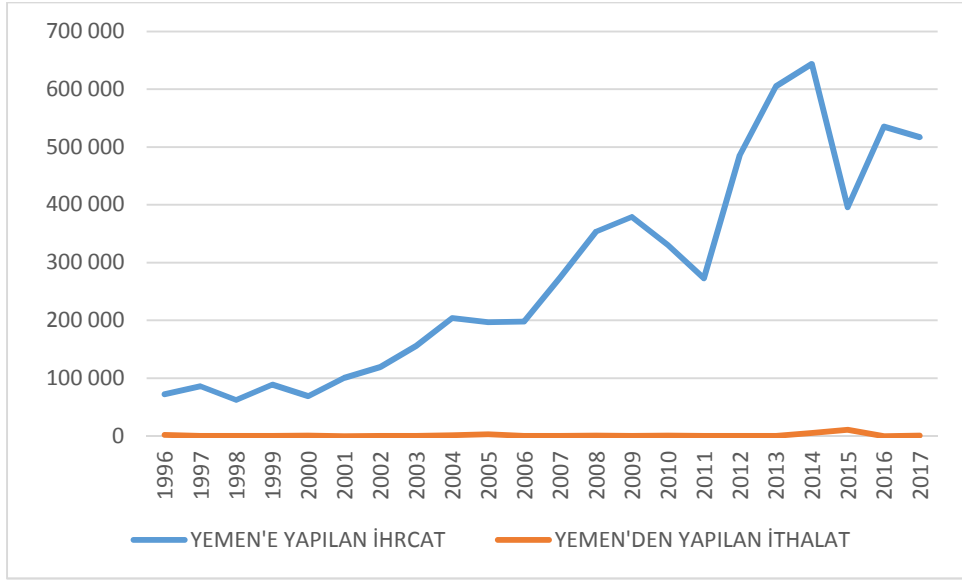
2008 yılından beri 300 milyon doların üzerinde seyreden Türkiye'nin Yemen'e ihracatı Yemen'deki iç karışıklık nedeniyle 2011 yılında 273 milyon dolara gerilemiş, siyasi istikrarın tekrar sağlanmasıyla 2012 yılında 486 milyon dolara, 2013 yılında da 606 milyon dolara ulaşmıştır. Yemen'den ithalatı 1 milyon doların altında seyreden Türkiye ikili ticarete önemli miktarda fazla vermektedir.

Tablo 3.22. Türkiye-Yemen Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	Yemen'e Yapılan İhracat	Yemen'den Yapılan İthalat	Denge USD	Denge %	Dış Ticaret Hacimi
1996	72 305	1 940	70 365	95	74 245
1997	86 311	342	85 969	99	86 653
1998	62 100	167	61 933	99	62 267
1999	88 986	159	88 827	100	89 145
2000	69 104	758	68 346	98	69 863
2001	100 362	21	100 341	100	100 382
2002	119 362	341	119 021	99	119 702
2003	156 069	130	155 939	100	156 199
2004	203 945	1 226	202 719	99	205 171
2005	197 193	3 085	194 108	97	200 278
2006	197 869	439	197 430	100	198 308
2007	274 289	458	273 831	100	274 747
2008	353 605	703	352 902	100	354 307
2009	379 263	310	378 953	100	379 573
2010	330 392	1 044	329 348	99	331 437
2011	272 733	464	272 268	100	273 197
2012	485 937	368	485 569	100	486 306
2013	605 214	206	605 008	100	605 420
2014	643 827	5 325	638 502	98	649 153
2015	395 752	10 951	384 801	95	406 703
2016	535 505	21	535 484	100	535 526
2017	517 071	626	516 445	100	517 697

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

2016-2017 döneminde Yarım milyar doların üzerinde bir ihracat yapılırken ithalat bunun kat ve kat altında kalmıştır.



Grafik 3.13. Türkiye-Yemen Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

2009 yılında Türkiye'nin Yemen'e ihraç ettiği ürünlerin başında, geçmiş yıllarda da olduğu gibi, demir-çelik mamulleri gelmiştir. Bunu, bisküviler izlemiştir. Yemen'e 2009 yılında ihraç ettiğimiz diğer ürünlerin başlıcaları; çeşitli makineler, taşıt yedek parçaları, başta bisküvi ve çikolata olmak üzere kakao ürünleri ve paketlenmiş gıda malzemeleri, eczacılık ürünleri, kauçuk ve kauçuktan eşya, makine halıları, ev tekstili ve konfeksiyon, hayvansal ve bitkisel yağlar ve mobilya malzemeleridir.

Yemen ile ticari ilişkilerimiz istikrarlı bir artış göstermektedir. Türkiye Yemen'in önemli ticaret ortaklarından biri haline gelmiştir. Son yıllarda Türk müteahhitlerinin de Yemen'de açılan ihalelere ilgilerinin arttığı gözlenmektedir.

2010 yılında ikili ticaret hacmimiz 330 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Yemen Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre, 2002-2010 döneminde 10 müteahhitlik şirketimiz tarafından yaklaşık 1,5 milyar Dolar tutarında müteahhitlik projeleri üstlenilmiştir. 26 Ağustos 1991 tarihinde imzalanan ve onay belgeleri 27 Temmuz 1995 tarihinde teati edilen "Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması", Türkiye ile Yemen arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini teşkil etmektedir.

3.3.7.2. Türkiye'nin Yemen İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Türkiye'nin Yemen İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Yemen 517 milyon dolar ile % 1,5'lik bir paya sahiptir.

Tablo 3.23. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Yemen	517 071	626	100	517 697

Kaynak: T.C Ekonomi Bakanlığı.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Yemen 626 bin dolar ile % 0,001'lik bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 0,9'luk bir paya sahiptir.

3.3.7.3. Türkiye Yemen Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye Yemen'e en çok demir-çelik çubuk ve profil, römork, bisküvi, buğday unu, gazlar için demir-çelik kaplar, hijyenik havlu ve bebek bezleri, ayçiçeği yağı, çimento, kuru baklagil, ayakkabı, halı, maya, sıvılar için pompa, makarna, ilaç, izole kablo ve teller, musluk ve vana, kadife kumaş ve bulgur ihraç etmektedir.

Tablo 24.Türkiye-Yemen İhraç ve İthal Edilen Ürünler Dış Ticaret verileri (1996-2017).

Türkiye'nin Yemen'e İhraç Ettiği Başlıca Ürünler	Türkiye'nin Yemen'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler
Demir veya çelikten çubuklar Ekmekçi mamuller Demir veya çelikten profiller Çikolata ve kakao içeren diğer gıda müstahzarlar	Karayolu taşıtları için aksam, parça ve Aksesuarlar Balıklar (dondurulmuş)

3.3.8. Türkiye'nin Katar İle Dış Ticareti

Bu bölümde Katar hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Katar ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Katar ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Katar arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.8.1. Türkiye'nin Katar İle Yaptığı Dış Ticaret

Türkiye ve Katar arasında ikili ticaret hacmi son yıllarda hızla artmıştır. İhracattaki hızlı artışın en önemli nedeni inşaat demiri ihracatıdır. 2008 yılı ihracatında %74'ü demir-çelik, %65 i ise inşaat demiridir. 2008 yılında Türkiye ile Katar arasındaki ticaret hacmi 1,2 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. 2009 yılında ticaret hacmi 375 milyon dolara gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında Türkiye Katar'a yönelik olarak ithalat fazlası vermeye başlamıştır. 2012 yılında Katar'a olan ihracat %37 artarak 257 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında %5 azalarak 244 milyon dolar olmuştur. 2014 yılında da Katar'a olan ihracatta artış devam etmiştir. 2014 yılında ihracat % 41 artışla 344 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise ticaret hacmi 785 milyon dolara yükselmiştir. 2016 yılında Katar'a olan ihraca %4 artarak 439 milyon dolar, dış ticaret hacmimizde 710 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

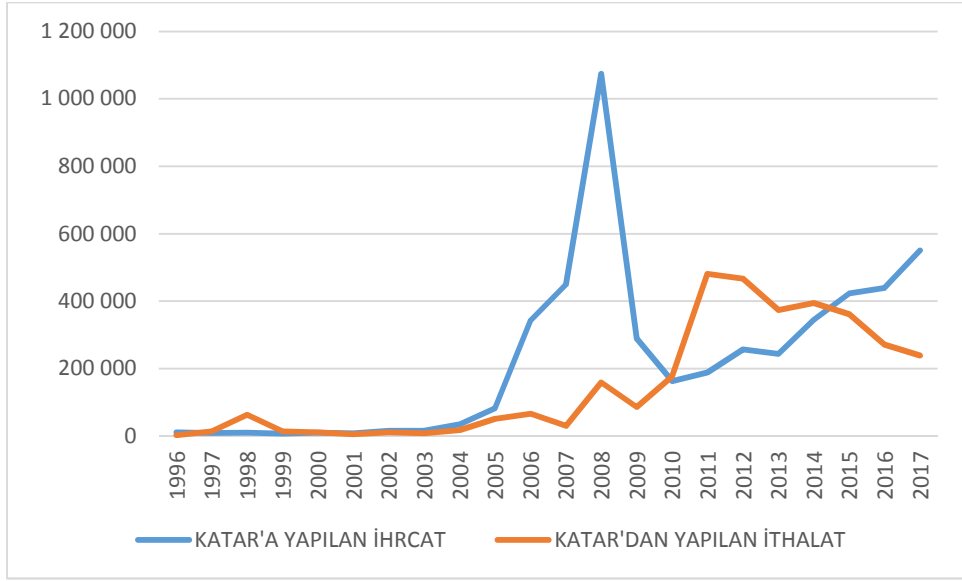
Tablo 3.25. Türkiye-Katar Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	KATAR'A YAPILAN İHRACAT	KATAR'DAN YAPILAN İTHALAT	DENGE USD	DENG E %	DIŞ TİCARET HACİMİ
1996	11 443	2 157	9 286	68	13 601
1997	9 428	14 070	- 4 642	- 20	23 499
1998	10 247	63 408	- 53 161	- 72	73 654
1999	7 551	14 168	- 6 617	- 30	21 719
2000	9 963	11 313	- 1 350	- 6	21 276
2001	8 402	5 779	2 623	18	14 180
2002	15 572	10 659	4 913	19	26 231
2003	15 688	8 310	7 378	31	23 998
2004	35 026	17 727	17 299	33	52 753
2005	82 045	50 725	31 320	24	132 770
2006	342 147	66 411	275 736	67	408 558
2007	449 963	29 643	420 320	88	479 606
2008	1 074 013	159 353	914 660	74	1 233 366
2009	289 361	85 652	203 709	54	375 014
2010	162 549	177 046	- 14 497	- 4	339 595
2011	188 138	481 018	- 292 880	- 44	669 155
2012	257 329	466 499	- 209 169	- 29	723 828
2013	244 077	373 923	- 129 846	- 21	618 000
2014	344 713	394 552	- 49 839	- 7	739 265
2015	423 088	360 978	62 109	8	784 066
2016	439 142	271 083	168 059	24	710 225
2017	549 816	239 280	310 535	39	789 096

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

2009 yılında Katar'a olan ihracatımız ani bir düşüşle karşılaşmıştır. 2009 yılında ihracat bir önceki yıla göre %73 azalmıştır. Bunun en önemli nedeni Katar'ın inşaat demiri ithalatını durdurmuş olmasıdır.

İhracattaki düşüş 2010 yılında da devam etmiştir. Katar'a olan ihracat 2010 yılında % 43 azalarak 163 milyon dolara gerilemiştir. Bunun nedenlerini küresel krizin yansımalarının devam etmesi, yatırım projelerindeki duraklama ve en önemlisi Katar'a olan ihracatın çeşitlendirilememiş olması olarak sıralayabiliriz.



Grafik 3.14. Türkiye-Katar Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

2011 yılı ihracatı 2010 yılına göre %16 artarak 188 milyon dolar, 2012 yılında da %37 artarak 257 milyon dolar olmuş ancak 2013 yılında %5 azalarak 244 milyon dolar olmuştur. Söz konusu azalış ağırlıklı olarak kablo ve teller ile transformatör ihracatımızdaki düşüşten kaynaklanmıştır. 2014 yılında ise %41 artmış 345 milyon dolar olmuştur. 2015 yılında ise Katar'a olan ihracat bir önceki yıla göre %22 artarak 424 milyon dolar, 2016 yılında %4 artarak 430 milyon dolar olmuştur. Katar'ın 2016 yılında toplam ihracattaki payı %0,3 ve en fazla ihracat yaptığımız ülkeler arasında ise 53. sıradadır.

Katar ile olan ihracat 2011 yılında 188,1 milyon dolarken 2012 yılında 69,3 milyon dolar artarak 257,5 milyon dolar olmuştur. İthalat ise 2011 yılında 481 milyon dolarken 2012 yılında ise 14.523 bin dolar azalarak 466,5 milyon dolar olmuştur. Ticaret hacmine bakıldığında ise 2011 yılında 669,2 milyon dolar olan ticaret hacmi 2012 yılında 54,8 milyon dolar artarak 723,9 milyon dolar olmuştur. 2013 yılına baktığımızdaysa geçtiğimiz yıla göre, Katar'a ihracatımız %5 azalarak 244 milyon dolara gerilerken, ithalat %19 azalarak 373,9 milyon dolar olmuştur.

Bu önemli siyasi ve askeri gelişmelere rağmen iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin 2008 yılı haricinde beklenen seviyede olmadığı anlaşılmaktadır. 2003

yılında 24 milyon dolar olan ticaret hacmi 2014 yılında yaklaşık 30 kat artarak 740 milyon dolar seviyesine ulaşsa da bu durumun iki ülke arasında gelişen ittifak ilişkileri dikkate alındığında yeterli olmadığı ortadadır. Yıllar içindeki ticari dağılıma bakıldığında Katar ile Türkiye arasındaki dış ticaret de Türkiye'nin ihracat verileri ithalat verilerine kıyasla (2010-2014 yılları haricinde) daha yüksektir. 2008 yılında 1.234 milyon dolar dış ticaret hacmi ile zirve yapan iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler bu yıl sonrasında düşüşe geçmiştir. 2015 yılı içerisinde 650 milyon dolarlık bir seviyeyi yakalayan iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin, Doha ve Ankara arasında Aralık ayında imzalanan vize muafiyeti, gaz alımı ve diğer anlaşmalar sonrası artma ihtimali söz konusudur.

3.3.8.2. Türkiye'nin Katar İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Tablo 3.26. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Katar	549 816	239 280	39	789 096

Türkiye'nin Katar İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Katar 549 milyon 816 bin dolar ile % 1,6'lık bir paya sahiptir.

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Katar 239 bin 280 dolar ile % 1,2'lik bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 1,4'lük bir paya sahiptir.

3.3.8.3. Türkiye Katar Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Katar yalnızca iç üretimi olan belirli mal gruplarında (demir-çelik çubuklar %20, çimento %20 ve üre %30) bir koruma politikası izlemektedir. Bu çelik ve çimentodaki uygulamada fiyatlardaki hızlı artış nedeniyle 2009 yılı sonuna kadar %0 halinde uygulanmıştır. Bunun dışında tütün, tütün mamulleri ve alkollü içkilerde GV %100, müzik aletlerinde %15'dir. Domuz ve ürünleri ile uyuşturucular hariç başka bir yasak bulunmamaktadır. Alkollü içki, silah ve patlayıcılar özel izinle ithal edilmektedir. Fikir ve sanat eserleri sansüre tabidir.

Tablo 3.27. Katar'a İhracatımızda Önemli Ürünler (Değer:1000 dolar)

Ürün Adı	2015	2016	2017
Toplam	423 097	439 142	649 489
Elektrik kontrol, ve sayısal kontrol cihazları	3 799	13 868	31 382
Gerilimi 1000 voltu geçen elektrik devresi teçhizatı	11 119	17 366	25 713
Diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları	12 254	18 105	23 578
Başka yerde tanımlanmamış ürünler	906	24 091	17 290
Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı..	24 248	14 952	16 272
Petrolde elde edilen yağlar	17 451	14 923	15 815
Bakır teller	13 861	11 060	14 813
Süt ve krema	19	12	14 255
Tütün ve sigaralar	2 394	4 756	12 062
İzole edilmiş teller, kablolar	14 193	16 030	11 808

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

Katar'da başta inşaat malzemeleri ve kimyasalları olmak üzere, otomotiv ve yedek parçaları, iş makineleri, mobilya, gıda sektörlerinde ayrıca, müteahhitliğin yanı sıra, turizm ve sağlık olmak üzere çeşitli hizmet alanlarında da ülkemiz firmaları açısından önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Türk firmaları bu potansiyeli değerlendirerek ihracat alanı çeşitliliğinden faydalanmalıdır.

Tablo 3.28. Türkiye'nin Katar'dan İthal Ettiği Önemli Ürünler (Değer:1000 dolar)

Ürün Adı	2015	2016	2017
Toplam	423 097	439 142	649 489
Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, sayısal kontrol cihazları	3 799	13 868	31 382
Gerilimi 1000 voltu geçen elektrik devresi teçhizatı	11 119	17 366	25 713
Diğer mobilyalar	12 254	18 105	23 578
Başka yerde tanımlanmamış ürünler	906	24 091	17 290
Demir veya çelikten inşaat ve inşaat aksamı,	24 248	14 952	16 272
Petrol yağları	17 451	14 923	15 815
Bakır teller	13 861	11 060	14 813
Süt ve krema	19	12	14 255
Tütün/tütün yerine geçen maddelerden purolar, sigarillolar ve sigaralar	2 394	4 756	12 062
İzole edilmiş teller, kablolar	14 193	16 030	11 808
Mücevherci eşyası ve aksam	1 962	6 689	11 50

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı.

3.3.9. Türkiye'nin Lübnan İle Dış Ticareti

Bu bölümde Birleşik Arap Emirlikleri hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.9.1. Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaret

Lübnan'da meydana gelen iç savaş ve Ortadoğu Bölgesi'ndeki istikrarsızlıklar sebebiyle, Türkiye ile Lübnan arasındaki münasebetlerde egemen olan durağan iklim, 2000'li yılların başından başlayarak farklılaşmış; Lübnan eski Başbakanı merhum Refik Hariri'nin 2004 yılında Türkiye'yi ziyaretiyle ivme kazanan ikili münasebetlerimiz, karşılıklı ziyaretlerle günümüze kadar güçlenmeye devam etmiştir.

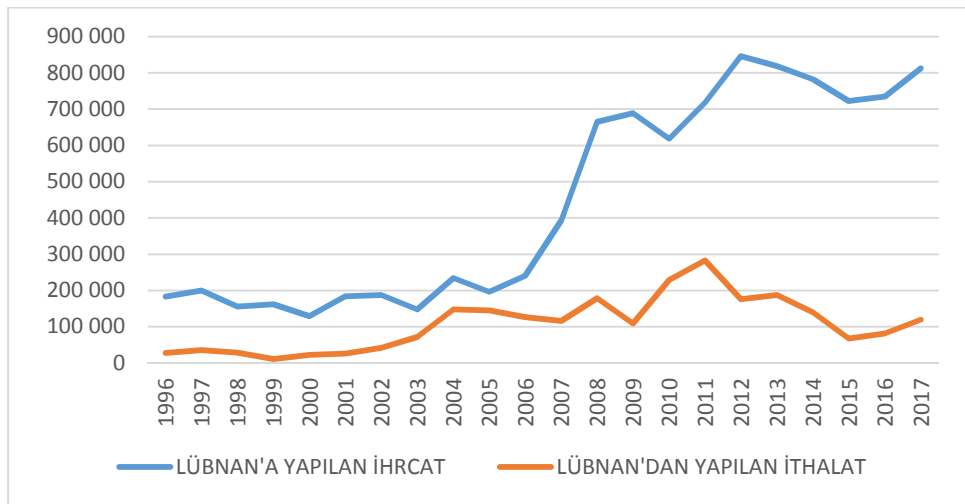
Türkiye Lübnan ikili ticaretinin sahip olduğu ana potansiyelin iki ülkenin çıkarları ile orantılı ele alınabilmesini sağlama amaçlı 24.11.2010 tarihinde Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Serbest Ticaret Anlaşması'nın Türkiye'deki onay süreci 11 Mart 2013'te tamamlanmıştır. Anlaşmanın yaşama geçirilebilmesi için Lübnan tarafındaki onay sürecinin tamamlanması beklenmektedir.

Tablo 3.29. Türkiye-Lübnan Dış Ticaret verileri (1996-2017).

	Lübnan'a Yapılan İhracat	Lübnan'dan Yapılan İthalat	Denge Usd	Denge %	Dış Ticaret Hacimi
1996	182 815	27 467	155 348	74	210 282
1997	199 641	35 299	164 343	70	234 940
1998	156 128	29 021	127 106	69	185 149
1999	161 749	11 072	150 677	87	172 821
2000	129 265	22 178	107 087	71	151 443
2001	183 880	26 024	157 857	75	209 904
2002	187 339	41 922	145 417	63	229 261
2003	148 126	71 710	76 417	35	219 836
2004	234 401	147 355	87 046	23	381 756
2005	195 910	144 973	50 937	15	340 883
2006	240 599	126 685	113 914	31	367 284
2007	393 217	116 014	277 203	54	509 230
2008	665 055	178 781	486 274	58	843 835
2009	688 681	108 800	579 881	73	797 481
2010	618 318	228 536	389 782	46	846 855
2011	718 257	282 744	435 514	44	1 001 001
2012	845 970	176 393	669 578	65	1 022 363
2013	818 643	187 740	630 902	63	1 006 383
2014	782 586	139 960	642 626	70	922 546
2015	722 591	67 228	655 364	83	789 819
2016	734 686	81 805	652 882	80	816 491
2017	812 251	119 533	692 718	74	931 784

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

Lübnan ile 2011 yılında 1 milyar dolar seviyesindeki ticaret hacmi, bölgesel ve küresel siyasi/finansal/ekonomik krizler nedeniyle düşüş trendine girmiş, 2016 yılında ise, bir önceki yıla göre bir miktar toparlanmayla, 816 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.



Grafik 3.15. Türkiye-Lübnan Dış Ticaret verileri (1996-2017) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

3.3.9.2. Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Lübnan 812 milyon 251 bin dolar ile % 2,3'lük bir paya sahiptir.

Tablo 3.30. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Lübnan	812 251	119 533	74	931 784

2017 yılı TÜİK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Lübnan 119 milyon 280 bin dolar ile % 0,6'lık bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 1,7'lik bir paya sahiptir.

3.3.9.3. Türkiye Lübnan Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'nin 2016 yılında Lübnan'a olan ihracatı bir önceki yıla göre %1,6 artışla 735 milyon dolar olmuştur. Türkiye'nin 2016 yılında Lübnan'dan yaptığı ithalatı da 2014 yılına göre %21 yükselişle 82 milyon dolar olmuştur. 2016 yılında hem ihracatta hem de ithalatta az da olsa bir artış yaşanmıştır.

2016 yılında Türkiye'nin Lübnan'a yaptığı ihracatta ilk sırada 61 milyon dolarla mücevherat eşyaları, ikinci sırada 36 milyon dolarla pastacılık ürünleri ve üçüncü sırada 24 milyon dolarla balıklar yer almaktadır. Türkiye'nin Lübnan'a yaptığı ihracatta önemi olan ürünler Ayrıçık'ten elde edilmiş yağlar, sigaralar, kadın giyim eşyası, demir boru ve profillerdir.

Tablo 3.31. Türkiye'nin Lübnan'a Başlıca İhraç Ettiği Ürünler.

İhraç Ürünler (ilk 15)	2014	2015	2016
Mücevherci Eşyası Ve Aksamı	33.756	43.573	61.617
Pasta, Kek Ve Diğer Ekmekçi Mamuller	27.953	34.120	36.941
Balıklar (Taze Veya Soğutulmuş)	24.005	26.653	24.770
Sigaralar	31.901	25.599	20.001
Ayçiçeği, Pamuk Tohumu Yağları	28.288	21.426	17.047
Elbise	13.358	12.583	14.971
Demir Veya Çelikten Borular Ve Profiller	10.960	8.480	13.662
Binek Otomobilleri	25.974	32.930	11.927
Çokolata	14.328	10.115	11.690
Diğer Kabuklu Meyveler (Taze/Kurutulmuş)	16.616	17.427	11.567
Dokunmuş Halılar	11.375	7.984	11.338
Gıda Mamulleri (Hububattan)	9.057	5.677	10.930
Diğer Örme Mensucat	5.046	3.907	10.353
Demir Veya Çelikten Profiller	18.750	10.660	10.122
Mobilya ve Mobilya Parçaları	7.966	8.788	9.656
	782.586	722.591	734.880

Lübnan'dan en çok hurda demir ve işlenmemiş altın ithal edilmektedir.

Tablo 3.32. Türkiye'nin Lübnan'dan İthal Ettiği Başlıca Ettiği Ürünler.

İthal Ürünler (İlk 15)	2014	2015	2016
Hurda Demir	93.220	41.838	50.536
Altın (İşlenmemiş)	4.556	6.667	12.767
Kamış/Pancar Şekeri Ve Kimyaca Saf Sakkaroz		382	4.257
Tohumları, Temizleyen, Ayıklayan ve Öğüten Makinalar	1.701		3.574
Kuru Baklagiller (Kabuksuz)	1	396	1.462
Elbise	1.282	1.251	1.195
İnsani Yardım Kuruluşları	295	2	1.126
Kitaplar, Broşürler, Risaleler Ve Benzeri Matbuat	516	956	946
Yiyecek Ve İçeceklerin İmaline Mahsus Makinalar	1.592	466	864
Mücevherat (Altın Ve Pırlantadan Olanlar)	2.326	525	593
Patates Unu, Ezmesi, Tozları, Flokonları,			584
Kahve, Kahve Kabuk Ve Kapçıkları	657	410	346
İşlenmemiş Kurşun	1.849	1.251	328
Sökülecek Gemiler, Suda Yüzen Diğer Araçlar			315
Aluminyum Döküntü Ve Hurdaları	114	190	262
Genel Toplam	139.960	67.228	81.805

3.3.10. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Dış Ticareti

Bu bölümde Birleşik Arap Emirlikleri hakkında genel bilgi verildikten sonra Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri ile yaptığı dış ticaret verileri, Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri ile yaptığı dış ticaretin genel Ortadoğu konjonktüründeki payı, Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri arasında ticarete konu olan mal ve ürünlerin incelenecektir.

3.3.10.1. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Yaptığı Dış Ticaret

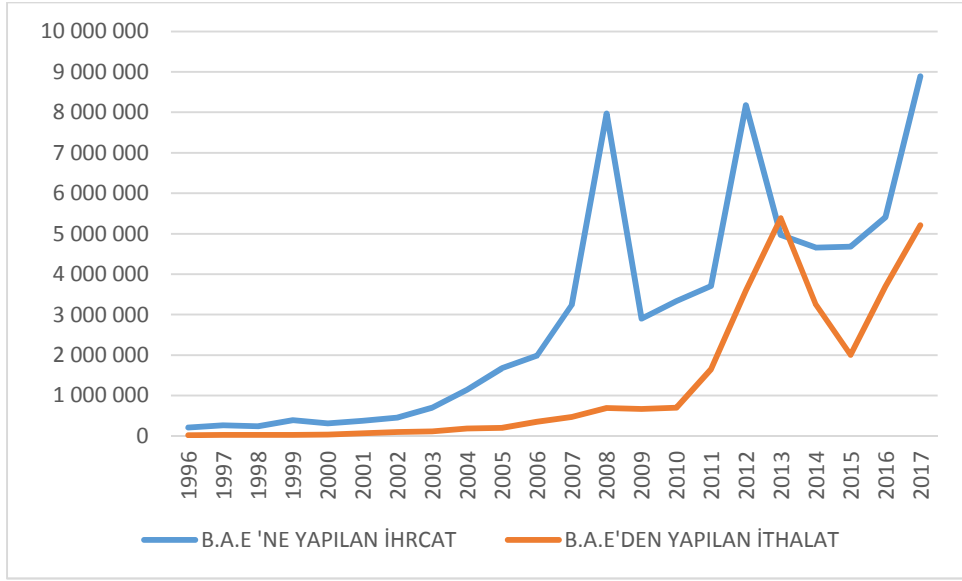
Türkiye ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki münasebetlerin önemli bir boyutunu ekonomik ve ticari ilişkiler meydana getirmektedir. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri'ne dair dış ticaret hacmi yıllar itibariyle devamlı yükselmiş ve 2008 yılında, 8 milyar 600 milyon Amerikan Dolarına çıkmıştır. Bu yükselişin ana sebebi bu ülkeye yapılan ihracat artışından meydana gelmektedir. 2009 yılında ise küresel buhranla beraber iki devlet arasındaki dış ticaret hacmi 3 milyar 500 milyon Amerikan Dolarına gerilemiştir. 2012 yılında ise iki devlet arasındaki dış ticaret artışı % 138 artarak 12 milyar 700 milyon Amerikan Doları seviyesine gelmiştir. 2015 yılında ise iki ülke arasındaki ticaret hacmi 6 milyar 900 milyon Amerikan Doları olmuştur. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri 'ne dair ihracatı ele alındığında, ihracatta yıllar itibarıyla devamlı bir artış trendi göze çarpmaktadır. 2015 yılında Birleşik Arap Emirlikleri 'ne yapılan ihracatta % 0,4 gibi çok az bir oranda artış meydana gelmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapılan ithalat da düzenli bir artış izlenmektedir. 2013 yılında, Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapılan ithalat % 49,7 oranında fazlalaşarak 5,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsamda 2013 yılında toplam ithalatımızdaki payı ise % 2,1 olmuştur. 2015 yılı için ise Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapılan ithalat % 38 oranında düşmüş olup; 2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.33. Türkiye – BAE Dış Ticaret Verileri(Milyon ABD Doları)

	B.A.E'Ne Yapılan İhracat	B.A.E'den Yapılan İthalat	Denge USD	Denge %	Dış Ticaret Hacmi
1996	211 475	23 438	188 037	80	234 914
1997	264 736	25 470	239 266	82	290 205
1998	239 886	31 695	208 190	77	271 581
1999	390 896	27 714	363 182	87	418 610
2000	315 973	39 745	276 229	78	355 718
2001	380 145	65 140	315 006	71	445 285
2002	457 328	100 805	356 523	64	558 132
2003	702 908	113 597	589 311	72	816 505
2004	1 143 728	183 485	960 243	72	1 327 213
2005	1 675 187	205 442	1 469 745	78	1 880 630
2006	1 985 696	352 284	1 633 412	70	2 337 980
2007	3 240 940	470 092	2 770 848	75	3 711 032
2008	7 975 400	691 202	7 284 199	84	8 666 602
2009	2 896 572	667 857	2 228 715	63	3 564 429
2010	3 332 885	698 421	2 634 465	65	4 031 306
2011	3 706 654	1 649 456	2 057 198	38	5 356 109
2012	8 174 607	3 596 545	4 578 062	39	11 771 153
2013	4 965 630	5 384 468	- 418 839	- 4	10 350 098
2014	4 655 710	3 253 024	1 402 686	18	7 908 734
2015	4 681 255	2 008 690	2 672 566	40	6 689 945
2016	5 406 993	3 701 153	1 705 840	19	9 108 146
2017	8 888 382	5 211 899	3 676 483	26	14 100 282

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur.

İki ülke arasındaki ticari ilişkiler dalgalı bir seyir izlese de dış ticaret hacminde 1996 yılında 234 milyon olan dış ticaret hacmi 2016 yılı sonu itibariyle 9,1 milyar Dolar 2017 yılında 14,1 milyar seviyesinde gerçekleşmiş ticaret hacmimi BAE Körfez ülkeleri arasında ticaret hacmimizin en fazla olduğu ülke konumuna ulaşmıştır.. Yine 2017 yılı sonu itibariyle BAE'ye gerçekleştirilen ihracat hacmi 8.8 milyar Dolar olmuştur. BAE özellikle müteahhitlik sektörü için önemli bir ülke pozisyonundadır. 2002 yılından bu yana Türk müteahhitlik şirketlerinin aldıkları toplam işlerin bedeli 9 milyar 700 milyon Amerikan Doları'dır. BAE firmalarının da ülkemizde çeşitli sektörlerde önemli yatırımları bulunmaktadır.



Grafik 3.16. Türkiye – BAE Dış Ticaret Verileri (Milyon ABD Doları) (Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) ve T.C Ekonomi Bakanlığı verilerinden yazarın kendisi tarafından oluşturulmuştur)

3.3.10.2. Türkiye'nin Birleşik Arap Emirlikleri İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı

Türkiye'nin Lübnan İle Yaptığı Dış Ticaretin Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Payı incelendiğinde 2017 yılı TUIK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 35 milyar 347 milyon dolarlık ihracat miktarında Birleşik Arap Emirlikleri 8 milyar 888 milyon dolar ile % 25,1'lik bir paya sahiptir.

Tablo 3.34. Türkiye'nin 2017 yılı Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile dış ticaret verileri

2017 Yılı	İhracat (Bin Dolar)	İthalat (Bin Dolar)	Denge	Dış Ticaret Hacmi (Bin Dolar)
Yakın ve Ortadoğu Bölgesi	35 347 376	19 785 624	28,2	55132999,8
Birleşik Arap Emirlikleri	8 888 382	5 211 899	26	14 100 282

2017 yılı TUIK verilerine göre Yakın ve Ortadoğu ülkeleri ile gerçekleştirilen 19 milyar 785 milyon dolarlık ithalat miktarında Lübnan 5 milyar 211 milyon dolar ile % 26,3'lük bir paya sahiptir.

Genel Ortadoğu Konjonktüründeki Toplam dış ticaret hacmindeki ise % 25,6'lık bir paya sahiptir.

3.3.10.3. Türkiye Birleşik Arap Emirlikleri Arasında Ticarete Konu Olan Mal ve Ürünler

Türkiye'nin BAE'ne sektörelbazda ihracatında; kıymetli taşlar/metaller (gtip:71), demir çelik (gtip:72) ve petrol ürünleri (gtip:27) ile elektrikli makine ve cihazlar (gtip: 85+84) ilk sıralarda yer almaktadır.

Tablo 3.35. Türkiye'nin BAE'ne İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 Dolar)

Ürün Adı (ilk 15 ürün)	2014	2015	2016
Altın (İşlenmemiş)	480,236	857,247	1.618.860
Mücevherat (Altın Ve Pırlanta)	1.460.580	1.168.767	1.436.343
Demir Veya Alaşımız Çelikten Çubuklar	714,509	522,587	408,63
Petrol Yağları (Benzin)	497,58	569,791	355,859
Elektrik Transformatörleri	15,075	23,717	71,374
Dokunmuş Halılar	71,073	65,879	69,987
Harp Mühimmatı VbAksam Ve Parçaları;	86,737	69,441	60,212
İnşaata Elverişli İşlenmiş Taşlar (Mermer)	45,467	49,247	49,025
Mobilyalar Ve Aksam Ve Parçaları	27,74	39,854	42,387
Elektrik Kontrol, Dağıtım Tabloları Vb	16,475	27,259	40,251
Demir Veya Alaşımız Çelikten Profiller	47,704	50,906	33,636
Karayolu Taşıtları İçin Aksam, Parça	25,286	29,699	30,29
Binek Otomobilleri	7,317	6,497	29,24
İzole Edilmiş Teller, Kablolar	17,544	18,592	28,424
Elbise	32,968	29,815	28,29
Genel Toplam	4.655.710	4.681.255	5.406.224

2016 yılı ihracatının ürün bazında ilk iki sırasını (%56'sını) işlenmemiş altın ve mücevherat oluşturmuştur.

Türkiye'den ihracatta; özellikle inşaat malzemeleri, mobilya ve dekorasyon ürünleri, ev tekstili, gıda ürünleri, oto yedek parça, elektrik malzemeleri, yapı malzemeleri, hazır giyim, mücevherat, medikal ürünler, kozmetik ve kişisel bakım ürünleri alanlarında ihracat potansiyeli olduğu değerlendirilmektedir.

BAE Gümrüğü, Türkiye'den ithal edilen gıda ürünleri ile ilgili olarak Koli Listesi, Menşe Şahadetnamesi ve Sağlık Belgesi'nin Türkiye'deki BAE

Konsoloslugu'ndan tasdik ettirilmesini istemekte ve sayfa başına tasdik ücreti Türk firmaları tarafından ödenmektedir. Ayrıca, acil tasdikler için firmalarımızın ilave ücret ödemesi de talep edilmektedir. Ticari faturalarda ise talep edilen onay ücreti fatura tutarına göre değişebilmektedir.

Türkiye'nin BAE'den ithalatında işlenmemiş altın ilk sırayı almaktadır.

Tablo 3.36. Türkiye'nin BAE'den İthal Ettiği Başlıca Ürünler (1.000 Dolar)

Ürün Adı (İlk 10 Ürün)	2014	2015	2016
Altın (İşlenmemiş)	2.437.321	1.499.290	3.133.380
İşlenmemiş Alüminyum	155,182	174,018	126,913
Etilen Polimerleri (İlk Şekillerde)	40,88	91,26	106,489
Mücevherci Eşyası Ve Aksamı	300,297	92,407	82,312
Petrol Yağları	480	97	58,862
Propilen (İlk Şekillerde)	33,086	47,073	47,701
Elmaslar	4,672	13,041	20,251
Gümüş	7,324	2,691	12,657
Alüminyum Döküntü Ve Hurdaları	8,459	8,541	12,639
Plastikten Diğer Levha, Plaka, Folye	8,412	7,976	10,675
Genel Toplam	3.253.024	2.008.690	3.701.152

SONUÇ

Türkiye için Ortadoğu, ekonomik potansiyeli yüksek bir bölge olarak görülmektedir. Fakat gerçekleştirilen akademik çalışmalar, Ortadoğu bölgesinin mevcut ticari münasebetlerinin tahmin edildiği gibi ciddi bir potansiyelinin olmadığı neticesine varmaktadır. Örneğin Ortadoğu bölgesinde bulunan ülkeler bölgedeki diğer ülkelerden ziyade, bölge dışında kalan ülkelerle ticaret yapmıştır. Bölge ülkeleri arası çatışmalar ve ticareti engelleyici korumacı tedbirler, bu sapmanın sebepleri arasında ilk sıraları almaktadır. Türkiye-Ortadoğu ticari münasebetleri konusunda genel kabul gören görüş, bölgenin Türkiye açısından önemli bir ihracat potansiyeline sahip olduğu yönündedir. Bilhassa bölgenin coğrafi olarak Türkiye'ye yakın olmasına dayandırılan bu görüş, Ortadoğu-Türkiye ekonomik ilişkilerini konu alan hemen her yazıda ve toplantıda dile getirilmektedir. Araştırmada varılan sonuçlar bu görüşü desteklemektedir. Yani Türkiye'nin bölge ile olan coğrafi yakınlığı, sektörel bazda da olsa bize ciddi bir ihracat avantajı yaratmaktadır. Özellikle yüksek gelir grubu Ortadoğu ülkeleri için coğrafi yakınlık avantajı, diğer Ortadoğu ülkelerine göre daha önemlidir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç ise, Ortadoğu bölgesinde yer alan ülkelerin homojen olmadığını göstermektedir. Yani Ortadoğu Türkiye açısından tek bir pazar olmaktan ziyade, farklı ülke/ülke gruplarından oluşan bir bölge olarak görülmelidir.

Ortadoğu ülkeleri birer birer ele alındığında dikkat çekici farklılıkları barındırmalarına rağmen, bir bütün biçiminde ele alındığında çağımızın ana enerji kaynakları konumunda olan doğal gaz ve petrolün imalat ve ihracatına ve bunun karşılığında gereksiniminde bulunduğu başka mal ve hizmetlerin ithalatına dayalı, tarımın hem ulusal gelir hem de istihdam içindeki karşılığının muhafaza edildiği, ürettiği mal ve hizmet çeşitliliğinin sınırlı olduğu ve gelişmekte olan ekonomik yapılar olarak ifade edilebilir.

Genellemek gerekirse, Orta Doğu Bölgesindeki çok sayıda devlette ekonomik yönden yapısal sorunların var olduğu, diğer taraftan politik sorunlar sebebiyle bu devletlerin ekonomiye yeterli düzeyde yoğunlaşamadıkları, yapılan yatırımların

istenilen ve olması gereken düzeye ulaşamadığı, buna endeksli olarak ödeme zorluklarının oluştuğu ve ithalatlarının kısıtlı kaldığı tespit edilmiştir.

- a) Geleceğe dair olarak Türkiye, komşu Ortadoğu sınır ülkelerine yüksek rekabet gücüne sahip ve avantajlı olduğu tarımsal makine, otomotiv, elektrik, elektronik, kimya sektörü gibi sanayi ürünlerinin ihracatını artırarak bu ülkelere olan ham petrol ithalatında görülen dış ticaret açığını karşılayabilir konuma ulaşmalıdır.
- b) Türkiye, Irak ve Suriye'nin Arap Serbest Ticaret Bölgesi (GAFTA)'ne üye olması nedeniyle bu ülkelerde yapılacak yatırımlar yapılmalıdır Türkiye'ye diğer Ortadoğu Arap ülkeleri pazarlarında avantajlar sağlayacaktır.
- c) Karşılıklı dış ticaretin artırılması yanında son yıllarda Ortadoğu bölgesi ülkeleri ile başlayan ve önemi daha da artan siyasi ve ekonomik ilişkilerin daha da ilerletilmesi Türkiye'nin yararına olduğu gibi Orta Doğu'da istikrarın temini için de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akal, M. Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2): 271-296, 2008,
- Akal, Z. “Performans Kavramı ve Performans Yönetimi.” Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Seminer Notları, Ankara, 2003.
- Akbay, Oktay Salih. Türkiye’nin Ortadoğu İle Ekonomik İlişkileri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi TheJournal of Academic Social Science Yıl: 1, Sayı: 1, s. 87-101, Aralık 2013.
- Altay, H., Ekinci, A. ve Peçe, M.A “Ortadoğu’da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır Ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 37,s. 267, Temmuz 2013
- Bashimov, G. “Türkiye İle İran Arasındaki İkili Ticaretin Analizi”, Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Araştırma Makalesi/ Research Article ISSN1308-2922 EISSN2147-6985, 2017.
- Baskın Oran (Ed.), Türk Dış Politikası Cilt I:1919-1980, İstanbul, İletişim Yayınları, s.196, 2013
- Başol, K. Türkiye ekonomisi. Türkmen Yayınevi, 2012.
- Bayraktutan, Y. Global ekonomide bütünleşme trendleri: bölgeselleşme ve küreselleşme. Nobel Yayınevi, 2004.
- Biçer, Özgün, “Maddi ve Sembolik Yeniden Üretim Sürecinde İktidar Olarak AKP”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, 2009), s.57
- Boratav, Korkut, “Türkiye İktisat Tarihi”, 17. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi, 2012, s.205
- Buzpınar, T. “Orta Doğu Neresi? Orta Doğu Tarihçileri Kim”, Dergah Dergisi, Sayı 176. <http://dis.fatih.edu.tr/store/docs/181779m2FBxv1O.pdf>.
- Ceran, Yunus, et al. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme. Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14.1: 305-304, 2014,

- Çelik, S. Gürtuna, A. “Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye’ye Etkileri”, Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Çeştepe, Hamza. Türkiye’nin Seçilmiş Ortadoğu Ülkeleriyle Ticaretinin Analizi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8, Yıl:8, Sayı:2, 8:23-43, Güz 2012.
- Çetin, B. “Türkiye’nin Orta Doğu Ve Kuzey Afrika Ülkelerine Yaptığı İhracatın Analizi”, Marmara Üniversitesi Göztepe Yerleşkesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü, 21-22 Mart 2014 tarihlerinde düzenlenen Üretim Ekonomisi Kongresinde sunulmuştur. 2014.
- Dış Ticaret İstatistikleri Ve Endeksleri (ocak 2008),yayın no: 3121, Dış Ticaret İstatistikleri Ve Endeksleri (ocak 2008),yayın no: 3121, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 2
- Doğan, Z. “Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa Türk-Amerikan İlişkileri ve Ortadoğu”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, s.11, 2011.
- Dursun, D. Ortadoğu Neresi, İstanbul, İnsan Yayınları, s. 1,1995.
- Erkan, B. ”Türkiye İle Sınır Komşuları Arasındaki Dış Ticaretin Karşılaştırmalı Üstünlükler Perspektifinde Analizi”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 11, Sayfa 1-22,2012,
- Erlat, G. ve Erlat, H. Türkiye’nin Orta Doğu Ülkeleri İle Olan Ticareti, 1990-2002, Türkiye Ekonomi Kurumu. 2002.
- Ermağan,İ. ve Taslak, T. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Sciences, Sosyal Bilimler Dergisi Journal of SocialSciences, Sayı:27, ss.211-230. No:27, pp.211-230. December 2012.
- Gencer, A. H., ve Ongel, V. Serbest Ticaret Bölgesi Çerçevesinde Türkiye ile Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasındaki Potansiyel Dış Ticaret Hacminin Uluslararası Çekim Modeli Yoluyla Tahmini, 2011.
- Goody, J. Tarih Hırsızlığı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Gül Çağalı

- Invest In Turkey, Dış Ticaret İstatistikleri, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/InternationalTrade.aspx>, Erişim Tarihi, 01.01.2018.
- İnan, A. <http://www.orsam.org.tr/files/OA/56/7aybukeinan.pdf>, Ağustos 2013 - Cilt: 5 - Sayı: 56,s.68, 2013.
- Metin, M., İspiroğlu, F.” Türkiye’nin Mena Ülkeleri İle Dış Ticareti: Bir Makroekonomik Değerlendirme” Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Arşiv, Cilt 7, Sayı 1, 2017
- Özey, R. (2017). Ortadoğu’nun Jeopolitiği, Pegem Akademi Yayıncılık 1.Baskı Ankara, s.366.
- Öztürk, N. “Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, ss. 107-127, 2006.
- Öztürkler, H. “Türkiye, Suriye, Ürdün Ve Lübnan Serbest Ticaret Bölgesi Türkiye İçin Avrupa Birliğine Bir Alternatif Oluşturabilir Mi?” .Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz, 2(23), 2010.
- Philip D. Curtın, Kültürler Arası Ticaret, Çev: Şaban Bıyıklı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s. 75.
- Sarı, S. 2008 Ekonomik Krizinin Abd Hegemonyasına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Bursa, 2016.
- Selen, H.S. **Ticaret Tarihi**, İnkılap Yayınları, Yeni Matbaa, İstanbul, 151s, 1960.
- Siyasal Hayvan, (2015), Ortadoğu Bölgesinin Önemi, <http://www.siyasalhayvan.com/orta-dogu-bolgesinin-tanimi-ve-onemi/>, Erişim Tarihi:19.11.2017.
- Soydal, H. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Serdar Altınok, Konya, 2007.

- Stratejik Ortak, (2016). Ortadoğu'nun Politik ve Stratejik Önemi, <https://www.stratejikortak.com/2016/06/ortadogunun-onemi.html>, Erişim Tarihi:11.12.2017.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı, <https://www.ekonomi.gov.tr>,
- Talas, C. (1989). Ekonomik Sistemler, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Telli, R. (2016), Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması Sürecinde AB – ABD ve Türkiye, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, ss.81-90.
- Telli, S. (1991). Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumsallaşması”, İstanbul: Sevinç Matbaası.
- Transit Ticarete İlişkin Tebliğ, DTM, (2006). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060606-17.htm>, s.6.
- Tuna, O. (2001). Türkiye için lojistik ve denizcilik stratejileri: uluslararası ve bölgesel belirleyiciler.
- Türkiye’de Dış Politika Algısına Dair Bir Saha Çalışması: Beşiktaş İlçesi Örneği
- Uluslararası İşletmecilik, Uluslararası Ticaretin Ekonomi Teorisi, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/78321/43422/02_-_uluslararasi_ticaretin_ekonomik_teorisi.pdf, Erişim Tarihi:05.05.2018.
- Yıldırım, Zeynep; “Türk Lirası Öldü mü?” DOĞU BATI, Üç aylık düşünce dergisi, FSK Yayınları, Yıl 5, Sayı: 18, ss.253-270 Ankara, 2002.
- Yılmaz, Halil İbrahim.; “Ortadoğu’nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri?” Tesam Akademi Dergisi - Turkish Journal of TESAM Academy 3 (1). 99 – 128, Ocak - January 2016.
- 06.06.2006 tarih ve 26190 sayılı 2006/6 nolu Dış Ticaret Müsteşarlığı tebliği, <http://www.verginet.net/Sirkuler.aspx?ID=788>, (05 Ocak 2007)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Erdem ERDOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi : Bünyan/ 1988
Medeni Hali : Evli
İletişim Bilgileri : 0507 386 92 77

EĞİTİM

1994-2001 H. Mustafa Gezioğlu İÖO
2001-2005 Melikgazi Mustafa Eminoğlu Lisesi
2007-2011 Kahramanmaraş Şütçü İmam Üniversitesi/İktisat Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2013..... EGM/Polis Memuru

YABANCI DİL

İngilizce Orta

YAYINLARI